

T.C.

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI

**TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA İNSANİ DİPLOMASİ: SURİYE
KRİZİ VE GÖÇ**

Abdüssamet KAHRAMAN

2130200003

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Adem Ali İREN

ISPARTA 2024

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum "*Türk Dış Politikasında İnsani Diplomasi: Suriye Krizi ve Göç*" adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya'da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Abdüssamet KAHRAMAN

16/02/2024

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-SOYADI	Abdüssamet KAHRAMAN
Öğrenci Numarası	2130200003
Enstitü Ana Bilim Dalı	Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı
Programı	
Programın Türü	(x) Tezli Yüksek Lisans () Doktora
Danışmanın Unvanı, Adı-SOYADI	Dr. Öğr. Üyesi Adem Ali İREN
Tez Başlığı	Türk Dış Politikasında İnsani Diplomasi: Suriye Krizi ve Göç
Turnitin Ödev Numarası	2264867268

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 97 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 07/02/2024 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönergesinin 14 üncü maddesinde yer alan filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

Kaynakçalar hariç, alıntılar dahil, 10 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç;

% 10'dur.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(x) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelerle sınırların aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

16/02/2024

(İmza)

Dr. Öğr. Üyesi Adem Ali İREN

ÖZET

Küreselleşme sonucunda uluslararası ilişkiler dalında birçok kavramın anlamı genişlemiş ve derinlik kazanmıştır. Bu kavramlardan öne çıkan konu ise "*diplomasi*" konusudur. TDK'ye göre diplomasi, uluslararası ilişkileri düzenleyen anlaşmalar ve yabancı ülkelerde ülkeyi temsil etme işi olarak tanımlanmaktadır. Klasik anlamda diplomasi, bir ülkenin resmi temsilcileri aracılığıyla yürütülen dış ilişkiler olarak özetlenebilse de, günümüzde artık klasik anlamda diplomasiğin ülkenin dış siyasi hedeflerine ulaşmasında yeterli olmadığı görülmektedir. Bu amaçla ülkeler kendi ufukları ve imkanları dahilinde farklı diplomatik yöntemler kullanmaya başlamışlardır. Diplomasiğin derinleşmesi ve yaygınlaşması açısından bakıldığında 21. yüzyılda öne çıkan kavramlardan biri de "*insani diplomasi*"dir. İnsani diplomasi kavramı, uluslararası ilişkiler literatüründe 1900'lü yılların başından itibaren kullanılmasına rağmen, bu kavramın tanımı konusunda bir fikir birliğinin bulunmamaktadır. Hatta Uluslararası İlişkiler Enstitüsü'nün yaptığı bir araştırmaya göre, Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Federasyonu'nun 2010-2011 yılları arasında 89 farklı insani diplomasi tanımı bulunmaktadır. Bu kapsamda yapılan tanımlamaların çoğu, insani diplomasi kavramını yalnızca doğal afet veya insani kriz durumlarında gerçekleştirilen faaliyet olarak değerlendirmektedir. İnsani diplomasiyi sistematik olarak inceleyen ilk kitap 2007'de *Larry Minear* ve *Hazel Smith* tarafından düzenlenmiştir. *Minear* ve *Smith* insani diplomasiyi, operasyonları yürütmek için siyasi ve askeri yetkililerle temasa geçen insani yardım kuruluşlarıyla ilişkilendirmiştir. Bu nedenle ikili, insani diplomasiğin, herhangi bir kriz bölgesindeki yardım faaliyetlerini destekleyen kariyer diplomatlarının aksine, insani yardım kuruluşları ve personeli tarafından gerçekleştirilen eylemlerle ilgili olduğunu belirtmiştir.

2010 yılında Arap Baharı olarak başlayan ve diktatöryel rejime karşı çıktığı iddia edilen ayaklanmaların arka planında emperyalist ülkelerin Ortadoğu'yu tekrardan inşa etme çabasının bir tezahürüdür. Bununla ilintili olarak Suriye'de ortaya çıkan iç savaşın etkileri sınır komşusu olan Türkiye'yi de büyük ölçüde etkilemiştir. İç savaş sonucu milyonlarca Suriye vatandaşı Türkiye'ye sığınmacı olarak veya Türkiye'yi Avrupa ülkelerine göç etmek amacıyla transit ülke olarak kullanmak istemişlerdir. İç savaş esnasında Türkiye Suriye vatandaşlarına karşı açık kapı politikası uygulamıştır. Suriyeliler geçici bir süre sığınmak maksadıyla gelmiş oldukları Türkiye'de, Esad rejiminin iktidarda kalması ve dikta rejimini devam ettirmesi nedeniyle yıllardır ülkelerine dönememişlerdir.

Bu araştırmada, Türk dış politikasında insani diplomasiğin önemi ve insani diplomasiğin Suriye krizi ve göç olguları üzerindeki etkisi, konuyla ilgili literatür taranarak cevap vermeye çalışılmıştır. İnsani diplomasi son yıllarda dış politikada işlevselliği en çok olan diplomasi faaliyetidir. Bu noktada yakın tarihimizde ortaya çıkan Suriye krizi, insani diplomasi faaliyetleri özelinde incelenmiş, gerek Suriyeli sığınmacıların gerekse Türkiye'nin insani diplomasi faaliyetine bakış açısı değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Suriye Krizi, Türk Dış Politikası, Uluslararası Dış Politika.

ABSTRACT

As a result of globalization, the meaning of many concepts in the field of international relations has expanded and gained depth. The issue that stands out among these concepts is the issue of "diplomacy". According to TDK, diplomacy is defined as agreements regulating international relations and representing the country in foreign countries. Although diplomacy in the classical sense can be summarized as foreign relations carried out through the official representatives of a country, today it is seen that diplomacy in the classical sense is no longer sufficient to achieve the country's foreign political goals. For this purpose, countries have started to use different diplomatic methods within their own horizons and possibilities. In terms of the deepening and expansion of diplomacy, one of the prominent concepts in the 21st century is "humanitarian diplomacy". Although the concept of humanitarian diplomacy has been used in international relations literature since the early 1900s, there is no consensus on the definition of this concept. In fact, according to a research conducted by the Institute of International Relations, the International Federation of Red Cross and Red Crescent had 89 different definitions of humanitarian diplomacy between 2010 and 2011. Most of the definitions made in this context evaluate the concept of humanitarian diplomacy as an activity carried out only in cases of natural disaster or humanitarian crisis. The first book to systematically examine humanitarian diplomacy was edited by Larry Minear and Hazel Smith in 2007. Minear and Smith associated humanitarian diplomacy with humanitarian organizations engaging with political and military authorities to conduct operations. Therefore, the duo stated that humanitarian diplomacy concerns actions taken by humanitarian organizations and their staff, as opposed to career diplomats who support relief activities in any crisis zone.

It is a manifestation of the imperialist countries' efforts to rebuild the Middle East against the background of the uprisings that started as the Arab Spring in 2010 and claimed to be against the dictatorial regime. Related to this, the effects of the civil war that broke out in Syria have also greatly affected its border neighbor, Turkey. As a result of the civil war, millions of Syrian citizens wanted to come to Turkey as refugees or use Turkey as a transit country to migrate to European countries. During the civil war, Türkiye implemented an open door policy towards Syrian citizens. Syrians have come to Turkey for temporary shelter and have not been able to return to their country for years because the Assad regime remains in power and continues its dictatorial regime.

In our research, we tried to answer the importance of humanitarian diplomacy in Turkish foreign policy and, the impact of humanitarian diplomacy on the Syrian crisis and migration phenomena by scanning the literature on the subject. Humanitarian diplomacy is the most functional diplomatic activity in foreign policy in recent years. At this point, the Syrian crisis that emerged in our recent history was examined specifically in terms of humanitarian diplomacy activities, and the perspective of both Syrian refugees and Turkey on humanitarian diplomacy activities was evaluated.

Keywords: Immigration, International Foreign Policy, Syria Crisis, Turkish Foreign Policy.

İÇİNDEKİLER

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI	i
YEMİN METNİ	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR DİZİNİ	vii
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA İNSANİ DİPLOMASİ ANLAYIŞI

1. İNSANİ DİPLOMASİNİN KAVRAMSAL, NORMATİF VE ETİK ÇERÇEVESİ.....	6
1.1. İnsani Diplomasinin Kavramsal Çerçevesi	6
1.2. İnsani Diplomasinin Normatif ve Etik Çerçevesi	8
2. TÜRK DIŞ POLİTİKASINDAKİ İNSANİ DİPLOMASİ ANLAYIŞI.....	9
2.1. Türk Dış Politikasında Yumuşak Güç Stratejisi Olarak İnsani Diploması	12
3. İNSANİ DİPLOMASİ VE KLASİK DİPLOMASİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ	15
3.1. Amaçlar, Yöntemler ve Araçlar Açısından Klasik Diploması ve İnsani Diploması.....	17
3.2. Diplomaside Değişen Yöntemler ve Değişmeyen Hedefler	17
4. TÜRKİYE’DE GERÇEKLEŞTİRİLEN İNSANİ DİPLOMASİ FAALİYETLERİ	22

2. BÖLÜM

TÜRK DIŞ POLİTİKASI VE SURİYE KRİZİ

1. TÜRK DIŞ POLİTİKASI VE SURİYE İÇ SAVAŞI	26
1.1. Suriye İç Savaşına Giden Süreç ve Arap Baharı.....	26
1.2. Suriye İç Savaşı Sonrası Türk Dış Politikasındaki Değişimler ve Bu Değişimin Orta Doğu’ya Yansıması.....	28
1.3. AK Parti Hükümetinin Genel Dış Politika Yaklaşımı ve Karar Alıcıların Algıları.....	29
1.4. Örnek Olarak 2011-2015 Dönemi İçerisinde Türkiye’nin Suriye Politikasına Dair Belirleyici Etkisi Olan Diğer Bir Ara Değişken: Yerel Faktörler.....	32
1.5. Türkiye’nin 2018 Sonrasında İzlediği Suriye Politikası	35

2. SURİYE KRİZİNDE TÜRKİYE’NİN İZLEDİĞİ POLİTİKA	38
2.1. Suriye İç Savaşının Türkiye’nin Sınır Güvenliğine Etkisi ve Sınır Ötesi Operasyonlar	38
2.1.1. Fırat Kalkanı Harekatı.....	41
2.1.2. Zeytin Dalı Harekatı.....	42
2.1.3. Barış Pınarı Harekatı	43
2.1.4. Bahar Kalkanı Harekatı.....	44
2.2. Diplomatik Girişimler ve Müzakereler	45
2.2.1. Cenevre Görüşmeleri	45
2.2.2. Astana Görüşmeleri.....	47
2.2.3. Soçi Zirveleri.....	50
3. BÖLÜM	
TÜRKİYE’DEKİ SURİYELİ SIĞINMACI KRİZİ VE GÖÇ	
1. GÖÇ OLGUSU	53
2. GÖÇ İLE BAĞLANTILI TERİMLER	56
2.1. Sığınmacı	56
2.2. Sınır Yönetimi.....	57
2.3. Ülkesinde Yerinden Olmuş Kişiler(Internally Displaced Person/IDP)	59
2.4. Kabul Eden(Alıcı) Ülke	61
2.5. Zorunlu Göç	61
2.6. Düzensiz/Yasadışı Göç	62
2.7. Düzenli Göç	64
2.8. Sığınmacı Kavramı	65
2.9. Yerleştirme ve Geri Dönüş Kavramı.....	67
3. TÜRKİYE’NİN İNSANİ DİPLOMASİSİ KAPSAMINDA SURİYELİ SIĞINMACILARIN TÜRKİYE ALGISI.....	68
4. İNSANİ DİPLOMASİ KAPSAMINDA TÜRKİYE’NİN SURİYELİ SIĞINMACILARA YAKLAŞIMI.....	73
4.1. Türk Kızılay’ının Suriye’ye Yönelik İnsani Diplomasi Faaliyetlerindeki Aktif Rolü	79
SONUÇ.....	83
KAYNAKÇA	86
ÖZGEÇMİŞ.....	91

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AFAD	: Afet ve Acil Durum Yönetimi
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
BM	: Birleşmiş Milletler
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
GSMH	: Gayrisafi Milli Hasıla
HDP	: Halkların Demokratik Partisi
HTŞ	: Tahrir El Şam
IDP	: Internally Displaced People(Ülkesinde Yerinden Edilmiş Kişiler)
IOM	: Uluslararası Göç Örgütü
OCHA	: Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OPCW	: Kimyasal Silahların Yasaklanması Örgütü
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TİKA	: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
WFP	: Dünya Gıda Programı
YY	: Yüzyıl

GİRİŞ

Suriye, coğrafi konumu itibarıyla tarihsel olarak stratejik açıdan önemli bir ülke olmuştur. Medeniyetlerin beşiği olarak bilinen Bereketli Hilal'deki konumu nedeniyle Ortadoğu'da her zaman önemli bir faktör niteliği taşımaktadır. Levant'ın en eski kültürel ve tarihi mirasına sahip şehirleri bünyesinde barındırması Suriye'nin önemini daha da arttırmıştır. Suriye, coğrafi, tarihi ve kültürel güç parametreleri nedeniyle Arap dünyasında öne çıkma ve söz sahibi olma potansiyeline sahip olan bir Orta Doğu ülkesi olarak önemini korumaktadır. Geniş petrol kaynaklarına sahip olmasa da verimli yeraltı rezervlerine yakınlığı, Lübnan ve Ürdün üzerindeki nüfuzu ve İsrail-Filistin bölgesindeki jeostratejik konumu nedeniyle egemen güçlerin etkilemek istediği bir ülke haline gelmiştir.

Suriye'nin Türkiye ile 911 kilometrelik sınırı bulunmaktadır ve jeopolitik önemi Türkiye'nin bölgesel politikalarının şekillenmesinde oldukça etkilidir. Suriye, Orta Doğu'nun karmaşık siyasi dengesindeki konumu ve Türkiye ile olan coğrafi, tarihi ve kültürel bağları nedeniyle Türk dış politikasında önemli bir oyuncu haline gelmiştir. Bu önem kapsamında Suriye, uluslararası aktörlerin ve bölgesel rekabetin en somut örneği niteliğini de taşımaktadır. Dolayısıyla Türkiye'nin Suriye dış politikası, Orta Doğu politikasının önemli bir boyutunu oluşturduğu gibi, Türkiye'nin küresel güçlerle ilişkilerinde de çok önemli bir stratejik öneme sahiptir. Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkiler, özellikle uluslararası durum çerçevesinde şekillenen zorlu bir geçmişe sahiptir. Türkiye, dış politikasını “iç barış ve dünya barışı” ilkesine dayalı olarak oluşturmakta ve Suriye'nin bağımsızlığını kazanmasının ardından Suriye ile diplomatik ilişkilerini geliştirmeye çalışmaktadır. 1947 Soğuk Savaş döneminde iki kutba ayrılan dünyada Türkiye Batı Bloku'nda, Suriye ise Sovyetler Birliği'nin sınırındaki Doğu Bloku'nda yer almıştır. Savaş sonrasında yeni bir uluslararası düzenin ortaya çıkması, çeşitli ülkelerin dış politikalarında kalıcı değişikliklere neden olmuştur. Savaştan sonra ABD uluslararası düzende “büyük güç” haline gelmiştir. Öte yandan savaştan sonra emperyalist politikalar uygulamaya başlayan Sovyetler Birliği, uluslararası düzende bir diğer büyük güç haline gelmiştir. Böylece Amerika Birleşik Devletleri öncülüğünde Batı Bloku, Sovyetler Birliği öncülüğünde ise Doğu Bloku oluşturulmuştur. Bağdat

Paktı gibi çevre anlaşmaları ve Eisenhower Doktrini gibi Batılı blokların Orta Doğu'da güç sağlama çabaları sonucunda uluslararası düzen iki kutuplu bir yapıya dönüşmüştür. Bu yeni iki kutuplu dünya düzeninde Türkiye Batı bloğunun bir parçası haline gelmiştir.

Hafız Esad, 1970 darbesiyle iktidarı ele geçirmiş ve Alevi azınlığın Sünni çoğunluk üzerindeki egemenliğine dayalı otoriter bir rejim kurmuştur. Hafız Esad'ın ölümünün ardından ise 2000 yılında oğlu Beşar Esad Cumhurbaşkanı olmuştur. Ancak Suriye halkı genel olarak Esad'ın yönetiminden memnun kalmamıştır. Esad yönetimindeki Baas rejimi; gazetecilik alanında attığı adımların yaklaşımında da açıkça ortaya koyduğu gibi demokratik, çoğulcu ve liberal bir anlayış yerine; otoriter bir zihniyeti benimsemiştir. Rejimin darbe sonrasında attığı olumsuz adımlardan biri de anayasasındaki antidemokratik yaklaşımdır. Bu bağlamda tamamen demokratik bir şekilde iktidarın ele geçirilmesi, Suriye halkının özgür iradesini bünyesinde barındıran parlamento da feshedilmiştir. Rejim, Cumhurbaşkanı tanıdığı sınırsız yetkileri bu yöndeki haksız uygulamaları sürdürmek için kullanacağını göstermiştir. Suriye, gerek iç siyasi sorunları gerekse Orta Doğu coğrafyası nedeniyle dış tehditlere karşı savunmasız olması nedeniyle bölgesel gerilimlerden doğrudan etkilenmektedir.

2010 yılının ikinci yarısında Tunus'ta yaşanan hükümet karşıtı protestolar, Orta Doğu'nun diğer ülkelerinde de domino etkisi yaratmıştır. Suriye'deki iç savaş, Suriye hükümetinin, halkın hükümete karşı protestosunu şiddet kullanarak engellemeye çalışması sonucu başlamıştır. 2011 yılından bu yana devam eden iç savaş, başta Türkiye olmak üzere ülkeleri hala etkilemeye devam etmektedir ve bu durum bölgesel ve dünya çapında önemli bir çatışma haline gelmiştir. Deraa'da 15 Mart 2011'de başlamış ve daha sonra Hama, Humus ve Lazkiye de Arap Baharı'na dahil olmuştur. Bölgedeki otorite eksikliği ve istikrarsızlık nedeniyle DAESH ve PYD gibi terör örgütleri savaşta daha fazla güç kazanarak ve topraklarını genişleterek saldırılarını Türkiye'ye yöneltmişlerdir. Partiya, Karkeren Kurdistane(PKK) benzeri örgütler, Suriye'deki kaostan kendine yer edinmeye çalışmışlardır. YPG'nin faaliyetleri ise Türkiye açısından önemli güvenlik sorunlarına yol açmıştır. Türkiye, ülkenin milli güvenliği açısından önemli sorunlara yol açan bu konuya sessiz kalmamış, terör örgütlerine karşı askeri hareket yoluyla sınır güvenliğinin sağlanması için harekete geçmiştir. Ekim 2013'te ise Türkiye, DEASH'ı terör örgütünün bir parçası olarak değerlendirmiştir. Türkiye tarafından benimsenen "açık kapı politikası" ise DEASH çatışmasından kaçan Suriyelilerin, Türkiye sınırını geçerek

ülkeye girmelerine yol açmıştır. Suriye'deki insani kriz doğrudan Türkiye topraklarını da etkilemiştir. Sınıra yakın şiddet olayları, Türkiye sınırındaki şehir, kasaba ve köylerde önemli tehlikeler yarattığı gibi, Suriye'de bulunan terör örgütlerinin sınır ötesinde Türkiye'ye yönelik gerçekleştirdiği bir dizi saldırılar da ciddi tehlike oluşturmuştur. Bu durumun en önemli nedenlerinden biri Suriye ile Türkiye sınırının uzun olması, farklı fiziki ve coğrafi özelliklere sahip olmasıdır.

Orta Doğu'nun reformasyonu bağlamında küresel güçler, Arap Baharı olgusunu bir fırsat olarak değerlendirerek kendi gündemlerini sürdürmeye başlamışlardır. Bu noktada PYD'nin Ayn el-Arab saldırıları, hem Avrupa ülkelerinin hem de Suriye'de daha önemli bir rol sergilemek isteyen ABD'nin dikkatini çekmiştir. ABD şu anda Suriye'nin kuzeyinde bir Kürt özerk bölgesi yaratmayı hedeflemektedir. Bu amaçla da NATO ortağı Türkiye'nin karşıt tutumlarına rağmen, PYD'nin silahlı kuvvetleri, "Halk Savunma Birlikleri" (YPG) veya "Suriye Demokratik Güçleri" (SDG) ile anlaşarak terörle mücadeleye girişmiştir. Rusya ise Esad yönetimine yardım etmek için bir kampanya başlatmıştır. Böylelikle Esad rejimi önemli şehirlerin kontrolünü yeniden ele geçirmiştir. Türkiye ise bu sürece 24 Ağustos 2016'da "Fırat Kalkanı Harekatı"nı başlatarak dahil olmuştur. Daha sonra Afrin'de "Zeytin Dalı Harekatı"; 9 Ekim 2019'da "Barış Pınarı Harekatı" ve bunu takip eden süreçte ise "Bahar Kalkanı Harekatı" gerçekleştirilmiştir. Türkiye, dört harekatı da Birleşmiş Milletler Anayasası'nın 51. maddesindeki "*meşru savunma*" hakkıyla yapmıştır.

Türkiye'nin dış politikasına girecek olursak; ilk olarak dış politika vasıtalarının farklılaşıp çeşitlenmesi ve toplumsal olarak güçlendirilmesinde insani diplomasinin çok büyük bir rolü vardır. İnsani diplomasi faaliyetleri 21.yy. başlarından bu yana Türk dış politikasının vizyonunu belirlemektedir. Suriye'de 2011 yılından sonra başlayan siyasi ve politik karışıklığa karşı Türkiye'nin tutumundaki en önemli kriter "insani diplomasi" faaliyetleri olmuştur.

Suriye krizinin ortaya çıkmasından sonra dünyanın en önemli sorunlarından bir tanesi de sığınmacı sorunu olmuştur. Sığınmacı sayısındaki artış ise başta Türkiye olmak üzere AB ve tüm dünya adına çözülmesi gereken önemli bir sorun haline gelmiştir. 11 Eylül saldırısı, Sovyetlerin yıkılması ve ekonomik krizler gibi olayların meydana gelmesi Avrupa Birliği'nin önceliği güvenlik olan sığınmacı politikasına

geçmesine sebep olmuştur. Türkiye ise jeopolitik konumu gereği Afrika, Asya ve Orta Doğu üzerinden Avrupa'ya geçişte bir köprü olması sebebiyle Suriyeliler için transit bir ülke olarak görülmüştür. Suriye Krizi, ikinci dünya savaşından sonrasındaki en büyük insani probleme yol açmıştır.

Bu çalışmada, öncelikle insani diplomasinin kavramsal, etik ve normatif çerçevesi değerlendirilmiş ve bu açıklamalardan sonra insani diplomasinin Türk dış politikasındaki görünümüne yer verilmiştir. İnsani diplomasi faaliyetlerinin daha iyi anlaşılabilmesi için klasik diplomasi ile karşılaştırmalı açıklamalarına da değinilmiştir. Akabinde ise Türkiye'de gerçekleştirilen insani diplomasi faaliyetlerine yer verilmiştir. Araştırmanın ana konusu olan Suriye krizi ve göç konularına değinilerek Suriye krizi detaylandırılmış ve göç ile ilgili olgular açıklanmıştır. Türkiye'de yaşayan Suriyelilere mülteci denilmesinin terimsel yanlışlığına değinilmiş ve sığınmacı sıfatı tanımlanarak bu konuya açıklık getirilmiştir. Son olarak ise Türkiye'nin Suriyeli sığınmacılara yönelik izlediği politika ve insani diplomasi faaliyetlerine değinilmiş ve konu özelinde Türk Kızılay'ının insani diplomasi faaliyetlerine katkısı da değerlendirilmiştir.

Bu çalışmada, *Türk Dış Politikasında İnsani Diplomasi: Suriye Krizi ve Göç* başlığı seçilmiştir. Bu başlık ile; Türkiye'nin Suriye krizini yönetiminde izlemiş olduğu politikalar ve bu çerçevede geliştirmiş olduğu insani diplomasi faaliyetlerinin Suriye krizi özelinde uygulanmasına yer verilmiş ve Suriye krizine karşı izlenmiş olan insani diplomasi faaliyetlerine değinilmiştir. Göç olgusu değerlendirilerek, Türkiye'de sığınmacı statüsü ile bulunan Suriye vatandaşlarının durumuna ve Türkiye'de yaşayan Suriyelilere karşı izlenilen politikalara da yer verilmiştir. Literatürde insani diplomasi faaliyetleri kapsamında Suriye krizi değerlendirilmemiş olup, bu çalışma literatürdeki bu eksikliği de tamamlama gayesiyle yazılmıştır. Bu çalışma hazırlanırken konuyla ilgili kitaplardan, dergilerden, makalelerden ve internet kaynaklarından yararlanılmıştır ayrıca literatürdeki ilgili konu başlıkları da gözden geçirilmiştir.

Çalışmanın bölümlerine de açıklık getirmek gerekir. Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Türk Dış Politikasında İnsani Diplomasi Anlayışı ana başlığı altında insani diplomasi kavramı, normatif ve etik çerçevesi ile karşılaştırmalara ve Türkiye açısından uygulanaşına yer verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, Türk Dış Politikası ve Suriye Krize ana başlığı altında öncelikle Suriye iç savaşına giden süreç ve Arap Baharı ele alınmıştır. İç savaşın yansımaları ve Türkiye'ye etkileri detaylandırılmıştır. Bu bağlamda Türkiye'de mevcut hükümetin yaklaşımları, izlediği politikalar, sınır ötesi operasyonlar ve diplomatik görüşmelere de yer verilmiştir.

Çalışmanın son bölümü olan üçüncü bölümde ise, Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacı Krizi ve Göç ana başlığı altında terimler, olgular ve yaklaşımlara yer verilmiştir. Kelime anlamları ile birlikte tanımlamalara yer verilmiş, ayrıntıları ile açıklanmıştır. Gerekli kavram analizi yapıldıktan sonra Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye etkisi ve Türkiye'nin yaklaşımı ele alınmıştır. İnsani diplomasi faaliyetlerinde bulunan Türk Kızılay'ının çalışmalarına ise detaylı şekilde yer verilmiştir.

1. BÖLÜM

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA İNSANİ DİPLOMASİ ANLAYIŞI

1. İNSANİ DİPLOMASİNİN KAVRAMSAL, NORMATİF VE ETİK ÇERÇEVESİ

1.1. İnsani Diplomasinin Kavramsal Çerçevesi

İnsani diplomasinin temeli 19.yy.daki insani eylemlere dayanmaktadır. İnsani diplomasi alanındaki faaliyetler farklı kurumlar tarafından afet diplomasisi ve müdahale diplomasisi olarak nitelendirilmektedir. Kavramsal olarak farklı adlandırmalar literatürde yeknesak bir kavramın varlığını engellemiştir. İnsani diplomasi konusunu sistematik olarak inceleyen ilk kitap ise 2007 yılında Larry Minear ve Hazel Smith tarafından yayınlanmıştır. Minear ve Smith, oksimoron, sağduyu ve zorunlu hal olmak üzere üç ideal insani diplomasi görüşünden bahsetmiştir. Oksimoron¹ anlayışının temsilcisi Hyder'e göre; insanın olduğu her alanı beslemek ve onların hayatlarını kurtarmak insani diplomasinin amacını oluşturur. Sağduyu olarak İnsani Diplomasi ise; yapılacak olan insani operasyon ve yardımların etkinliğinin sağlanabilmesi için görevlilerin gereken hassasiyeti göstererek hareket etmeleri gerektiğini benimsemektedir. Bu bağlamda yetkililer, etkili sonuçlara erişebilmek için ya ev sahibi hükümetle ya da güçlü olan hükümet dışı örgütlerle insani diplomasi faaliyetlerini yürütmektedirler². Omawale'e göre aşağıda sayılı kriterler insani diplomasi faaliyetlerinde büyük önem taşımaktadır³:

1. Güvenilir ve gerçek bilgi sağlamak,
2. Faaliyetlerde tarafların onayladığı uluslararası anlaşmalara yahut ulusal hukuka riayet etmek,

¹ Kenan Dülger, "Etkinliği Giderek Artan Yeni Bir Kavram Olarak İnsani Diplomasi ve Bu Alanda Örnek Teşkil Eden Türkiye'nin İnsani Diplomasi Anlayışı", *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 2017, C.3, S.2, s.7.

²Elif Yıldırım-Övgü Kalkan Küçüksoğak,"Türk Dış Politikasında İnsani Diplomasi Ve Suriyeli Sığınmacıların Türkiye Algısı: Gaziantep İli Örneği", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2019, S.37, s.596.

³ Yaşar Şekerci, "Kamu Diplomasisinde İnsani Diplomasi Temelli Diyalog: Uluslararası İnsani Diplomasi Aktörlerinin Twitter Hesapları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz", *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, 2021, S.6, s.112.

3. Müzakere yoluyla tarafların menfaatlerine açıklık getirmek ve bir nevi kazan-kazan prosedürü uygulamak,
4. Müzakere sırasında masada güven ve itibarı sağlayacak bir öncü müzakereci bulundurmak,
5. Müzakereye katılan diğer tarafın kabul etmiş olduğu problemlere çözüm sunmak ve uzlaştırmacı bir tutum sergilemek⁴.

Zorunlu hal olarak insani diplomasi ise, insani aktörlerin milletlerarası çatışmaya dahilini kaçınılmaz kılar ve bu durum çoğu zaman ahlaken de savunulabilir. Bu bağlamda rol oynayacak insanların uygun eğitimlerden geçmesi ve iyi bir şekilde eğitilmesi gerekmektedir. Barış yapıcı yaklaşım olarak adlandırılan bu yaklaşımın öncüsü *Andre Roberfroid*'tir. *Roberfroid* insani diplomaside başarının sırrını, faaliyette rol alacak insani aktörlerin tarafsız ve güvenilir olmasına ve iyi bir diplomatik yeteneğe sahip olmasına bağlamıştır. İnsani diplomasi faaliyetlerini öncelik ve önem düzeyi dikkate alınarak birincil faaliyetler, ikincil faaliyetler(destek ve iyileştirme faaliyetleri) ve uluslararası sahiplenme ve işbirliğini arttırıcı faaliyetler olmak üzere üç aşamada incelenmektedir. İnsanların sebep olduğu savaş ve iç/dış çatışmalar ile doğal afetler(deprem, sel vs.) nedeniyle hayatı tehlikede olan insanların yaşama hakkını güvence altına almak amacıyla başlatılan faaliyetlere birincil faaliyetler denir. Birincil faaliyetler aşamasında insani diplomasi kapsamında insani yardım kuruluşları etkin rol oynamakta ve insani yardım amacıyla kurulan resmi ve sivil kuruluşlar önem arz etmektedir. Destek ve iyileştirme uygulamaları ise ikincil faaliyetler olarak adlandırılır ve insani yardım ile kurtarmaya yönelik girişimlerin ardından durum kriz öncesine çevrilmeye ve mümkünse daha iyi duruma getirmeye çalışılır. İkincil faaliyette de birincil faaliyette de odak insandır ve faaliyetlerde tarafsızlık ve bağımsızlık önem arz etmektedir. İkincil dönemdeki faaliyetler birinci döneme nazaran uzun vadeli olarak tasarlanır. Üçüncül faaliyet döneminde ise önceki aşamalarda gerçekleştirilen faaliyetlerin devamlılığı ve kalıcılığı için uluslararası platformlarda insanların bilinçlendirilmesine yönelik faaliyetler gerçekleştirilir. Yapılan bu bilinçlendirme faaliyetleri ile uluslararası kaynakların kullanıma açılması hedeflenir. Yapay ve doğal kriz dönemlerinde ve bu dönem sonrasında insanların hayatındaki olumsuz koşulların

⁴Orhan Battır, *İnsani Diplomasi: Teoriden Pratiğe;Türk Dış Politikasının Yeni Aracı*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2017, s.68.

değiştirilmesi ve/veya iyileştirilmesine yönelik kalıcı çözüm üretmeyi hedefleyen insani diplomasi araçlarını şu şekilde sıralayabiliriz: *Barış İnşası, İnsani Yardım ve Kalkınma Planları*. Barış inşası, savaş ve iç karışıklıklar sonrasında uzun dönemde yürütülmesi hedeflenen ve toplumun yeniden barış içinde inşası ve iyileştirilmesini kapsayan bir insani diplomasi aracıdır. Bu süreçte çatışmanın tarafları sulh yoluna götürülür ve askeri değil siyasi yöntemler kullanılarak kriz çözülmeye çalışılır. Bir diğer insani diplomasi aracı olan insani yardım faaliyetlerinde ise; amaçlanan insan hayatının devamı ve korunmasıdır. İnsani yardım faaliyetleri dil, din, ırk ve grup ayrımı yapmaksızın tarafsızlık ve bağımsızlık ilkeleri çerçevesinde yürütülür. Yürütülen bu faaliyetlerden ise siyasi, ekonomik yahut askeri herhangi bir kar amacı güdülmemektedir. İnsani diplomasinin bir diğer aracı olan dış yardımlarda ise ekonomik kalkınma ve refaha yönelik desteklemeler yapılır. Dış yardımlar *Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütüne (OECD)* göre üç kategoriden oluşur: *Resmi kalkınma yardımları, resmi yardımlar ve sivil toplum kuruluşları*⁵.

1.2. İnsani Diplomasinin Normatif ve Etik Çerçevesi

İnsani diplomasi ilkesi, insan acısını, ırk, dil, din ve kültür farkı gözetmeksizin nerede yaşıyorsa yaşansın herkes için dindirilmesini, yaşama hakkının korunmasını ve insana saygıyı hedeflemektedir. İnsani yardımların odağında da sadece insan vardır. İnsani diplomasinin temelindeki düşüncüyü “kozmpolitanizm” ile bağdaştırmak da mümkündür. Kozmpolitanizm; bireyin insanlık olarak adlandırılan büyük komüniteye aidiyetini benimseyen, ulusal nitelikteki bağlılığın yerine evrensel bağlılığın aldığı ve evrensel fikirlerin benimsendiği, bütün dünyanın bir ülke olarak görüldüğü bir kavramdır. Kozmpolitanizm birçok farklılığı bünyesinde barındıran bir birliği temsil etmektedir. Ayrıca bu düşünce akımı dünya toplumunun oluşumunu hedeflemektedir⁶.

İnsani diplomasi faaliyetleri kapsamında insani yardımlarda bulunulabilmesi için mevcut durumun hal ve koşulları, durumun ivediliği ve önemiyetinin tespiti noktasında, çatışan taraflar ve meydana gelen olay tarafsız ve gerçekçi bir şekilde değerlendirilmelidir. Bu değerlendirmelerin doğru bir şekilde yapılmaması, insani

⁵Tuba Çavuş, “Dış Politikada Yumuşak Güç Kavramı Ve Türkiye’nin Yumuşak Güç Kullanımı”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2012, C.2, S.2, s.26

⁶ <https://www.dictionary.com/> (27.12.2023).

yardım faaliyetlerini ve bu bağlamda sürdürülmesi amaçlanan insani diplomasinin farklı amaçlara hizmet ettiği gibi yanlış algılara mahal vermesi kuvvetle muhtemel olacaktır. Bu durum 21.yy.ın en önemli diplomasi anlayışlarından biri olan insani diplomasi anlayışına ciddi zararlar verebilecektir. Siyasi argümanların yaratmış olduğu tartışmalar ve fikir ayrılıkları ne olursa olsun insani diplomasinin tek gayesi insanlık ilkesi doğrultusunda hareket etmek olmalıdır. Örnek verecek olursak; 30 Ağustos 2021’de ABD’nin geri çekilmesi sonucu Afganistan’ı ele geçiren Taliban yönetimi henüz tanınmamış iken Dünya Gıda Programı, Türk Kızılay’ı ve Uluslararası Kızılhaç Komitesi insani yardımlarının devamı için yerel yönetimle siyasetten bağımsız olarak irtibat kurmuşlardır⁷.

2. TÜRK DIŞ POLİTİKASINDAKİ İNSANİ DİPLOMASİ ANLAYIŞI

2000’li yıllar itibariyle geliştirilen dış politika vizyonu ile çok boyutlu bir yol izlenmiştir. 2002-2017 arasında Türkiye’nin dış politikasını bölgesel güvenlik kapsamınca ele alan dış politika anlayışı benimsenmiştir. Bu anlayışta Türkiye, dış politikasında komşu ülkelerini rakip ve düşman değil; potansiyel ortak olarak görmektedir ve farklı coğrafyalardaki devletlerle yeni ilişkileri geliştirme ve iyileştirme odaklıdır. Aktif politika izlemek ve barışçıl yöntemler gibi yumuşak güç olarak adlandırılan bu tarz yaklaşımlarla bir tavır sergilemek, bu girişimlerin amacına ulaşmasını sağlamaktadır. Yumuşak güç unsuru, hedeflenen neticelere erişebilmek amacıyla gündem oluşturma, ikna ve cazibenin ortaya çıkmasını sağlayacak araçlarla diğerlerini etki alanına alma kabiliyeti olarak nitelendirilir. Devletin değerleri ve uygulamalarını kullanarak samimi bir şekilde diğerlerini etki alanına almak ve ikna edebilmek konularında başarılı olmak demek; etkili bir yumuşak güce sahip olmak demektir. Yumuşak gücün kaynağını ise “diğerlerini etki alanına alabilme kabiliyetine” sebep olan varlıklar oluşturur. Bir ülkenin yumuşak gücünün kaynağını kültürü, politik değerleri ve dış politikası oluşturur. Bu kaynakların varlığı tek başına yumuşak gücün varlığına kanıt oluşturmaz. Bir devletin yumuşak gücünün varlığı, saydığımız kaynaklarını diğer devletlere karşı kullanarak ikna edebilme ve etki alanına alabilmesine bağlıdır. Yumuşak güç beş strateji altında toplanmaktadır. Bunlar: Güvenli bir çevre

⁷Hafize Zehra Kavak (ed.), *Kuramdan Uygulamaya İnsani Diplomasi* (İstanbul: Kızılay Kültür Sanat Yayınları, 2023), s.39-41.

oluşturabilmek için devletleri manipüle etmesi ve etki alanına alması, diğerlerinin bütüncül olarak desteğinin sağlanması için başkalarını etki alanına alması, belirli standart ve davranış biçimlerinin ve ortak değerlerin yayılmasını temel etken olarak gören ağ etkisi stratejisi, kahraman ile ünlülerin kullanılması ve mevcut durum değişiminin hızlandırılması stratejisidir. Türkiye ise dış politikadaki imajını olumlu hale getirmek amacıyla yumuşak güce önem atfetmekte ve bu bağlamda dış politikadaki yardım faaliyetlerine ağırlık vererek, dış politika vizyonunda insani değerleri politikasının merkezine almış ve insani diplomasi faaliyetlerini dış politika vizyonu haline getirmiştir. Bu vizyon ile Türkiye, Kuzey Afrika, Orta Asya ve Orta Doğu başta olmak üzere dünyanın farklı yerlerine insani yardımlar göndermiştir. Yalnızca insani yardımlarla kalmayıp, insani diplomasi faaliyetleri kapsamında kalkınma yardımları, arabuluculuk faaliyetleri ve küresel olarak insani sorunların çözümüne dair girişimlerde bu kapsamda yapılmış olan faaliyetlerdendir. İnsani diplomasi hakkında literatürde birçok tanımlamaya yer verilmiştir fakat Türkiye'nin benimsemiş olduğu insani diplomasi tanımı diğer tanımlamalardan farklıdır⁸.

Türkiye'nin insani diplomasi anlayışı tüm insanlığı kapsayan ve onlara hitap eden ve bu diplomasi dilini geliştirmeyi amaçlayan, böylelikle yalnızca insani yardımlarla kalmayıp insanlık için ortak bir dil arayışı içinde olan bir vizyon taşımaktadır. Türk dış politikası nezdinde insani diplomasi, "insanlık onurunu" merkezine almış, kendi vatandaşları ile Türkiye'nin ortak bir tarihi paylaştığı insanlar arasında ayırım yapmaksızın tüm ekipmanlarını bu yönde kullanmayı hedeflemiştir. Türkiye'nin insani diplomasisi; Türkiye'nin yurt dışındaki vatandaşlarına yönelik politikalar, coğrafi yakınlığı fark etmeksizin kriz bölgelerine yönelik politikalar ve küresel düzene yönelik politikalar olarak üç başlıkta değerlendirilir. Bu üç ana başlık, Türkiye'nin dış politikasındaki aktifliğine, bölgesel yahut küresel olarak meydana gelen olaylardaki aktifliğine ve bu aktivitesi ile gidişatı etkilemesine yön vermektedir. Türkiye'nin insani diplomasisinin ilk boyutu yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlara yöneliktir. Türkiye, çevresindeki topluluklarına karşı tarihi bir sorumluluk hissederek, bu topluluklarla temasını sürdürmek ve onlarla bağını kuvvetlendirmek amacıyla 2010 yılında Başbakanlık altında, *Yurt Dışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı* kurulmuştur. Bu başkanlık görevini ifa noktasında, Dışişleri Bakanlığından, Diyanet

⁸ Kavak (ed.), *Kuramdan Uygulamaya İnsani Diplomasi*, s.137.

İşleri Bakanlığından ve Türkiye İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı ile Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğünden destek almakta ve işbirliği yapmaktadır. Başkanlık "*diaspora stratejisi*" noktasını kendisine hedef almış ve bu yönde Türk vatandaşlarının, akraba ve akraba topluluklarının iradeleriyle kurulan STK'larla, Türk vatandaşlarının siyasi, sosyal-ekonomik ve kültürel yaşamlara katılmalarını ve aktifliklerini koruyarak kimlik ve değerlerini korumaları noktasında destek vermiştir. 2002'de başlayan Türk Yardım Politikası; vizyon, sistematik çevre ile yumuşak güç olarak adlandırılan üç metodolojik ilkeye dayanır. Güvenlik ve özgürlük açısından denge sağlanması ise komşu ülkelerle sıfır sorun ve barışçıl diplomasi ve gelişmiş küresel ilişkiler ile milletlerarası organizasyonlara katılım ilkeleriyle sağlanmaya çalışılmaktadır⁹.

İnsani diplomaside, insani yardım ve kalkınma ile birlikte bölgesel ya da daha geniş kapsamlı krizlerde arabuluculuk faaliyeti görme gayesi mevcuttur. Arabuluculuk faaliyeti, çatışma çözme ve afet durumlarındaki yardım faaliyetleri ile Türk dış politikasında etkisi büyük bir yumuşak güç özelliği taşımaktadır. Son dönemlerde Rusya-Ukrayna savaşında dahi, Türkiye iki ülkenin de devlet başkanlarıyla arabuluculuk görüşmesi yaparak bölgede çıkan çatışmayı sona erdirmeye çabasında bulunmuştur. Bu durum ise Türkiye'nin yumuşak güç bağlamında ne kadar ilerlediğini ve yumuşak güç stratejisini doğru bir şekilde kullanarak Türkiye'nin dış politikasının merkezi haline getirdiğini açıkça göstermektedir¹⁰.

Türkiye'nin resmi kalkınma yardım faaliyetleri, yalnızca bölgedeki gücünü yükseltmekle kalmayıp, alıcı ülkelerle yeni ticari ilişkiler kurmasına da vesile olmaktadır. Yine Türkiye, BM'nin girişimlerine destek olmak amacıyla Balkanlar, Filistin, Irak, Afganistan ve İran ülkeleri arasındaki nükleer enerji krizinde arabuluculuk görevini üstlenmiştir. Bununla birlikte, Myanmar Budistleri ile Arakan'daki Müslümanlar arasındaki müzakerelere, Filipinler ile Moro İslami Kurtuluş Cephesi arasında gerçekleşen müzakerelere de Milletlerarası İletişim Grubu üyesi sıfatıyla katılım sağlamıştır. Uluslararası düzeyde düzenlenen dönemsel organizasyonlar sorunlara dikkat çekmede ve karar mekanizmalarını yönlendirmede büyük etkilere sahiptir. Türkiye özellikle son dönemlerde BM Genel Kurul Toplantıları, Dünya

⁹Türkiye'nin İnsani ve Girişimci Dış Politikası. T.C. Dış İşleri Bakanlığı: <https://www.mfa.gov.tr/dis-politika-genel.tr.mfa> (03.05.2023)

¹⁰ Kavak (ed.), *Kuramdan Uygulamaya İnsani Diplomasi*, s.139.

Ekonomik Formu ve G20 Zirveleri gibi organizasyonlara katılım sağlamakta ve aktif olarak rol almaktadır¹¹.

2.1. Türk Dış Politikasında Yumuşak Güç Stratejisi Olarak İnsani Diplomasi

2000’li yıllar sonrasında Türk dış politikasında çok boyutlu proaktif bir vizyon benimsenmiştir. 2002-2017 arasında ise Türkiye’nin güvenlik anlayışı bölgesel güvenlik anlayışına evrilmiştir. Benimsenen bu politika ile Türkiye komşularını düşman yahut rakip değil; potansiyel ortaklar olarak görmüştür. Bu bakış açısı ile de başkaca coğrafyalarda yer alan ülkelerle ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. Çalışmalardaki başarının kaynağı ise barışçıl yöntemler ve aktif politika uygulamak gibi yumuşak güçlerin kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Türkiye’nin izlemiş olduğu proaktif ve çok boyutlu politikasının merkezinde olan yumuşak güç unsuru, ulaşılmak istenilen neticeleri elde etme amacıyla kamuoyu oluşturma, ikna etme ve caziben ortaya çıkmasına yardım etme ve diğerlerini etkileme becerisi olarak açıklanmaktadır. Yumuşak gücün temelinde; ülkenin değerleri, kalkınma seviyesi, sahip olduğu imkanlar vb. gibi vasıflar sebebiyle kendisine hayranlık duyulan ülkelerin, başkaca ülkeler tarafından takip edilmesi yer almaktadır. Devletin sahip olduğu değerlerle birlikte uygulamalarını da gerektiği ölçüde kullanarak samimiyetle başkalarını etkileme ve ikna etme konusunda başarılı olmuş ise yumuşak gücü aktif ve başarılı bir şekilde kullanmış demektir. Yumuşak gücün kaynakları tam olarak aydınlatılamamasına rağmen, kaynak olarak etkileyiciliği ve ikna kabiliyetini arttıran unsurlar olarak nitelendirilebilir. Kaynaklar arasında en dikkat çeken iki unsur kültür ve politik değerlerdir. Yumuşak gücün kullanılması için gereken kaynaklar bulunsa da; kaynakların varlığı yumuşak gücün etkili bir biçimde kullanıldığını göstermez. Bu bağlamda, Türkiye’nin dış politikasında yardım faaliyetlerine verdiği önemin birinci stratejiye göre hedef ülkelerin zihnindeki imajını olumlu yönde dönüştürmek olduğu söylenebilir. Bu duruma göre Türkiye’nin dış politika vizyonu *insani değer odaklı* yapısını yansıtan insani diplomasi uygulaması yumuşak güç stratejisi çerçevesinde önemli bir yer tutmaktadır. Başta Kuzey ve Sahra Altı Afrika, Orta Asya ve Orta Doğu olmak üzere dünya genelinde

¹¹Yıldırım-Küçüksolak,“Türk Dış Politikasında İnsani Diplomasi Ve Suriyeli Sığınmacıların Türkiye Algısı: Gaziantep İli Örneği, s.601.

insani yardım, kalkınma yardımı, iyi niyet ve bölgesel ve küresel insani meseleleri ele alan girişimler hayata geçirilmiştir¹².

İnsani diplomasinin çeşitli tanımları olmakla birlikte, bu tanımların hiçbiri Türkiye'nin insani diplomasi anlayışını tam olarak yansıtamamaktadır. Ocak 2013'te gerçekleşen Beşinci Büyükelçiler Konferansı'nda insani diplomasi Türkiye'nin küresel siyasette somutlaşan siyasi değerler vizyonunun bir parçası olarak tanımlamıştır. Toplantının sonuç bildirgesinde, çıkar ve değerlerin bir arada ele alındığı insan merkezli bir dış politika yapısını anlatan, insani diplomasinin Türkiye Cumhuriyeti'nin yetenekli ve merhametli doğasını bünyesinde barındırdığı da belirtilmiştir. Bu bağlamda, Türk dış politikası çerçevesinde insani diplomasi, insan onurunu referans noktası olarak almakta, kendi vatandaşları ve Türkiye'nin ortak geçmişe sahip olduğu halklar arasında ayırım yapmaksızın tüm araç ve imkanlarını bu doğrultuda kullanmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda insani diplomasi, vizeden muafiyet politikası, yeni büyükelçiliklerin açılması, insani yardıma katılım, vatandaş-devlet ilişkilerinin sürdürülmesi, kriz zamanlarında Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kuruluşlarda sorumluluk alınması gibi dış politika faaliyetlerini açıklamak için bir model olarak önerilmiştir¹³.

Türkiye'nin insani diplomasiye yaklaşımı; yurt dışındaki Türk vatandaşlarına yönelik politika, coğrafi konumu fark etmeksizin kriz bölgelerine yönelik politika ve küresel düzenin yapısına ilişkin politika olarak değerlendirilmiştir. İnsani diplomasinin bu üç boyutu, Türkiye'nin değişimini pasif bir şekilde kabul etmek ve gerici bir dış politika izlemek yerine, bölgesel ve dünyadaki olayların gidişatına aktif olarak katılma ve onları etkileme kararlılığını yansıtmaktadır. İnsani diplomasinin ilk boyutu yurtdışındaki Türkler ve akraba topluluklara odaklanmaktadır. Türkiye, çevresindeki 200 milyona yakın akrabaya ve akraba topluluğuna karşı tarihsel bir sorumluluk duymakta, onlarla temasın sürdürülmesinde ve bağların güçlendirilmesinde üzerine düşeni yapmaktadır. Bu kapsamda 2010 yılında Başbakanlığa bağlı olarak kurulan Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Kurulu bu alandaki çalışmaların koordinasyonundan sorumludur. Bu amaçla hükümet, yurtdışındaki Türk vatandaşlarını

¹² Dülger, "Etkinliği giderek artan yeni bir kavram olarak insani diplomasi ve bu alanda örnek teşkil eden Türkiye'nin İnsani Diplomasi Anlayışı", s.12.

¹³ Elif Yıldırım, "İnsani Güvenlik Kapsamında Gerçekleştirilen İnsani Diplomasi Faaliyetlerinin Türkiye'nin Yumuşak Gücüne Etkisinin Analizi: Suriye Örneği: (2011-2017)", *Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi)*, Yalova 2019, s.42.

demokratik haklarını kullanmaları ve diasporanın çıkarlarını savunmaları konusunda eğitmek için konferanslar düzenleyerek bir "Diaspora Stratejisi" üzerinde çalışmıştır. Ayrıca, diasporayı harekete geçirmek amacıyla, Cumhurbaşkanlığı, TOBB ile birlikte STK projelerini finanse etmek ve yurtdışındaki Türk STK'larına kapasite geliştirme eğitimleri sağlamak için çalışmalar yapmaktadır. 2002'den itibaren stratejik plan üç metodolojik ilkeye dayanmaktadır. Bunlar; vizyon odaklı, sistematik çerçeve ve yumuşak güç şeklindedir. Bu ilkeler ise altı prensip ile şekillenmektedir: Güvenlik ve özgürlük dengesi, komşu ülkelerle sorunsuz ilişkiler, barışçıl diplomasi, ileri uluslararası ilişkiler, dünya meselelerine ve uluslararası kuruluşlara aktif katılım. Bu bağlamda, insani diplomasinin ikinci boyutu, bölgesel ve kritik olarak nitelendirilebilecek krizlerde insani yardım, kalkınma yardımı ve arabuluculuk çalışmalarını içermektedir. Resmi kalkınma yardımı, özellikle arabuluculuk, uyuşmazlık çözümü ve afet yardımı söz konusu olduğunda, yumuşak güç Türk dış politikasında önemli bir güç aracı haline gelmiştir. Fakat resmi kalkınma yardımları, Türkiye'nin bölgesel bir oyuncu olarak konumunu güçlendirmenin yanı sıra, Türkiye'nin alıcı ülkelerle yeni ticari bağlar kurmasına da yardımcı olmaktadır¹⁴.

1992 yılında Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından Orta Asya'daki Türk Cumhuriyetlerine ulaşmak amacıyla kurulan TİKA, o tarihten bu yana Türkiye'nin yardım politikasının ana koordinatörü olarak görev yapmaktadır. Orta Asya'nın ardından Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Sahra Afrika'da şubeler açan TİKA, eğitim, sağlık, inşaat gibi farklı alanlarda da faaliyet göstermektedir. Kalkınma yardımlarının yanı sıra, Türkiye'nin "bölgesel barış gücü" rolünü üstlenmek için attığı adımları da belirtmek gerekmektedir. Türkiye'nin bölgesel çatışmaların çözümünde aktif rol oynama isteği, Türkiye'nin bölgesel çatışmaların dışında kalma politikasında kırılmaya neden olmuştur. Bu bağlamda Türkiye, BM'in çabalarını desteklemiş ve Balkanlar, Filistin, Irak, Afganistan ve İran'daki nükleer meselelere aracılık etmiştir. Uluslararası İletişim Grubu'nun bir üyesi olarak Myanmar'daki Budistler ile Müslüman Rohingyalar ve Filipinler Hükümeti ile Moro İslami Kurtuluş Cephesi arasındaki müzakerelere katılmıştır. İnsani diplomasinin üçüncü boyutunda ise kriz bölgelerindeki yardım çabalarına yardımcı olurken, uluslararası toplumun dikkatini bölgeye çekecek çeşitli

¹⁴Şebnem Tosunoğlu, "Türkiye'nin Resmi Kalkınma Yardımları Politikası: Eğilimler ve Hedefler", *Hak İş Uluslararası Emek Ve Toplum Dergisi*, 2015, C.4, S.10, s.13.

yollarla sorunların çözümüne katkıda bulunma girişimi vardır. Ulusal ve uluslararası örgütsel düzeyde geniş katılımı olan kuruluşların, belirli konulara dikkat çekmek ve karar vericilere rehberlik etmek için iyi fırsatlar olduğu kanıtlanmıştır. Bu bağlamda Türkiye, son yıllarda BM Genel Kurulu, G20 Zirvesi ve Dünya Ekonomik Forumu gibi organizasyonlarda bölgesel ve küresel insani sorunları çözmek için çalışmalara katılmaktadır. Türk dış politikasındaki bu insani diplomasi anlayışında insan onurunu referans alarak, kendi halkı ile Türkiye'nin ortak tarihi paylaştığı halklar arasında hiçbir ayırım yapmaksızın tüm imkan ve yetenekleri bu yönde kullanma prensibi vardır¹⁵.

3. İNSANİ DİPLOMASİ VE KLASİK DİPLOMASİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Klasik ve insani diplomasinin kavramsal ve teorik çerçeveleri çizilirken, diplomasi kavramının değıştiğı ve değışimin alanına giren yeni oyuncular ve kullanılan yeni araçlarla şekillendiğı sıklıkla vurgulanmaktadır. Bu bölümde, uygulamada bulunan yollar ve araçlar da dahil olmak üzere, her iki diplomasinin mevcut aktörleri ve araçlarının karşılaştırmalı bir değerlendirmesi yapılacaktır. Klasik diplomasi ile insani diplomasi arasındaki ilişkiyi açıklayabilmek için uluslararası siyasetin temel unsuru olan güç kavramının dönüşümünü bilmek gerekir. Klasik diplomasi ve insani diplomaside, uluslararası politika ve diplomasinin aktörleri(uygulamalarının ana araçları) iki farklı kategoriye ayrılabilir: Kurumsal düzeydeki aktörler ve yürütme aktörleri. Kurumsal aktörler, uluslararası sistemin baskın unsurları olan devletler ve devlet dışı olmakla birlikte devletlerin ortaklaşa kurdukları uluslararası kuruluşlardır. Doğrudan veya dolaylı olarak yurt dışında faaliyet gösteren devlet kurumları, resmi kurum ve kuruluşlar, devlet adına diplomatik işlev gören ikincil kurumsal aktörlerdendir. Yürütme aktörleri ise, ister doğrudan yabancılar, isterse diplomatik misyonların temsilcisi/görevlileri olsun, ülkelerini yurtdışında temsil etmeye yetkili kamu görevlilerinden oluşur. Diplomasi, ülkeler arasındaki ilişkileri düzenleme aracıdır ve özünde devlet yönetimi ile ilgilidir. Diplomasi, inşa süreci ve içeriğinden ziyade, uluslararası politikanın ve dış politikanın belirlenmesi, sahada uygulanması ve sonuçlara ulaşılmasını içerir ayrıca karar vericiler tarafından belirlenen uluslararası

¹⁵ Kavak (ed.), *Kuramdan Uygulamaya İnsani Diplomasi*, s.216-219.

politikanın resmi kanal ve yöntemlerle uygulamaya dönüştürülmesi sürecini de içermektedir¹⁶.

Diplomaside en önemli şey çatışma ve anlaşmazlık değil; daha yapıcı bir istişare ve müzakere yöntemidir. Bu nedenle diplomatik faaliyetlerin, ülkenin dış politika hedefleri ve hassasiyetleri doğrultusunda yetkili ve ehil devlet görevlileri tarafından yürütülmesi gerekmektedir. Bu alanda örneğin diplomat gibi görevlendirilen kişilerin ülkelerinin dış politikası ve tezleri veya özel bir amaç varsa sürece ilişkin konular hakkında yeterli bilgiye sahip olmaları gerekir. Ayrıca bu kişiler maruz kalacakları ülkelerin diline, kültürüne, değer yargılarına ve politikalarına aşina olmalıdır. Ayrıca, başarılı bir şekilde müzakere edebilmek için diplomatların etkili temsil ve ikna becerilerine sahip olmaları gerekir. Diploması ile ilgili yukarıdaki yaptığımız açıklamalar aslında klasik resmi diploması için geçerlidir. Çünkü her bir cümlenin amacı devletin gücünü, prestijini ve etkinliğini arttırmaktır. Bununla birlikte, sürece dahil olan yeni devlet dışı aktörlerle birlikte, geride bıraktığımız yıllardan bu yana uluslararası sistemin işleyişi önemli ölçüde değişmiştir. Politik açıdan ekonominin küreselleşmesinin getirdiği olağanüstü bağlantılar ve etkileşimler nedeniyle, devletin uluslararası siyasetteki tek aktör statüsü neredeyse sona ermekte ve karar vericileri etkileyen ve yönlendiren devlet dışı yeni faktörler/aktörler tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle, klasik diploması ile yeni diploması türlerinden biri olan insani diploması arasındaki en belirgin fark, aktörlerin kalitesinde yatmaktadır. Klasik diplomaside, pratikte genellikle olduğu gibi, eşit temsil ve müzakere, aktörlerin konumları için büyük önem arz etmektedir. İnsani diplomasideki resmi aktörler, klasik diplomasideki tüm kurumsal ve pratik aktörleri de beraberinde içerir. Yani klasik diplomasının konusu insani diplomasının de resmi konusu sayılır. İnsani diplomaside STK'lar, düşünce kuruluşları ve çok uluslu şirketler özel aktörler olarak anılırlar, bunları uygulayan özel aktörler, bu kurumların çalışanları, gönüllüleri ve diğer bireylerdir. İnsani diplomasının aktörleri de kapsadığı düşünüldüğünde, aktör tipolojilerinin yelpazesinin klasik diplomasıye göre çok daha geniş olduğu söylenebilmektedir¹⁷.

¹⁶Muharrem Ekşi, “Kamu Diplomasisinde Post-Truth: Bir Meydan Okuma Olarak Dezenformasyon”, *İletişim Ve Diploması*, 2022, S.9, s.9.

¹⁷Alparslan Özerdem, “İnsanîyetçilik ve Türk Dış Politikası”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 2016, Özel

3.1. Amaçlar, Yöntemler ve Araçlar Açısından Klasik Diplomasi ve İnsani Diplomasi

Güç ve üstünlük mücadeleleri, uluslararası sistemin işleyişi ve devletlerarasındaki ilişkiler için esastır. Tüm devletler doğrudan veya dolaylı olarak güçlerini ve etkinliklerini artırmak için hareket etmektedirler. I. Dünya Savaşı, II. Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş sırasında bir ulusun, uluslararası siyasi hedeflerinde ön saflarda yer alan gücün, askeri ve ekonomik güç tarafından tanımlanan geleneksel güç faktörünü temsil ettiği söylenebilir. Fakat küreselleşmeye eşlik eden bilgi, iletişim ve ulaşım teknolojilerinin gelişimi, uluslararası siyasetin ve uluslararası yaşamın tüm alanlarındaki süreçleri etkilemiş, karar vericilerin ve toplumun güç olgusuna bakışını değiştirmiştir. Uluslararası siyasetin belirleyicilerinden biri olan güç olgusu, son yıllarda asli önemini kaybetmeden anlam, uygulama ve kullanım açısından geleneksel kavramların çok ötesinde yeni bir boyut kazanmıştır. Gücün sadece doğasını değil, aynı zamanda kaynaklarını ve eksenlerini de değiştiren etkileşim biçimlerinin uluslararası siyasette giderek daha da fazla hakim olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu durum da kaçınılmaz olarak devletlerin dış politika ve diplomatik süreçlerindeki yöntemlerinin değişmesine, amaçları olmasa da kullandıkları araçların çeşitlenmesine yol açmaktadır¹⁸.

3.2. Diplomaside Değişen Yöntemler ve Değişmeyen Hedefler

Güç, uluslararası sistemdeki işleyişin tartışmasız en önemli belirleyicisidir. Diplomasi ise bu sistemin ana aktörü olan devlet ile diğer aktörler arasındaki ilişkilerde birincil araçtır. Bu nedenle, güç ve diplomasi arasında karşılıklı bir ilişki vardır. Bir ulusun diplomasisi güçlüyse, diplomatik becerisi de o kadar iyidir. Diplomatik müzakerelerde güçlü olan taraf her zaman kabul edilir ve o devletin başarılı olması diğerlerine göre daha kolaydır. Yüksek diplomatik beceriler, mevcut güçlerin teşvik edici ve yapıcı etkinliğini de artırarak, müzakere süreçlerinde başarı şansını da arttırmaktadır. Bir devletin maddi ve manevi güç unsurları, konumuna göre sert ya da yumuşak güç araçları olarak kullanılabilir¹⁹. Sert güç, nicel olarak algılanır ve

Sayı, s.140.

¹⁸ Özerdem, “İnsaniyetçilik ve Türk Dış Politikası”,s.143.

¹⁹Arda Görkem Yatağan, “Sert Güç Unsurlarının Yumuşak Güç Aracı Olarak Etkileri”, *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 2018, C.28, S.2, s.72.

maddi unsurlardan oluşan ekonomik, askeri varlıklar ve yetenekler olarak kavramsallaştırılmaktadır. Yumuşak güç ise, manevi ve niteliksel bir bileşenlerinden oluşan farklı boyutlarıyla tanımlanabilir. Uluslararası siyasette sert güç kavramı, devlet düzeyindeki aktörlerin ekonomik ve askeri güçlerini yaptırım amacıyla kullanarak diğer aktörlerin davranışlarını değiştirme ve/veya etkileme yeteneği olarak tanımlanabilmektedir. Yumuşak güç ise; ülke veya ulusun dünya siyasetinde istenilen sonuca ulaşması için, onun dış siyasetteki eylemleri ile devletine hayran olunmasını sağlaması, devletin değerlerinin ve uygulamalarının taklit edilmesini sağlaması, ardından da devletin refahını ve fırsatlarını takip etmek için başkaca ülkelerce örnek alınması durumuna gelinmesini kapsayan bütün dış politika eylemlerini kapsamaktadır. Başka bir deyişle, yumuşak güç, bir devletin maddi ve manevi varlıkları için başkalarını teşvik ederek uluslararası siyasi amaçlarına uygun hareket etmeye ikna etme yeteneğidir²⁰.

Uluslararası siyasette, başarılı stratejilerle ikna ve teşvike dayalı yumuşak güç, akıllı güç kavramıyla karşılanır. Bu bağlamda, nicel ve nitel olarak sürekli gelişen devletleri ve uluslararası siyasetin geleneksel resmi aktörleri haline gelen uluslararası kuruluşları farklı yol ve araçlarla etkileyen sivil faktörler/aktörler şeklinde gerçekleşir. Burada söz konusu olan devletin yerine sivil aktörlerin geçmesi değil, devlet aracılığıyla dolaylı olarak güç kullanılmasıdır. Devletler söz konusu olduğunda, süreçte güç kazanmanın, küresel ölçekte kamuoyunun ve sivil inisiyatiflerin desteğini almak anlamına geldiği fikri, sistemde giderek daha fazla yer alarak benimseniyor. Devlet dışı aktörlerin ve devletlerin davranışlarını yönlendirebilecek ve gerçek sonuçlara ulaşabilecek düzeye gelmesi, uluslararası siyasette ve farklı alanlarda kendini göstermiş ve manevra alanlarını genişletmiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesinin bu süreçte uluslararası siyasetin değişim ve dönüşümünü hızlandırdığı söylenebilmektedir. Sektördeki tüm taraflar, yeni dönemde bir ülkenin uluslararası sistemde avantaj elde etmesini sağlayan faktörlerin yalnızca askeri yetenek ve vurucu güç unsurlarına sahip olması ya da ekonomik kaynakların bol olması, yani zorlayıcı unsurlar olmadığının farkına varmışlardır²¹.

²⁰ Joseph S. Nye Jr., *Yumuşak Güç*, BB101 Yayınları, Ankara, 2020, s.193.

²¹ Şenol Kantarcı, "Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem: Yeni Sürecin Adı 'Koalisyonlar Dönemi mi?'" *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 2012, C.8, S.16, s.59.

İnsani değerleri ön planda tutan uygulamalar yumuşak güç unsurunun temel taşı haline gelmiştir. Bu amaçla, çeşitli ülkelerin dış politika vizyonunu ve etkileşim yöntemlerini bünyesinde barındıran diplomatik yaklaşımları büyük değişikliklere uğramıştır. Bu değişimlerin ağırlıklı olarak devlet dışı(sivil) faktörlerle işbirliği, insan faktörünü ve ulusal çıkarları göz ardı etmemek veya en azından engel olmamasını sağlamak politikasına ve uygulamasına yansıdığı söylenebilir. Bu gücün birincil kaynağının insan hakları ve evrensel insani değerler olduğu da söylenebilmektedir. Uluslararası aktörlerin güç kavramına yüklediği anlam ve ilişkilerinde gücü kullanma biçimleri, dış politika eğilimlerini ve dolayısıyla diplomatik yaklaşım tercihlerini de doğrudan etkilemektedir²². Bu konuda devletleri bağlayıcı genel kurallardan söz etmek güçtür. Ancak uluslararası sistemde söz sahibi olmak isteyen her ülkenin sivil aktörlerle, diplomatik alanda ve daha birçok alanda yeni güç paydaşlarıyla daha fazla işbirliğine yönelmesi zorunluluğuna dair bir tespit de doğru değildir. Çeşitli diplomatik araçlar müzakereler, anlaşmalar, nota gönderme, kınama ve ultimatö verme gibi uluslararası hukuk çerçevesinde ikna edici bazı girişimler ve ayrıca siyasi veya askeri ilişkilerin gergin olduğu durumlarda kullanılan rütbe ayarlama, görevden alma gibi uygulamalar gibi diplomatik ilişkiler, klasik diplomasinin temel bir ilkesi, aynı zamanda bir araçtır. Bunun yanı sıra doğrudan taraf olmayan diğer devletlerarasındaki müzakerelerde arabuluculuk gibi dolaylı süreçler de niteliksel olarak klasik diplomatik araçlar olarak sayılabilmektedir. Zira arabulucu diplomasinin öncelikli hedeflerinden biri olarak görülebilecek ikili ilişkilerde veya bölgesel konularda arabuluculuk rolü oynayan ülkelerin gücünün, diğer devletlere nazaran üstünlüğü açık bir durumdur²³. Ancak uluslararası siyasi aktörlerin çeşitlenmesi ve güç kavramlarının dönüşümü, sadece klasik diplomatik araçlara dayanılarak işleyemeyen bir yapının oluşmasına neden olmuştur. Elbette bu, klasik diplomatik araç ve uygulamaların terk edileceği anlamına da gelmemektedir. Yeni durumda yapılması gereken, klasik diplomatik uygulamaları insancıl politika ve uygulamalarla desteklemektir. Kavramsal çerçevede belirtilen etkileşimin özellikleri ve biçimleri dikkate alındığında, insani diplomasi pratiğinin yeni durumda uluslararası sistemin doğru yönetilmesi için artık bir seçenek değil, adeta bir zorunluluk haline geldiği de söylenmektedir. Geleneksel diplomatik araçlardan farklı

²²Cengiz Özel, “Yumuşak Güce Bütünsel Bakış.”, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 2018, C.7, S.1, s.17.

²³Uyuşmazlıkların Çözümü ve Arabuluculuk. T.C. Dış İşleri Bakanlığı: <https://www.mfa.gov.tr/uyusmazliklarin-cozumu-ve-arabuluculuk.tr.mfa> (10.05.2023).

olarak insani diplomasi araçlarının amacı, doğrudan ulusal çıkarlardan ziyade küresel ölçekte insan haklarını ve insan onurunu korumaktır²⁴.

İnsan hakları savunuculuğu ise teorik ve pratik düzeyde farklı disiplinleri içeren çok boyutlu bir olgudur. İnsan hakları denilince akla yaşam hakkından mülkiyet hakkına, eğitim ve öğretim hakkından örgütlenme ve siyasi haklara ve sosyal ayrımcılığın ve köleliğin yasaklanmasına kadar geniş bir yelpazeyi içerisinde barındıran haklar gelmektedir²⁵. Bu hakların her birisi ayrı bir araştırma konusu teşkil etmektedir. Bu nedenle, hükümet yetkililerinin ve özel aktörlerin sorumluluğundaki insan hakları faaliyetlerini doğrudan insan hakları faaliyetleriyle bir tutmak yerine, uluslararası insani yardım, resmi kalkınma yardımı ve barış inşası faaliyetlerine yönelik daha geniş ve daha basit yaklaşım çerçevesinde incelemek daha doğrudur.

Uluslararası insani yardım, devletler ve diğer kamu ve özel sektör ile özellikle STK'lar gibi devlet dışı aktörler tarafından mağdur ve yardıma muhtaç kişilere yönelik sınır ötesi yardım ve/veya yardım faaliyetleri olarak tanımlanmaktadır. Son yıllarda, özellikle de Soğuk Savaş sonrası dönemde, özel sektör aktörlerinin insani yardım kapasite ve faaliyetlerinin ölçek, yaygınlık ve kapsayıcılık açısından giderek arttığı veya en azından daha görünür hale geldiği süregelen yıllarda gözlemlenebilmektedir. Özel aktörlerin etkinliğini ve direncini artırmanın ve siyasi otoritelerin onlarla işbirliğinin diplomatik alanda kritik öneme sahip olduğu göz ardı edilmemesi gereken bir etkidir. Resmi Kalkınma Yardımları ise uluslararası yardımların bir parçası olup, kamu otoriteleri tarafından ihtiyaç sahibi ülkelere aktarılan imtiyazlı kaynakları ifade etmektedir. Kalkınma yardımı zorunlu olarak kamu fonları tarafından finanse edilmekte ve hedef ülkenin orta ve uzun vadede ekonomik kalkınmasını iyileştirmeyi amaçlamaktadır. Kalkınma yardımına ihtiyaç duyan ülkeler genellikle geri kalmış ülkelerdir ve bu nedenle toplumları, nüfusları sosyo-ekonomik ve politik durumları gelişmiş ülkelere nazaran dezavantajlı haldedir. Resmi Kalkınma Yardımları, yerel ve bölgesel düzeyde insani sorunların çözümüne katkı sağlamakta ve insani diplomasinin uzun vadeli hedeflerine ulaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Bu bağlamda resmi kalkınma yardımları da bir insani diplomasi aracı olarak değerlendirilmektedir. İnsani yardım,

²⁴ Joseph S. Nye Jr., *Yumuşak Güç*, s.196.

²⁵ Yıldırım Torun, "İnsan Hakları", *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2007, S.16, s.417.

insan yaşamını doğrudan etkilemekte, insan yaşamının ve onurunun korunmasını, bu korumanın sürekliliğini sağlamaktadır. Bu bakımdan insani yardım, insani diplomasinin ilk ve en önemli ayağını oluşturmaktadır. İnsani yardımın temel amacı, insani krizler, savaşlar, silahlı çatışmalar, büyük ölçekli terör saldırıları ve doğal afet gibi durumlarda, savunmasız insanların hayatta kalmalarını sağlamak ve tüm olumsuz koşullarda yaşam haklarını güvence altına almaktır. Orta ve uzun vadede insani yardım, eğitim, sağlık, tarım, altyapı hizmetleri ve sürdürülebilir kalkınmaya destek veren yardımları içeren çeşitli faaliyetleri bünyesinde barındırmaktadır. Büyük ölçekli insani krizlerde acil insani müdahale, insani diplomasi sürecinin ilk ve belki de en önemli aşamasını oluşturmaktadır²⁶.

İnsani yardımın yapıldığı ülke ile daha önce herhangi bir ticari, ekonomik, siyasi, kültürel veya dini ilişki bulunulmasa dahi ilk adım olarak klasik diplomatik ritüelleri gerektirmeyen doğrudan temas sağlanabilmektedir. Bu temas da genellikle insani diplomasi araçlarıyla gerçekleştirilmektedir. Öncesinde olumlu veya olumsuz diplomatik ilişkilerin var olduğu ülkelerde de acil insani yardımlar sayesinde hem siyasi olarak hem de ülke halkının nezdinde iyi niyete dayalı karşılıklı bir sempati oluşmaktadır. Böylelikle olumlu ilişkilerin pekişmesi, olumsuz süreçlerin ise yok sayılması ya da ertelenmesi ve sonuçta da mevcut etkileşimin iyi yönde ilerlemesi mümkün hale gelmektedir. Her iki durumda da etkileşimin seyrinin, insani diplomasi sürecinin amaçlarına hizmet ettiğini söylemek de yanlış olmayacaktır²⁷.

Barış inşası çalışmaları; mevcut bir çatışmayı sona erdirmenin ve taraflar arasında barış anlaşması akdetmenin çok ötesinde, yapısal olarak barış kültürünün toplumlara egemen kılınmasını ve barışın küresel düzeyde kalıcı bir değer vasfıyla kabul görmesini sağlamaya yönelik faaliyetlerin tamamına karşılık gelmektedir. Çatışmaların, savaşın veya şiddetin olmaması ya da sonlandırılması barışın tesisi anlamına gelirken, barış inşası toplumlarda anlaşmazlıkların şiddete ve savaşa dönüşmediği, sorunların çözümünde barışçıl yollara yönelmenin temel ilke haline geldiği yerleşik, kalıcı ve düzenli bir sosyal dengenin kurulmasını da içermektedir. Galtung, ilk barışı olumsuz bir barış ve ikincisini olumlu bir barış olarak

²⁶Giray Sadık-Hilal Zorba, "Humanitarian diplomacy for Syrian refugees and Turkey-EU relations.", *The Journal of Migration Studies*, 2017, C.3, S.2, s.21.

²⁷Sadık-Zorba, "Humanitarian diplomacy for Syrian refugees and Turkey-EU relations.", *The Journal of Migration Studies*, s.23.

değerlendirmiştir. Bu anlamda, pozitif barışın sağlanmasının, insani diplomasinin bir hedefi ve insan merkezli faaliyetlerin önemli bir aracı olarak benimsenmesi gerekmektedir. Uygulamada, barış inşası önlemleri, uluslararası barışı sağlama, yerel aktörler arasındaki sorunları çözme ve terör faaliyetlerine karşı mücadele etme gibi çeşitli etkileşim düzeylerinde gerçekleşebilmektedir. Bununla birlikte, barış inşası süreci çatışan taraflar arasında karşılıklı iletişimin ve temasın sağlanması gerekliliğini de beraberinde getirmektedir. Kalıcı ve sürdürülebilir bir barışın tesisi, özellikle de yaygın şiddet ve çatışmaların sıklıkla yaşandığı, olumsuz koşulların uzun sürdüğü toplumlarda iç dinamiklerinin yeniden canlandırılmasıyla mümkün hale gelmektedir. Barışa ve dolayısıyla bir barış kültürüne ulaşmaya yardımcı olan yasal ve kurumsal yapıların inşası, öncelikle bir dizi spesifik yerel, bölgesel ve/veya küresel inisiyatif yoluyla gerçekleştirilebilmektedir²⁸.

4. TÜRKİYE'DE GERÇEKLEŞTİRİLEN İNSANİ DİPLOMASİ FAALİYETLERİ

Küreselleşme sadece uluslararası sistemi değiştirmekle kalmamış, aktörlerinin çeşitlenmesi gibi birçok etkiyi de beraberinde getirmiştir. Bu aktörler çoğu zaman ulus-devletle ilişki kurmakta, onunla rekabet edecek düzeye gelmekte, ancak yine de birçok alanda ulus-devletin kontrolünde faaliyet göstermektedirler²⁹. Şu anda, küreselleşme ve ulus-devlet arası etkileşim inkar edilemez durumdadır. Bir olgu olarak ulus-devlet ve bir süreç olarak küreselleşme birbirini besler ve her ilişki gibi bu etkileşim de ister istemez gerilimler içerir. Küreselleşme ve küreselleşmenin ulus-devletlerle etkileşimleri, karşılıklı beslenme bağlamı, insani diplomaside devlet dışı aktörlerle birlikte çalışmaktadır. Bu, devletin politika oluşturma, karar verme ve harekete geçme konusundaki yetersizliği nedeniyle elzem olmakla birlikte, devlet dışı aktörlerin hızlı hareket etmesi onları insani diplomaside lider yapmaktadır. Bu noktada STK'lar kamu diplomasisinde olduğu gibi insani diplomasinin önemli aktörleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'de Türk Kızılay'ı ve AFAD olmak üzere birçok kamu ve sivil kuruluş insani diplomasi faaliyetlerinde aktif rol oynamaktadır.

²⁸ Kavak (ed.), *Kuramdan Uygulamaya İnsani Diplomasi*, s.178.

²⁹Fulya Kıvılcım, “Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinin Gelişmekte Olan Ülke Türkiye Açısından Değerlendirilmesi”, *Sosyal Ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 2013, C.5, S.1, s.226.

Küreselleşmenin vermiş olduğu etkiyle Türkiye'nin insani diplomasisi ve dış politikasında STK'lar büyük öneme sahiptir³⁰. Türkiye, dahil olduğu aktörler ve dış politikasına entegre ettiği insani diplomasi vizyonu ile bir yandan küreselleşirken, diğer yandan küreselleşmenin itici güçlerinden biri haline gelmektedir. Küreselleşme böylece bu süreçte yer alan aktörleri ve devletleri bireyler, topluluklar ve toplumlar arasındaki yatay ve dikey etkileşimleri güçlendiren katalizörler haline getirmektedir. İnsani diplomatik çalışma, ulus-devletin dış politika anlayışıyla yakından ilgilidir ve Türkiye'de olumlu bir dış politikanın temel bileşenini oluşturmaktadır. Türkiye, 1990'larda Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle başlayan agresif diplomatik stratejisini, geleneksel diplomasiyi yanı sıra diğer dış politika araçlarıyla da çeşitlendirerek bugünlerde daha da geliştirmektedir. Özellikle 2000'li yıllar, Türkiye için hem dış politikası hem de insani diplomasi vizyonu Türkiye ile entegre olduğu için çok önemlidir. Afrika'daki açılımı ile başta Somali olmak üzere Afrika kıtasının çoğu ülkesine ulaşan Türkiye, insan odaklı dış politika anlayışını Filistin ve Suriye örnekleriyle de ortaya koymaktadır. *Birleşik Krallık Kalkınma İnisiyatifleri Örgütü'nün(KİÖ)* raporuna göre Türkiye, yeni milenyumda, bir önceki yılın GSMH'sinin %0,8'ine denk gelen 8,07 milyar ABD doları tutarındaki yardımla "*En Cömert Ülke*" unvanını kazanmıştır³¹.

Türkiye'nin yapmış olduğu acil yardımlar sadece etnik dil ve/veya din/mezhep bağı olan ülkeler için değil, tüm dünyada etkili olmuştur. Türkiye, çeşitli alanlardaki çeşitli aktörlerle dış politika vizyonunun ön saflarında insani diplomatik çalışmalar yürütmektedir. Son dönemlerde en çok Türk Kızılay'ı ve AFAD'ın öne çıktığını görmektedir. Bu aktörlerden biri olan Türk Kızılay'ı, "*Türkiye'de ve dünyada insani yardımda rol model, en zor zamanlarda insanların yanında olan, afet ve afetlerin önlenmesi için çaba gösteren bir kuruluş olmayı*" hedeflemektedir. Türk Kızılay'ı, aralarında Afganistan, Azerbaycan, Bangladeş, Bosna Hersek, Bulgaristan, Endonezya, Filistin, Güney Sudan, Irak, Kırgızistan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Myanmar, Pakistan ve Senegal'in de bulunduğu on yedi ülkeye daimi heyet başkanlığı yapmış; insani yardımların yanı sıra ihtiyaç sahibi ülkelerde de kalıcı refahın sağlanmasına

³⁰Fatih Tuna, "Kamu Diplomasisinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü", *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 2021, C.11, S.2, s.9.

³¹Cihad Doğan, "Türkiye'nin Cömertliği ve Ulus Marka İnşası", *Kriter Dergisi*, Ocak 2021, <https://kriterdergi.com/siyaset/turkiyenin-comertligi-ve-ulus-marka-insasi> (05.06.2023).

yönelik adımlar da atılmıştır. Türk Kızılay'ı bu doğrultuda 2021 yılında üç kıtada toplam elli bir ülkeye faaliyetlerde bulunmuştur. Bu faaliyetler ile yurt dışında 8,5 milyon, yurt içinde ise 38,5 milyon insana ulaşılmış ve yardım edilmiştir. Suriye iç savaşı nedeniyle Türkiye'ye yapılan göçler bağlamında aktif rol üstlenerek insani yardımlarda bulunan Türk Kızılay'ı, Türkiye'nin AB ile olan diplomatik sürecinde "göçün insani yardım" kapsamı başlığı altında büyük rol almıştır. Özellikle AB'nin bu doğrultuda yapmış olduğu projelerde yer alarak daha fazla yardıma muhtaç insana ulaşılmıştır. Üstlendiği rolle Türkiye'nin dış politikasına pozitif katkılarda bulunan Türk Kızılay'ı faaliyet alanının genişliği ve yapmış olduğu yardımların etkinliği sayesinde dünya çapında önemli bir değer haline gelmiştir³².

Türk Kızılay'ının faaliyetlerindeki Türk kültürünün yansımaları sayesinde kültürümüz dünyaya tanıtılmakta ve bu vesile ile Türkiye'nin kültürel diplomasi vizyonu da desteklenmektedir. Türkiye'nin uluslararası yardımlarda ön planda olmasının temelinde tarihsel bir arka plana sahip olan Türk Kızılay'ı yer almaktadır ve bahsettiğimiz üzere Türkiye'nin uluslararası diplomasisinde çok büyük bir önemi vardır. Kızılay'ın yardıma muhtaç bölgelere hızlıca ulaşması ve etkili yardımlarda bulunması Türkiye'nin tanınmasına katkı sağlamakta ve kamu diplomasi faaliyetlerinde etkili olmaktadır. Türkiye'nin dünya çapında tanınmasında ciddi katkılar sağlayan bir diğer unsur ise AFAD'tır. AFAD 2009 kurulmuş ve Cumhurbaşkanlığı sistemine geçildikten sonra afetlerin önlenmesi ve afet sonrasında iyileştirme çalışmaları, afetle ilgili kurum ve kuruluşlar arasındaki koordinasyonun sağlanmasıyla görevlendirilmiştir. AFAD, Haiti'den Japonya'ya, Şili'den Myanmar'a kadar uzanan yardım operasyonlarının yanı sıra Libya, Tunus, Mısır ve Suriye'de tahliye ve insani yardım operasyonları düzenleyerek yurt içinde ve yurt dışında önemli operasyonlar gerçekleştirmiştir. AFAD'ın önemi, Türkiye'nin 2011 yılında Suriye iç savaşından kaçan yaklaşık 3,5 milyon sığınmacıyı kabul etmek zorunda kalmasıyla daha da netleşmiştir. AFAD, kurduğu barınma merkezleri ve çadır kentlerle Suriyeli sığınmacılara sağlık hizmetleri, eğitim olanakları, fiziksel, sosyal ve psikolojik gereksinimlerini sağlamanın yanı sıra onlara yeni yaşam alanları da yaratmıştır. AFAD uygulamış olduğu misyonla sivilere yaşam alanı sağlamış ayrıca da Türkiye'nin sınır ötesi operasyonlarında insani yardım sağlamıştır. Türkiye'nin sınır ötesindeki faaliyetlerinde siviller için yaşama alanları

³²İnsani Diplomasi, İnsani Yardım Vakfı: <https://ihh.org.tr/insani-diplomasi> (06.06.2023).

yaratan ve insani yardım çalışmalarında bulunan AFAD, kurmuş olduğu Afet Geçici Kent Yönetim Sistemi(AFKEN) ile Birleşmiş Milletlerden 2015 yılında Kamu Hizmetleri ödülleri kapsamında Kamu Hizmeti Sunumunun Geliştirilmesi kategorisinde birincilik almıştır. Almış olduğu bu ödöl ve son altı yılda beş kıtada elliyi açan ölkede göstermiş olduğu faaliyetlerle Türkiye'nin insani diplomasi vizyonuna büyük katkılar sađlamıřtır³³.

³³Hafize Zehra Kavak(ed), *Kuramdan Uygulamaya İnsani Diplomasi*(İstanbul: Kızılay Kùltür Sanat Yayınlar, 2023), s.69.

2. BÖLÜM

TÜRK DIŞ POLİTİKASI VE SURİYE KRİZİ

1. TÜRK DIŞ POLİTİKASI VE SURİYE İÇ SAVAŞI

1.1. Suriye İç Savaşına Giden Süreç ve Arap Baharı

2011'den bu yana yaşanan Suriye iç savaşına tüm yönleriyle bakıldığında, artık 21.yy.ın en önemli uluslararası politika gelişmelerinden biri haline geldiği görülmektedir. Tunus ve Mısır'ın ardından Suriye topraklarında çıkan bir kıvılcım, kısa sürede Suriye'de büyük bir iç savaşa dönüşerek bölgesel ve küresel düzeyde büyük dalgalanmalara neden olmuştur. Türkiye adına bu olayların dışında kalmak yahut etkilenmemek pek de mümkün olmamıştır. Türkiye, en uzun kara sınırının tarafı olan Suriye ile güçlü tarihi, kültürel ve sosyal bağları nedeniyle başından beri Suriye iç savaşının dolaylı ve doğrudan taraflarından biri olmuştur. Suriye iç savaşı, Türkiye'nin son dönemdeki dış politikasının en önemli konusu olup, Türkiye'nin genel dış politikasının yönünü belirleyen önemli bir unsur olarak sürekli dinamizmini korumuştur³⁴.

Arap bölgesinde 2010 yılının sonlarında başlayan hükümet karşıtı protestolar 21.yy.ın en önemli tarihi olaylarından biridir. Aralık 2010'da Tunus'ta patlak veren isyan dalgasıyla İslam coğrafyası dramatik bir değişim sürecine girmiştir. Protestolar ve değişim talepleri, işsizlik ve ekonomik sorunlar nedeniyle Tunus'ta pazarlamacı olarak çalışan *Muhammed Bouazzizi* adlı genç üniversite mezununun kendini yakmasıyla olaylar başlamış ve Mısır, Libya ve Yemen'de hükümetlerin değişmesine devam etmiştir. Bu ülkelerin yanı sıra birçok Arap ülkesinde de halk kendi hükümetlerine karşı protesto eylemleri düzenlemeye başlamıştır. Bu hareketlerin tümüne kümülatif olarak *Arap Baharı* denilmiştir. Birkaç yıl içinde bölge çok hızlı bir değişim ve dönüşüm sürecine girmiştir. Bu değişim sürecinde uzun yıllar diktatörlük altında kalan Suriye halkı dayanamamış ve hızlı bir şekilde sürece dahil olmuştur. Neticede Orta Doğu'ya

³⁴Ayşenur Takkaç, " 1957 Krizi'nden Suriye İç Savaşına Suriye'ye Yönelik Türk Dış Politikası", *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Karaman 2022, s.57-60.

yayılan bu toplumsal öfke hareketi de diyebileceğimiz durum Mart 2011'de Suriye'ye sıçramıştır. Suriye rejimi halk ayaklanmasına güçlü bir şekilde direnmiş ve binlerce sivili öldürmüştür. Bölgede huzursuzluk ortamı başlamış ve beklenen demokratik ortam oluşturulamamıştır. Suriye'de olayların nasıl çıktığına gelince, Mart 2011'de başlayan barışçıl gösterilere güvenlik güçlerinin acımasız müdahalesi, ülkede iç savaşın çıkmasına ve her geçen gün daha fazla insanın hayatını kaybetmesine neden olmuştur. Bu olayları tetikleyen ilk gelişme, güneydeki *Deraa* kentinde iki gencin duvar yazısı nedeniyle tutuklanması sonrasında yaşanmıştır. Aşiretlerin şiddetli işkenceye maruz kalan gençlerin serbest bırakılması talebiyle sokaklara çıkması ise kentte gerilimi iyice artırmıştır. İlk gösteri 15 Mart 2011'de başkent Şam'da düzenlenmiştir. 17 Mart'ta ise acı olaylara tepki olarak düzenlenen "*Öfke Günleri*" adı verilen gösteriler şiddetle bastırılırken, tüm kentlerde insanlar küçük gruplar halinde sokaklara dökülmüştür³⁵. 20 Mart'a gelindiğinde ise olaylar silahlı çatışmalara dönüşmüş ve silahlı güçlerin kentteki *Ömeri Camii'ne* saldırmak isteyen halkla çatışması sonucu 9 kişi öldürülmüştür. Hükümetin 24 Mart'ta 20 binden fazla kişi tarafından gösterilerle karşılanmasına rağmen bir ay içinde ölü sayısının 50'yi aşması olayların diğer ülkeler gibi ülke geneline yayılmasına neden olmuştur. Resmi olmayan rakamlara göre Suriye rejimi, çeşitli uluslararası ve bölgesel sonuçlarına rağmen yılda yaklaşık 30.000 kişinin ölümüne yol açan kanlı bir iç savaş sürdürmeye devam etmiştir. İsrail, İran, Türkiye, Suudi Arabistan, Rusya, AB ülkeleri ve ABD gibi ülkeleri kapsayan bu denklem sadece ülkenin geleceğini değil, tüm bölgenin geleceğini de etkilemiştir. Suriye'nin Orta Doğu siyasetindeki özel konumu birçok ülkenin bölgesel hesaplarını etkilediği için her ülke Suriyeli aktörler üzerinden kendi kozunu oynamaya çalışmıştır. Suriye rejiminin hayatta kalmak için dış desteğe her zamankinden daha fazla bağımlı olduğu bir dönemde, ilerlemenin yolu hala dış aktörleri ikna etmekten geçmektedir³⁶.

Türkiye'nin ittifak yapısı ile dış politika eylemleri bu konuda çeşitli sınavlardan geçmiş, Türkiye için artık neredeyse bir ölüm kalım meselesi haline gelen Suriye iç savaşı, Türkiye'nin çeşitli dış politika uygulamalarında aktif rol almasına neden olmuştur. Bölgesel güç öznelerinin, politika yapıcılara gönderdiği sistematik baskılar ve

³⁵Demet Şefika Mangır(ed), *Uluslararası İlişkilerde Jeopolitik Teoriler ve Pratikler* (Ankara: İksad Yayınevi, 2020), s.256.

³⁶ Enes Demir, "Türkiye'nin Suriye Politikası Bağlamında Tsk'nın Suriye'deki Sınır Ötesi Harekâtlarının Nedenleri Ve Sonuçları", *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 2021, C.5, S.2, s.546.

sinyaller nedeniyle, Türkiye'nin genel dış politikası açısından hayati öneme sahiptir ve önemli bölgesel ve küresel sonuçlara sebep olur³⁷.

1.2. Suriye İç Savaşı Sonrası Türk Dış Politikasındaki Değişimler ve Bu Değişimin Orta Doğu'ya Yansıması

Bu çalışmada Türkiye'de iç savaşa yönelik genel tutumdaki değişiklikler dönemselsel olarak değerlendirilmiş ve temel olarak Türk merkezli analiz yöntemi kullanılmıştır. İlk dönem, Türkiye-Suriye ilişkilerinin olumlu seyrini sürdürdüğü, Esad'ın iktidarda kaldığı ancak çeşitli reform programlarıyla halkın beklentilerinin karşılanması istendiği bir dönemdir. 2011 sonbaharına kadar süren bu sürecin altyapısı AK Parti hükümetinin genel dış politikasını yansıtacak şekilde komşu ülkelerle iyi ilişkiler kurulması yönünde ortaklaşa şekilde hazırlanmıştır. Her ne kadar bu altyapı Türkiye'yi krizin başlangıcında avantajlı bir konuma getirse de sistemik baskı faktörlerinin Türkiye üzerindeki etkisi sınırlı kalmış ve Türkiye bölgede inşa edilen sistematığe göre hareket etmeye çalışmıştır. Türkiye'nin dış politika liderleri ve iktidar partisinin sosyal destek unsurları Suriye ile iyi ilişkiler kurma isteği göstermiş, sistemsel gelişmeler de bu ortamı destekledikçe Türkiye daha sakin ve dengeli bir rol üstlenmiştir³⁸.

İkinci dönemde Türk dış politikasının hedefi Esad'ı iktidardan uzaklaştırmak ve Suriye'de yeni bir rejim kurmak haline gelmiştir. Muhalif gruplarla yakın ilişkiler, onlara duyulan sempati, liderin ve diğer karar alıcıların algıları dış politika davranış biçimini büyük ölçüde etkilemiştir. Özellikle Amerika'nın olaylara müdahalesi ve Esad'ı iktidardan indirme yaklaşımı, Türkiye'nin dış politika pratiğindeki tavrının yaşanmasında önemli bir etki yaratmıştır. Türkiye'nin ABD'den beklediği adımlar gerçekleşmese de Türk dış politikası, angajman kuralları başta olmak üzere çeşitli girişimlerle Esad'ın olmadığı bir Suriye'ye yönelmeye başlamıştır. Suriye'de yaşananları komplo olarak değerlendiren Rusya Federasyonu bu süreçte Suriye rejimini korurken, Türk-Rusya ilişkilerinde sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır³⁹.

³⁷Sami Kiraz, " Suriye İç Savaşı Sırasındaki Türk Dış Politikasının Neoklasik Realizmin Bakış Açısından Analizi (2011-2017)", Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), Ankara-2018, s.54.

³⁸ Takkaç, " 1957 Krizi'nden Suriye İç Savaşına Suriye'ye Yönelik Türk Dış Politikası", s.63.

³⁹ Kiraz, " Suriye İç Savaşı Sırasındaki Türk Dış Politikasının Neoklasik Realizmin Bakış Açısından Analizi (2011-2017)", s.65-67.

Üçüncü döneme gelince, 2015 yılının söz konusu gelişimi, Türkiye'nin dış politika hedeflerinin önce çeşitlenmesine, ardından da önemli ölçüde değişmesine neden olmuştur. Suriye'deki durum ise PYD'nin nüfuzunun artması, terör örgütü PKK'nın Suriye'de genişlemesi ve terör örgütü DEAŞ'ın Türkiye topraklarında eylem yapma kabiliyetine sahip olması şeklinde belirmiştir. Suriye'nin bu şekilde en ciddi ve tehlikeli güç merkezlerinden biri haline gelmesi, Türkiye'yi önemli derecede rahatsız etmiştir. Bu rahatsızlık, Türkiye'nin terör örgütleriyle mücadele geçmişi göz önüne alındığında, yerel dinamiklerin Suriye sorunu açısından ne kadar önemli olduğu hususunu da gündeme getirmiştir. Türkiye sınırında bölgesel güç elde edilmesi ve bu terör örgütlerinin birlikleriyle Türkiye'de faaliyet göstermesi acil önlem alınması gereken olaylar olarak değerlendirilmiştir. Türkiye'nin uzun vadeli müttefiki ABD'nin Suriye politikasında DEAŞ'la mücadeleyi ön planda tutması ve Türkiye için hassas bir konu olan PYD ile işbirliği yapması, Türkiye'nin yeni hedefler belirlemesini gerektirmiştir⁴⁰. İç savaşın diğer gücü Rusya Federasyonu ile gerginleşen ilişkiler, uçak kriziyle birlikte ciddi biçimde kötüleşmiş ve Türkiye bir süre yalnız kalmıştır. Türkiye, bu izolasyonu aşma ve bölgedeki çıkarlarını yeniden tesis etme konusunda büyük bir başarı elde etmiş ve Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkileri geliştirerek Suriye iç savaşına etkili ve aktif bir oyuncu olarak geri dönmeye çalışmıştır. Bu girişimler, Türkiye ile ABD arasında zaten gergin olan ilişkilere yeni krizler getirmiş ve Türkiye'nin genel dış politika ilkeleri sorgulanmaya başlanmıştır⁴¹.

1.3. AK Parti Hükümetinin Genel Dış Politika Yaklaşımı ve Karar Alıcıların Algıları

AK Parti'nin kurucu üyeleri özelinde bakıldığında Türkiye'de hakim olan muhafazakar siyasi vizyonun devamı sayılabilecek bir yapı ortaya çıkmıştır. Bu ekibin en önemli ve önde gelen ismi Recep Tayyip Erdoğan, Türk siyasetinde İslamcılığın ebedi lideri olarak kabul edilen Necmettin Erbakan'ın talebesi olarak görülmüş, Refah Partisi'nden İstanbul Belediye Başkanı seçilerek İstanbul Belediyesi 82. belediye başkanı olarak görev yapmıştır. AK Parti, çeşitli siyasi kuruluşların (Doğru Yol Partisi,

⁴⁰Aytaç Kadioğlu, "Suriye İç Savaşı ve Türkiye: Çatışma, Güvenlik ve Sığınma", *OPUS International Journal of Society Researches*, 2020, C.16, S.29, s.2184.

⁴¹Kiraz, " Suriye İç Savaşı Sırasındaki Türk Dış Politikasının Neoklasik Realizmin Bakış Açısından Analizi (2011-2017)", s.78

Anavatan Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi(MHP) ve CHP gibi) temsilcilerini de içeren geniş bir katılım yapısıyla doğmuştur. Bu yaygın katılım, partiyi Erbakan'ın partilerinin genel yapılarından farklılaştırdığı gibi dış politika alanında da kendini göstermiştir. AB üyeliği girişimleri bu yaklaşımın en önemli yansımalarından biri olarak görülmektedir. Her ne kadar liberal ekonomi ve ekonomik özgürlük ana hedef olsa da bu durum AK Parti'yi Özal çizgisine yaklaştırmıştır. Bu tutumlar partinin 2002 seçim beyannamesine de yansımıştır. AK Parti'nin genel dış politikasına bakıldığında, performans ve çok yönlülük ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda AK Parti'nin dış politikasının ana yönelimi, yakın çevre başta olmak üzere her alanda etkin bir dış politika izlenmesi ve Türkiye'nin bölgesel ve küresel tüm gelişmelere aktif katılım sağlaması yönündedir. Bu çalışmada Suriye konusunu ele aldığından dış politikayı bu perspektiften değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Bu bağlamda ilgili politikayı açıklamanın daha doğru yolu karar vericiler aracılığıyla olacaktır. Çünkü ikisi de AK Parti'nin genel dış politika ilkelerinin uygulayıcısı ve kişisel görüşleri bu ilkelere nüfuz ederek karar vericilere merkezi bir konum kazandırmaktadır⁴².

AK Parti hükümetinin yoğun bir dış politika çalışması yaptığı, ilk görev döneminden itibaren ağırlıklı olarak geleneksel Türk dış politikası konularına odaklanıldığı, ancak yöntem farklılıklarının da mevcut olduğu aşikardır. Tek başına iktidara gelen Erdoğan liderliğindeki AK Parti, özellikle Türk demokrasisinin gelişmesinde ve mevcut refah sisteminin değişmesinde önemli bir rol oynamış, AB ile ilişkileri geliştirmek için olağanüstü bir çaba göstermiştir. Bu politika aynı zamanda Türkiye'de kurumsal reformlara da neden olurken; özellikle Türk Silahlı Kuvvetleri'nin siyasetteki ağırlığının azaltılması ve artırılması bağlamında AK Parti'nin iktidarda kalmasının yararlı olacağı kanaatine varılmıştır. Kıbrıs'a yönelik girişimlerle birlikte Suriye'ye yönelik izlenen politikalar ve bu dönemdeki diğer dış politika adımları, Türkiye'nin uluslararası örgütlerdeki rolünün arttırılması ve İslam Konferansı Genel Sekreterinin Türkiye'den seçilmesi gibi önemli girişimlerin sebebinin oluşturmıştır. Önceki politikalar çekişenlik ve ılımlılık nedeniyle eleştirildiği için AK Parti, dış politikada başarılı olmanın yolunun agresif dış politikadan geçtiğine inanmaktaydı. İkinci dönem sayılabilecek 2007 sonrası dönemin özelliği ise AK Parti'nin

⁴²Emirhan Kaya, “Dış Politika Değişimi: AKP Dönemi Türk Dış Politikası”, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 2015, S.12, s.83.

seçimlerde(2007) oyları artırarak iktidara devam etmiş ve sürecin devamında Abdullah Gül Cumhurbaşkanı seçilmiştir. AK Parti'nin İslami izgisi nedeniyle iktidarda kalamayacağı düşüncesi bu seçimleri büyük ölçüde rtse de Milli Görüş geleneğinin bir yesi olan Gl'n Cumhurbaşkanı seçilmesi partinin çok daha iyi duruma geldiğini gstermiřtir⁴³.

nceki döneme göre metodolojik farklılıkların daha fazla olduğu Türk dış politikasında artık daha zgn adımlar atarak dış politikasının nn açmıştır. AK Parti stratejisine göre, Türkiye, tek bir bölgeyle sınırlandırılmayacak kadar büyük ve bölgesel bir güç değil, fakat konumu ve geçmişi itibariyle büyük bir güç olması gerekmektedir. Türkiye'nin bağlarının Avrupa'yla bağlı olmasının Balkanlar'a, Orta Doğu'ya, Kafkasya'ya, Orta Asya'ya, Hazar'a, Akdeniz'e ve Karadeniz'e de ait olduğunu savunmaktadır. Bu nedenle de Türkiye, tarihinin ve coğrafyasının kaynaklarını harekete geçirerek potansiyelini ortaya çıkarmalıdır. Bu yaklaşım, tarihi ve coğrafi derinliği Türkiye'nin dış politikasına entegre ederek, etki alanını artırmanın barışçıl ve diplomatik yollarına vurgu yaparak bir strateji geliştirmeyi gerektirmektedir. Hükümet bu noktada komşularla sıfır sorun, proaktif diplomasi, çok taraflı dış politika ve ritimlilik gibi stratejileri ön plana çıkarmıştır. Bu tür bir yaklaşım Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkilerin gelişmesinde çok önemli etken haline gelmiştir. Her ne kadar tehdit algısının değiştirilmesi öncelikli olsa da, Türkiye-Suriye ilişkilerinde hakim olan tutum, hemen hemen her alanda normalleşmeye ve ardından iş birliğine yönelmiştir. Bu aşamada, bir önceki başlıkta ele alınan sistemik sinyallerin, Türkiye'nin başta Suriye ve İran olmak üzere bölge ülkeleriyle işbirliğine dayalı ilişkiler geliştirdiğini gösterdiği de ortaya ıkmıřtır⁴⁴.

AK Parti liderliğinin inanç ve görüşleri, Türkiye'nin çıkarlarının ortak çabalarla gerçekleşebileceği inancını doğurmuştur. Bu bağlamda 2004 yılında Türkiye-Suriye arasında serbest ticaret anlaşması imzalanmış, ilişkinin en ileri noktaya ulaştığı dönem olarak kabul edilen 2009 yılında ise karşılıklı vizelerin kaldırılması, toplantı yapılması, *Yüksek Düzeyde Stratejik İşbirliği Konseyi Bakanlar Kurulu* ve çeşitli askeri tatbikatlar yapılması gibi önemli adımlar atılmıştır. Bu gelişmenin önemli bir kısmının, liderlerin

⁴³Abdullah Turan, "AK Parti Döneminde Yaşanan Dış Politika Sarmalı: Sebepler, Araçlar ve rnekler", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2023, S.78, s.72.

⁴⁴Turan, "AK Parti Döneminde Yaşanan Dış Politika Sarmalı: Sebepler, Araçlar ve örnekler", s.75.

ve diğer karar alıcıların algılarından kaynaklanan karşılıklı olumlu yaklaşımlardan kaynaklandığını söylemek yanlış olmaz. Yukarıda da belirtildiği gibi, bölgesel düzeydeki değişimler ülkelerin tehdit algısını değiştirirse de karar vericilerin bu algıları, sorunlu geçmişte ülkeler arası ilişkilerin niteliğini değiştiren ciddi bir itici güç olmuştur. Ancak karar vericilerin yalnız olduğu iddiası gerçeği yansıtmamaktadır. Karar vericilerin yanı sıra başka faktörler de bu süreci önemli ölçüde etkilemiştir. Bu faktörler bir sonraki bölümde diğer ara değişkenler olarak ele alınmaktadır⁴⁵.

1.4. Örnek Olarak 2011-2015 Dönemi İçerisinde Türkiye'nin Suriye Politikasına Dair Belirleyici Etkisi Olan Diğer Bir Ara Değişken: Yerel Faktörler

İncelenen dönemi değerlendirirken muhalefet partileri ve kamuoyu ön plana çıkmaktadır. Muhalefet partileri Türkiye açısından bu kadar önemli bir konuda taraf olmuş ancak olayların kendilerini doğrudan etkilediği bir ortamda kamuoyu dış politikanın belirleyici unsuru haline gelmiştir. Muhalefet partilere bakıldığında Suriye konusunda en çok öne çıkan partilerin *CHP* ve *BDP/HDP* olduğu görülmektedir. *CHP*, ana muhalefet partisi olarak Suriye'deki olayların başında öncelikle bölgesel düzeydeki olayları değerlendirerek halkın meşru taleplerini dile getiren bir tavır almıştır. Özellikle Suriye'deki olayların şiddet boyutu ortaya çıkınca ve hükümet Esad karşıtı politikalar izlemeye başlayınca tutumunu değiştirerek *AK Parti*'nin yanlış politika izlediğini iddia etmiştir⁴⁶.

Türkiye Cumhuriyeti tarihine bakıldığında geleneksel anlayışın dış politikayı tarafsız bir mesele olarak görmesi ve iktidar-muhalefet ayrımı yapmadan ülke çıkarlarını koruması olarak ileri sürülebilir. Ancak 1990'lı yıllarda bu bakış açısı değişmeye başlamış ve özellikle son dönemde siyasi partiler dış politika pozisyonlarını daha fazla dile getirmeye başlamışlardır. Suriye olayı bu tutum değişikliğinin en bariz örneklerinden biri halini almıştır. *CHP*, Türkiye'nin dış politikada statükocu bir tutum benimsemesi, çıkarlarını ve yeteneklerini doğru analiz etmesi ve politikalarını bu bağlamda şekillendirmesi gerektiğini savunmuştur. Bu süreçte *CHP* ilk olarak beş kişilik bir heyetle Suriye'ye gitmiş, araştırmalar yapmış ve oradaki konumunu

⁴⁵ Kaya, "Dış Politika Değişimi: AKP Dönemi Türk Dış Politikası", s.88.

⁴⁶ Kiraz, " Suriye İç Savaşı Sırasındaki Türk Dış Politikasının Neoklasik Realizmin Bakış Açısından Analizi (2011-2017)", s.124.

belirlemiştir. CHP, AK Parti hükümetini Türkiye'nin Suriye iç savaşı sırasında katılımının Suriye iç savaşının niteliğini değiştirdiği iddiasıyla da suçlamıştır. AK Parti'nin mezhepçi bakış açısına sahip olduğu gerekçesini dillendirerek, eleştirel bir bakış açısı sergileyen CHP, bu suçlamayı defalarca dile getirmiştir. İç Savaş devam ederken tüm yaklaşımını AK Parti'nin suçlaması üzerine kurarak sürecin doğru yönetilmediğini ve bu nedenle Türkiye'nin doğrudan buna sebep olacak gelişmelerle karşı karşıya kaldığını savunmuştur⁴⁷. Türk uçağının düşürülmesi ve çok sayıda Suriyelinin Türkiye'ye gelmesi CHP'nin en çok eleştirdiği konulardan biridir. AK Parti'nin devlet politikalarını desteklemediği yönündeki suçlamalarına yanıt olarak CHP, hükümetin politikalarının terör örgütlerine fayda sağladığını ve Türkiye'yi dış politikada yalnızlaştırdığını savunmuştur. Süreç boyunca benzer noktaları eleştirmeye devam eden CHP, Türkiye'yi eleştirmeye devam etmiştir. Bu süreçten Türkiye'nin nüfuzu arttıkça AK Parti'yi suçlamaya devam etmişlerdir. CHP'nin Suriye iç savaşı sırasındaki eylemlerinin Türk siyasetine etkisi değerlendirildiğinde AK Parti'yi dolaylı olarak etkileyen faktörleri bulunmaktadır. Türkiye'nin dış politikasının iç politikasından beslenmesi, iktidar partisinin dış perspektifini iç değerleri de içerecek şekilde genişletmesine yol açmıştır. Türkiye'de kimlik konusundaki siyasi tartışmaların dış politikaya da yansıdığı görülmüştür. AK Parti, CHP'nin milliyetçi, laik ve nihayetinde statükocu yaklaşımının aksine, politikalarının tarihsel ve kültürel olarak kendisine yakın olan Suriye halkının beklentilerini karşıladığının bilincinde olarak hareket etmiştir. Suriye rejimi yıkıldığında o dönem için AK Parti yaptığı açıklamalarda, durumu şu şekilde anlatmıştır:

"CHP Türkiye'nin Baas Partisi'dir ve bildiğiniz gibi Baas rejimi otoriter yapısı itibarıyla eski CHP iktidarıyla aynı özelliklere sahiptir. Türkiye, 1950 yılında demokratik yollarla ve seçimlerle Baas rejiminden barışçıl bir şekilde kurtulmuş ve sorunu sandıkta çözmüştür. Ama şimdi Arap ülkeleri Baas rejiminden kurtulmaya çalışıyorlar, tüm siyasi partilerin Baas olarak anılmasına da gerek yok, bu bir ruh meselesi ve halk yoluyla Baas rejiminden kurtulmaya çalışıyorlar. Biz de bu süreci destekliyoruz."

⁴⁷Yusuf Ziya Bölükbaşı, "Türk Dış Politikasında Süreklilik ve Değişim: Kemalizm ve CHP", *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, 2021, C.8, S.15, s.98.

Bu açıklamalar noktasında CHP'nin Baasçılığı kınaması, AK Parti'nin CHP'nin yaklaşımı üzerinden kendi algısını nasıl inşa ettiğini göstermektedir⁴⁸.

Suriye politikasına ilişkin soruşturulan bir diğer muhalefet partisi ise BDP/HDP'dir. Çözüm süreciyle Suriye meselesine doğrudan müdahil olan BDP, Suriye'deki Kürtlerin durumuna göre tavrını belirlemiştir. BDP'nin temel perspektifi, Türkiye'nin PYD öncülüğünde Suriyeli Kürtlerle işbirliği içinde hareket ederek Esad'a karşı muhalefetin daha güçlü olmasını sağlaması beklentisi olarak şekillenmiştir. Türkiye'nin hükümet politikaları üzerindeki etkisi değerlendirilirken, özellikle çözüm sürecinde BDP ile kurulan ilişkilerde AK Parti'nin etkisi dikkat çekmiştir⁴⁹. Terör örgütü PKK'nın Suriye kolu PYD ile normal şartlarda doğrudan görüşmeleri mümkün olmamıştır⁵⁰.

Türkiye'nin Suriye politikasının uygulanmasında önemli olan bir diğer yerel faktör ise kamuoyudur. Suriye iç savaşı Türkiye kamuoyunu birçok yönden etkileyen bir gelişmedir. Kara sınırı en uzun olan komşu ülke olarak özellikle sınır kentleri bu sorundan doğrudan etkilenmektedir. Bu etkiler hem ekonomik hem de güvenlikle alakalı olmuştur. Bu şehirlerin ekonomik yapısı tamamen yok edilirken, Suriye tarafındaki çatışma, Türkiye'ye yönelik bombalı saldırılardan sınırda seken kurşunlara kadar çeşitli etkilere neden olmuştur. Bu boyutların ötesinde, özellikle çok sayıda Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye geldiği göz önüne alındığında, Suriye meselesinin özellikle büyük şehirlerde önemli sosyal, ekonomik ve kamu politikası sonuçları bulunmaktadır. Ayrıca Suriye'deki gelişmelerin devamı olarak PKK ve DEAŞ terörü Türkiye'de de çeşitli eylem ve saldırılarla kendini göstermiştir. Tüm bu yönleri göz önüne aldığımızda kamuoyunun Suriye politikasına yönelik tutumlarında da farklılıklar görülmüştür⁵¹.

Bu ayrımcılık özellikle sığınmacıların arasında belirgin olsa da toplumdan bazıları Suriyeli sığınmacıların daha iyi fırsatlar sağlayacak ve Türkiye'ye gelmelerini kolaylaştıracak yaklaşımlar önermiştir. Çoğunluk görüşü ise tam tersi bir tutum

⁴⁸CHP Suriye'de Esad ile Görüştü(2011), <https://www.aljazeera.com.tr/haber/chp-suriyede-esad-ile-gorustu?page=1> 09.06.2023).

⁴⁹Yusuf Devran -Ömer Faruk Özcan, "Söylemlerin Dilinden Suriye Sorunu", *Marmara İletişim Dergisi*, 2016, S.25, s.41.

⁵⁰ Kiraz, " Suriye İç Savaşı Sırasındaki Türk Dış Politikasının Neoklasik Realizmin Bakış Açısından Analizi (2011-2017)", s.122.

⁵¹ Devran - Özcan, "Söylemlerin Dilinden Suriye Sorunu", s.43.

sergilemiş ve sığınmacıların sosyal düzenin bozulmasına neden olduğunu, ucuz işgücü sağladığını ve kamu düzenini bozan faaliyetlerde bulunduğunu öne sürmüştür. Bu durum hükümet üzerinde yoğun bir baskı yaratmış ancak bu yaklaşımı sürdüren AK Parti yetkilileri, Türkiye'nin insani politikasını kamuoyuna anlatmak için özel bir çaba göstermiştir. İçişleri Bakanlığı bu yaklaşımı şu şekilde gerekçelendirmiştir:

"İç huzursuzluğun başladığı Mart 2011'den bu yana, giderek artan sayıda Suriye Arap Cumhuriyeti(Suriye) vatandaşı, uluslararası koruma arayışıyla Türkiye'ye geldi. Türkiye bu kişilere "geçici koruma" sağlıyor. 2012'den bu yana Suriye'de insan hakları ihlallerinde yaşanan keskin artış, insani yardım ihtiyacını da çarpıcı biçimde artırdı."

Suriye ile tarihi, kültürel ve komşuluk ilişkileri güçlü olan Türkiye Cumhuriyeti, iç karışıklıkların başlangıcından bu yana durumdan etkilenen Suriye vatandaşlarına açık kapı politikası izlemiştir. Türkiye açık kapı politikasını benimsemiş ve sürecin başından itibaren savaştan kaçan sığınmacıların ülkeye girişine engel oluşturmamıştır. Türkiye'ye gelen Suriyeli sayısının milyonlara ulaşması kamuoyunda rahatsızlık ve sığınmacı karşıtı gösterilere ve şiddet içeren eylemlere neden olmuştur. Suriye çatışmasının Türkiye'ye yayılması ve çeşitli terör eylemlerinin yaşanması kamuoyunun olaylara askeri açıdan bakmasına da neden olmuştur⁵². Sonuç olarak Türkiye, 2011-2015 yılları arasında Suriye'de rejim karşıtı bir politika izlese de bu politikanın altyapısını şekillendiren bazı ara değişkenlerin belirleyici etkisi olmuştur. Bu noktada muhalefet partileri ve kamuoyu da yerel faktörler olarak ortaya çıkmıştır. Ancak bu tanımlamayı yardımcı faktörler olarak ele almak daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Aksi takdirde, tamamen içsel bir bakış açısı, dış politika analizini eksik bırakacaktır⁵³.

1.5. Türkiye'nin 2018 Sonrasında İzlediği Suriye Politikası

Türkiye, Suriye'deki olayların başlamasından bu yana aktif bir politika izlemiş ve bu stratejisini 2019 yılında da sürdürmüştür. Bu bağlamda Suriye'de askeri varlığını sürdüren Ankara, diplomatik girişimlerle sorunun çözümüne yönelik siyasi faaliyetlerini

⁵²Zehra Doğan, "Küresel, Bölgesel ve Ulusal Gelişmeler Bağlamında 2014 Sonrası (Erdoğan Dönemi) Türk Dış Politikası", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2022, C.24, S.3, s.1173.

⁵³ Kiraz, " Suriye İç Savaşı Sırasındaki Türk Dış Politikasının Neoklasik Realizmin Bakış Açısından Analizi (2011-2017), s.125.

de sürdürmüştür. Bu bağlamda Türkiye'nin Suriye politikasını etkileyen temel faktörler şunlardır: Uzun yıllardır iç savaş ve istikrarsızlığın sürdüğü Suriye'de toprak bütünlüğünün ve barış ortamının sağlanması, duruma göre sınır ötesi saldırıların önlenmesidir. Suriye iç savaşı ve her biçimiyle ve tezahürleriyle terörle mücadele hedefleri doğrultusunda IŞİD ve PKK/YPG'nin Suriye'deki bölgesel varlığını ortadan kaldırarak Suriye topraklarındaki tehdit unsurları engellenmeye çalışılmıştır. Sığınmacılara karşı izlenen politika ise: Savaş nedeniyle evlerinden kaçarak Türkiye'ye sığınan Suriyelilerin acil ihtiyaçlarının karşılanması, yeni bir mülteci ve göçmen dalgasının Türkiye'ye gelmesinin engellenmesi ve Suriye içinde güvenli bir bölge oluşturularak Suriyelilerin emniyet ve güvenliğinin sağlanması şeklinde olmuştur. Suriye'deki muhaliflere yönelik izlenen politika ise; Suriye'de durum iç savaşa dönüşürken Türkiye, Esad rejimini devirmek ve demokratik yapılar kurmak için muhalefeti destekleme politikasını benimsemiştir. Öte yandan Türkiye'nin 2016 yılından bu yana Suriye'de yürüttüğü başarılı askeri operasyonlar muhalefete destek vermeye devam etmiştir. Türkiye'nin Suriye politikasını belirleyen bu hedefler doğrultusunda ilk olarak insani normları ön planda tutan bir politika hayata geçirilmiştir. Ancak zamanla değişen koşullar Ankara'nın dış politikasını değiştirmesine ve güvenlik odaklı bir yaklaşımı öncelik haline getirmesine neden olmuştur. Türkiye, insani normların yanı sıra, bir yandan askeri operasyonlarla güvenlik tehditlerini ortadan kaldırmaya çalışırken, diğer yandan da Suriye krizinin çözümüne yönelik siyasi faaliyetler yürütmüştür. Bu çerçevede, Türk Silahlı Kuvvetleri ve Suriye Milli Ordusu, 9 Ekim 2019'da Suriye'nin kuzeyinde operasyon başlatmıştır. Türkiye, diplomatik faaliyetler kapsamında Astana Süreci'ne, Ankara Zirvesi'ne ve Soçi Zirvesi'ne katılmıştır. Hatta bu çabaların sonucunda Suriye Anayasa Komitesi kurulmuş ve çalışmalarına başlamıştır⁵⁴.

Türkiye, 2020 politikasında insani diplomasi ve Suriye'de güvenliğin sağlanması politikası çerçevesinde olası göç akışlarını engellemek amacıyla bir yandan Suriye'de askeri operasyonlarını, diğer yandan diplomatik faaliyetlerini sürdürmüştür. Suriye olayının yaşandığı tarihten bugüne Türkiye'nin dış politikasına baktığımızda, Türkiye'nin her zaman proaktif bir politika izlediğini görülmektedir. Suriye meselesi, Doğu Akdeniz'de son dönemde yaşanan gelişmeler ve Kovid-19 salgını nedeniyle

⁵⁴Burhanettin Duran - Kemal İnat - Mustafa Caner(ed.), *2019 Türk Dış Politikası Yıllığı* (İstanbul: Seta Yayınları,2020), s.112.

nispeten düşük öncelikte gibi görünse de 2020 yılının ilk ve son çeyreğinde önemini korumuştur. Bu bağlamda Türkiye'nin Suriye politikasının ana unsurlarını Suriye'nin toprak bütünlüğünün korunması, güvenlik tehditlerinin ortadan kaldırılması, muhalefetin desteklenmesi ve Suriyeli sığınmacı krizinin ele alınması olarak sıralayabilmekteyiz. Aslında Türkiye'nin 2020 yılında Suriye'de benimsediği politikalar da bu hedeflere uygun olarak tasarlanmıştır. Fakat belirtmek gerekir ki, Türkiye'nin 2020 yılındaki en önemli sorunlarının başında İdlib sorunu gelmektedir⁵⁵.

2016 yılından bu yana neredeyse her yıl Suriye topraklarında askeri operasyonlar gerçekleştiren Türkiye için 2021 yılı daha sakin bir yıl olmuştur. Yeni askeri operasyonlar gündeme getirilmiş ve Türkiye, kontrolünde olan bölgelere, desteklediği gruplara ve İdlib'e yönelik saldırılara ilişkin 2021 yılının son çeyreği konuşulmuştur. Sınır ötesi operasyonlara izin veren muhtıra TBMM'de onaylanmıştır. Covid-19 salgınının Türkiye'de yayılmaya devam etmesi ve ekonomik sıkıntılarla birlikte Suriye iç savaşı önceki yıllara göre kamuoyunun gündeminde olmaya devam etmiştir. Dış politika karar vericilerinin, 2021 yılında Türkiye'nin Suriye'deki güvenliğine tehdit oluşturan terör örgütü PYD/YPG'nin varlığını sınırlandırmaya ve sona erdirmeye yönelik tedbirler almaya çalıştığı söylenebilmektedir⁵⁶.

2022 yılında, on birinci yılında sona eren Suriye iç savaşı, Türkiye dış politikasının en önemli gündem maddelerinden biri olmaya devam etmiştir. Bununla birlikte terörle mücadele ve sınır güvenliği konuları Türkiye'nin gündeminin üst sıralarında yer almayı sürdürmüştür. PKK/YPG terör örgütüyle mücadele ve başta İdlib olmak üzere muhaliflerin kontrolündeki bölgelerin güvenliği de en önemli konulardan olmuştur. Ayrıca Şam hükümetiyle diplomatik düzeyde müzakere ve normalleşme sürecinin başlatılması da Türkiye'nin Suriye politikasındaki en önemli gelişmelerinden biri olmuştur. Muhaliflerin kontrolündeki bölgelerde HTŞ'nin kontrolü genişletme çabaları, Suriye Milli Ordusu içindeki güç mücadeleleri ve Türkiye'nin bölgeyi sivililerin dönüşüne uygun hale getirmek için yaptığı insani yatırımlar ve güvenlik önlemleri

⁵⁵Burhanettin Duran - Kemal İnat - Mustafa Caner(ed.), *2020 Türk Dış Politikası Yıllığı* (İstanbul: Seta Yayınları, 2021), s.354.

⁵⁶Burhanettin Duran - Kemal İnat - Mustafa Caner(ed.), *2021 Türk Dış Politikası Yıllığı* (İstanbul: Seta Yayınları, 2022), s.117.

Suriye muhalefетinin kontrolündeki bölgelerde durumun kötüleşmesi de dikkat çeken konulardan olmuştur⁵⁷.

2. SURİYE KRİZİNDE TÜRKİYE’NİN İZLEDİĞİ POLİTİKA

2.1. Suriye İç Savaşının Türkiye’nin Sınır Güvenliğine Etkisi ve Sınır Ötesi Operasyonlar

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye, Irak ve Suriye başta olmak üzere Yakın Doğu/Orta Doğu'dan çekilmek durumunda kalmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin komşusu Orta Doğu coğrafyası haline getirilerek sınırların başta etnik ve dini yapısı ve yapay olarak oluşturulmuş, fiziki sınırları ile her an kaosa hazır hale getirilmiştir. Bu nedenle bölge genelinde son yüz yılda tehditler, iç savaş, kaos ve terörizm gibi çeşitli istikrarsızlıklar yaşanmıştır. Bölgedeki uluslararası aktörlerin çıkarları ve derinleşen çıkar çatışmaları bölgeyi sürekli bir kaos içerisinde bırakmıştır. Bu istikrarsızlığın yaşandığı yerlerden biri de kuşkusuz Suriye'dir. 1946 yılına kadar resmi olarak Fransız mandası altında kalan Suriye, bu dönemde ve bağımsızlık yıllarında zaman zaman iç isyanlara ve çatışmalara sahne olmuştur. 2011 yılında başlayan iç savaş Suriye'de bir çatlak yaratmıştır⁵⁸.

Suriye iç savaşının başlamasına yol açan faktörlere bakıldığında öncelikle 1971 yılında iktidara gelen Hafız Esad'ın yarattığı liderlik tarzına bakmak ve mevcut yapıyı ortaya çıkarmak gerekmektedir. Hafız Esad, 30 yıllık iktidarı boyunca, özellikle Türkmen ve Kürtler gibi azınlık sayılan etnik unsurları bastırmış ve onlara karşı sert bir tavır takınmıştır. Suriye'deki Sünni Arap unsurların çoğunluğunu üst düzey hükümet mekanizmasının dışında tutan ve Suriye halkını genel olarak katı bir despotik zihniyetle yöneten Hafız Esad'ın 2000 yılındaki ölümünün ardından görevi oğlu Beşar Esad devir almıştır. Beşar Esad büyük ölçüde babasının politikalarını sürdürmüştür⁵⁹.

⁵⁷ Burhanettin Duran - Kemal İnat - Mustafa Caner(ed.), *2022 Türk Dış Politikası Yıllığı*(İstanbul: Seta Yayınları, 2023), s.126.

⁵⁸Ahmet Küçükşahin-Tamer Akkan, “Değişen Güvenlik Algılamaları Işığında Tehdit ve Asimetrik Tehdit”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 2007, C.3, S.5, s.55.

⁵⁹Çağrı Erhan, “Kronik: Hafız Esad’ın Ölümü ve Muhtemel Gelişmeler”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 2000, C. 55, S.2, s.164-165.

Esad rejimi döneminde Türkiye-Suriye ilişkilerinin temel başlıkları, her ne kadar diplomatik mecralarda dile getirilmese de, şu şekildedir: 1990'lı yılların sonlarında PKK terör örgütünün lideri/elebaşı Abdullah Öcalan'ın Suriye'de saklanarak terör kampları kurması, Fırat Nehri'nin su sorunu yaşaması ve Suriye'nin hala Hatay'ı kendi toprağı olarak görmesi olarak sıralanabilir. Sıralanan bu başlıklar bir takım çeşitli nedenleri de beraberinde getirerek taraflar arasında gerginliğe yol açmıştır. Türkiye ile Suriye arasındaki gergin durum, 1998 Adana Anlaşması sonucu, Suriye rejiminin PKK terör örgütüne çekilmesi ve bunun belirleyici sonucu olarak Türk askerinin Hatay sınırına gönderilmesiyle gevşemeye başlamıştır. Bu anlaşma, Türkiye'nin Suriye'deki terörle ilgili endişelerini gidermeye yönelik önemli bir adım teşkil etmiş ve ikili ilişkiler adına rahatlatıcı bir unsur olmuştur. Adana Mutabakatına göre Suriye, PKK'ya verdiği desteği durdurma, terör kamplarını ortadan kaldırma ve terör örgütü üyelerini tutuklama taahhüdünde bulunmuştur. Beşar Esad döneminde özellikle 2005 ve sonrasında Türkiye-Suriye ikili ilişkileri gelişmiş ve çeşitli konularda işbirliği yoluna gidilmiş ve sözleşmeler yapılmıştır. Bu 6 yıllık süreç Suriye iç savaşının başlamasıyla sona ermiştir. İç savaş ile birlikte, Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkiler gerginleşmiş, sonunda diplomatik ve siyasi ilişkiler tamamen kopmuştur. Esad rejimi, uyguladığı zulüm ve soykırım, güvenlik, demografi, insani yardım vb. nedenlerle Türkiye'nin yapıcı uyarı ve reform çağrılarını kulaklarını tıkayarak cevap vermiştir. Nusayri Beşar Esad daha sonra ideolojik ve mezhepsel açıdan yakın olduğu Rusya Federasyonu ve İran'ı ülkesine davet ederek muhaliflerin ele geçirdiği bölgeleri geri almak için büyük bir askeri operasyon başlatmıştır⁶⁰.

Her ne kadar muhalefet kazanımlarını Esad hükümetinin Rusya'yı özel olarak davet ettiği 2014 yılına kadar sürdürse de, tek merkez yerine birden fazla gruba bölünmesi Şam hükümetine tekrar iktidara gelme şansını arttırmıştır. Aslında Şam rotayı tersine çevirdi ve Hizbullah'ın yanı sıra İran destekli İran Devrim Muhafızları Birliği ve Rus Hava Kuvvetleri'nin desteğiyle bir karşı saldırı başlatmıştır. Bu bağlamda sistem, 2015 sonrasında kaybedilen pek çok alanı geri kazanmaya başlamıştır. Muhalefetin parçalanmışlığından ve merkezi otorite eksikliğinden yararlanan başlıca yapılar terör örgütü DEAŞ ve PKK'nın Suriye kolu PYD/YPG olmuştur. Bu örgütler kısa sürede Suriye'nin doğu ve kuzey bölgelerini ele geçirmişlerdir. Sonuç olarak iç

⁶⁰ İbrahim Korgun, "Türkiye Suriye İlişkileri", *Ahi Evran Akademi*, 2020, C.1, S.1, s.63.

savaş ortamı, Suriye'yi küresel güçlerin bölgede vekalet savaşları yürüttüğü bir duruma sürüklemiştir. Bu kaotik ortamda DEAŞ üzerinden toprak planlaması yapmaya çalışan terör örgütü PYD/YPG, ele geçirdiği yerlerde sözde sivil halkı bu örgütün katliamından korumak için ABD'nin güçlü desteğiyle kendine yer edinmeye başlamıştır. Türkiye, sınırları dışındaki gelişmeleri yakından takip etmiş; NATO, DEAŞ'a karşı Birleşmiş Milletler ve ABD liderliğindeki *"koalisyon güçleri"* ile diplomatik ilişkilerini yoğunlaştırmıştır. Ancak Türkiye'nin hem kendi sınır güvenliğini sağlamak hem de Suriyeli sığınmacılar için güvenli bölge oluşturmak amacıyla Suriye'nin kuzeyinde DEAŞ'a karşı operasyon düzenleme teklifi kabul edilmemiştir⁶¹.

Öte yandan Türkiye, 15 Temmuz 2016 darbesiyle büyük bir kriz yaşamıştır. Bu girişimin ortadan kaldırılması, Türkiye'nin terörle mücadelesinde bir dönüm noktası haline gelmiştir. Türkiye artık terör örgütleriyle mücadele ederek sadece yurt içinde değil sınır ötesinde de planlarının hayata geçirilmesini hedefliyordu. Böylece Türkiye'nin yeni güvenlik konsepti, "tehdidi kaynağında ortadan kaldırma" stratejisi olmuş ve bu kapsamında 2016 yılının ikinci çeyreğinden itibaren planlarını hayata geçirmiştir. Bu politikanın somut olarak uygulanması kuşkusuz uluslararası hukuka ve Türkiye'nin uluslararası hukuktan kaynaklanan yasal haklarına uygun olarak gerçekleştirilmiştir. Bu amaca yönelik strateji ve kavram, günümüz dünyasının çok çeşitli, hatta asimetrik belirsizlik, risk, tehlike ve tehlikelerin yol açtığı yeni güvenlik sorunlarına karşı temel olarak vazgeçilmez hale gelmiş ve bu durum, Türkiye'nin milli güvenlik doktrininde önemli bir değişikliği de beraberinde getirmiştir. Bu gelişmeler yeni güvenlik anlayışı açısından son derece önemlidir ve uluslararası alanda meydana gelen iç ve dış sonuçları da ön plana çıkarmaktadır. Aslında bu kavramın gereği olarak Suriye'nin kuzeyinde gerçekleştirilen dört ana operasyon, Türkiye'nin yeni savunma ve güvenlik politikasının, özellikle de Türkiye'nin yeni savunma ve güvenlik politikasının ve genel olarak terörle mücadele politikasının somut yansımaları haline gelmiştir. Bunun sonucunda Türkiye, "sınır ötesi operasyon" kavramını doğuran bir politikayla kendi ulusal güvenliğini sağlamaya yönelmiştir. Bu bağlamda yapılan sınır ötesi operasyonların neden ve sonuçlarına aşağıda başlıklar halinde değinilecektir⁶².

⁶¹ Korgun, "Türkiye Suriye İlişkileri", s.66.

⁶² Murat Yeşiltaş-Sibel Düz- Rıfat Öncel- Bilgehan Öztürk , "2016'da Güvenlik ve Terörle Mücadeler", <https://setav.org/assets/uploads/2016/12/quvenlik.pdf> (5.06.2023).

2.1.1. Fırat Kalkanı Harekatı

Suriye'den gelen tehdidin artması nedeniyle Türkiye, Fırat Kalkanı Operasyonunu başlatarak, kendi imkan ve kabiliyetleriyle gerçekleştirme kararı almıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Kıbrıs Barış Harekatı'ndan sonraki en kapsamlı sınır ötesi operasyonu olacak olan Fırat Kalkanı Harekatı'nın başlatılmasına giden süreçte yaşanan gelişmeler de dikkate alındığında, hareketin iç hukuka ve uluslararası hukuka uygunluğu da açıkça ortaya konmuştur. Bu bağlamda operasyonun siyasi, askeri, demografik ve stratejik nedenlerine değineceğiz. Türkiye, Suriye iç savaşı nedeniyle uzun yıllar yaklaşık 4 milyon Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği yapmak zorunda kalmıştır. Suriye'deki iç savaş devam ederken ve rejimin Suriye üzerindeki hakimiyeti güçlenip genişledikçe Suriye'den Türkiye'ye göç dalgaları gelmektedir. Bu göç dalgalarının devamının önün geçilmesi ve var olan sığınmacıların evlerine yani ülkelerine dönebilmesi için "güvenlik/tampon bölge" oluşturulması acil bir ihtiyaç haline gelmiştir⁶³. Sınırın DEAŞ'ta ve PYD/YPG terör örgütünün kontrolünde olması, Türkiye'nin güvenliğine daha çok ehemmiyet verilmesi hususunu ortaya çıkarıyor. Ayrıca Fırat Nehri'nin batısında(Kilis ve Gaziantep yakınları) Çobanbey/El Rai bölgesinde sınır muhafız kulelerinde görev yapan Türk askerlerine yönelik düzenlenen saldırılardan birinde Piyade Astsubay Kıdemli Çavuş Yalçın Nane şehit olmuştur. DEAŞ'ın Türkiye sınırına düzenlediği saldırılarda Türk vatandaşları hayatını kaybetmiş, bu kapsamda Kilis'te 2015-2016 yıllarında düzenlenen roket saldırıları 25 vatandaşımızın ölümüyle sonuçlanmıştır. Bölge halkı ise evlerini terk ederek geçici olarak can korkusuyla yaşamaya başlamıştır bu da sınır yerleşimlerinin artık savunmasız kaldığını göstermektedir. "DEAŞ" terör örgütü, kuzeye(Gaziantep vb.) ilerlemek amacıyla PKK/PYD terör örgütü üyeleriyle iş birliği yaparak birçok bölgede intihar saldırıları veya uzaktan kumandalı bombalı saldırılar gerçekleştirmiştir. 2015 yılından bu yana Türkiye'nin bazı bölgelerinde gerçekleşen bu saldırılarda çok sayıda Türk vatandaşı ölmüş yahut yaralanmıştır. DEAŞ ve PYD/YPG'nin Fırat'ın Batısına geçerek Münbic'i alması ve müteakiben Afrin-Münbic arasındaki bölgeyi de alarak tüm sınırlarımızı kendi kontrolüne alma ve burada bir terör devleti üssü kurma girişimin sahada açıkça kendini göstermesi Fırat Kalkanı Operasyonu yapma zarureti ortaya

⁶³Gül Seda Acet İnce, “ Uluslararası Hukuk Bağlamında Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı Harekatları”, *Malatya Turgut Özal Üniversitesi İşletme Ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2020, C.1, S.1, s.73.

koymuştur. Açıklanan tüm bu hususlar Türkiye Cumhuriyeti'nin sınır güvenliğini ve vatandaşlarının can ve mal güvenliğini sağlama ve koruma yükümlülüğünü ortaya çıkarmış ve bir devlet olarak ülke sınırlarını ve vatandaşlarını koruma amacıyla 24 Ağustos 2016'da Fırat Kalkanı Harekatını başlatmıştır. Toplamda 220 gün süren bu taarruz harekatı 31 Mart 2017 tarihinde başarıyla tamamlanmıştır⁶⁴.

2.1.2. Zeytin Dalı Harekatı

PYD/YPG'nin Suriye iç savaşında ortaya çıkmasının temelleri, 1980'li yıllarda terör örgütü liderlerinin Suriye'nin Ayn el-Arab kentinde PKK'yı kurması, daha sonra Afrin'e taşınarak terör kampları kurmasıyla atılmıştır. Bu amaçla PKK Suriye'de kurulmuş ve ardından Kuzey Irak'ta faaliyet göstermeye başlamıştır. Hatta 2003 yılında bir grup PKK'lı, Suriye'nin kuzeyinde "PYD" adında bir siyasi örgüt kurmuştur. 2012 yılında Suriye iç savaşının başlamasının ardından PYD içinde silahlı bir grup olarak ortaya çıkan "Halk Koruma Birlikleri" terör örgütü, "halkı DEAŞ'ın saldırılarından korumak" için "DEAŞ" katliamını bahane olarak kullanmıştır. Türkiye, PKK'nın Suriye'deki silahlı kolu olarak oluşturulan YPG terör örgütünün, terör örgütü DEAŞ bahanesiyle Suriye'nin kuzeyinde mevzi işgal etmeye başlamasını ve bu şekilde Türkiye'nin etrafında bir terör koridoru oluşturulmaya çalışmasını da yakından takip etmiştir⁶⁵.

Zeytin Dalı Harekatı'nın başlama nedenlerine bakıldığında ise şu etkenleri görmekteyiz: Türkiye'deki Suriyeli sığınmacı sayısını artması ve bu sebeple Suriyelilerin güvenli bölge oluşturularak buralara yerleştirilmesi ihtiyacının ortaya çıkması, Türkiye'nin iç güvenliğinin DEAŞ ve YPG/PYD gibi terör örgütleri tarafından tehdit edilmesi ve bu örgütlerin tehdit ve eylemlerine direkt olarak maruz kalınması, Yine bu örgütler tarafından hudut hattında ve bazı illerimizde gerçekleştirilen 2015-2017 arasındaki muhtelif içerikli saldırılar sonucu 316 sivil vatandaşın hayatını yitirmesi, bilhassa 2017 yılında PKK/PYD-YPG tarafından sınırlarımıza, sınır karakollarına ve Kilis ile Hatay'ın ilçelerine yapılan 700 saldırının gerçekleştirilmesi ve Fırat Kalkanı Harekatı'ndaki kazanımların korunması, gibi geçerli sebeplerle Zeytin

⁶⁴Fatih Bayezit, "Dengeleme Davranışı Olarak Fırat Kalkanı Operasyonu: Neoklasik Realist Bakış", *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 2016, C.4, S.2, s.93.

⁶⁵ Zeytin Dalı Harekatı, Milli Savunma Bakanlığı: <https://www.msb.gov.tr/ZeytinDaliHarekatı> (16.06.2023).

Dalı Harekatı'nın meşruluğu ile hukuki zeminde olduğu olgusu açıkça ortaya konulmuştur. 20 Ocak 2018 tarihi itibarıyla başlayan Zeytin Dalı Harekatı, elli yedi günlük taarruz neticesinde 18 Mart 2018 tarihinde Afrin'in merkezinin temizlenerek kontrol altına alınması ile tamamlanmıştır. Takip eden günlerde Afrin'in doğusunda kalan köylerde de aynı şekilde kontrolün sağlanması amacıyla fiili operasyonlar devam etmiş ve Afrin'in tamamı kontrol altına alınınca yani 24 Mart 2018'de operasyon tamamen nihayete ermiştir⁶⁶.

2.1.3. Barış Pınarı Harekatı

Fırat'ın doğusunda ve genel olarak sınır hattındaki PYD/YPG'nin varlığının tehdit oluşturmaya devam etmesi üzerine Türkiye harekete geçmiş ve bu kapsamda bölgeye yönelik Barış Pınarı Harekatı yapılmıştır. Harekatın nedenleri ise şu şekildedir: Fırat doğusu ve Suriye sınırındaki bölgelerin PKK/PYD-YPG tarafından ele geçirilmesi ile sınırlarımıza yönelik tehdit ve terör faaliyetleri ve bu doğrultuda Türkiye'nin kendi güvenliğini sağlamak istemesi, Türkiye'ye gelen milyonlarca Suriyelinin kendi ülkelerine dönmesini sağlamak maksadıyla yeni bir güvenli bölge ihtiyacının doğması, terör örgütleri tarafından ele geçirilen bölgelerde yaşayan halkın örgütten kurtulmak için Türkiye'den yardım istemesi, PKK/PYD-YPG terör örgütünün Suriye'de ele geçirdiği bölgelerde bir terör devleti kurma hayalinin önüne geçilmesi gibi hukuksal olarak haklı ve meşru nedenler zeminine oturtulmuş bir harekattır. Suriye ile 1998 yılında yapılan Adana Mutabakatı ile Suriye devleti, sınırları içerisinde PKK terör örgütü ve bağlantılarının Türkiye açısından tehdit oluşturacak eylemlerinin engelleneceğini taahhüt etmiştir. Barış Pınarı Harekatı sonucu kontrol altına alınan sahalardan dışındaki bölgeler için diplomatik ve askeri çaba sarf edilerek kalan bölgeler de terörden temizlenmeye çalışılmıştır. Barış Pınarı Harekatı, bütün aşamaları ve sonuçları bakımından Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı operasyonlarından farklıdır. Bunun sebebi ise PYD-YPG'ye ABD tarafından destek verilmesi ve bölgede etkin olan Rusya Federasyonu'nun yönelik tutum ve politikalarıdır⁶⁷.

⁶⁶Demir, "Türkiye'nin Suriye Politikası Bağlamında Tsk'nın Suriye'deki Sınır Ötesi Harekâtlarının Nedenleri Ve Sonuçları", s.552.

⁶⁷Bahar Kalkanı Harekatı, Milli Savunma Bakanlığı: <https://www.msb.gov.tr/BaharKalkani> (18.06.2023).

2.1.4. Bahar Kalkanı Harekatı

İdlib'de çok sayıda bağımsız muhalif grubun bulunması ve bu muhalif gruplardan bazılarının radikal olması, rejimin ve destekçileri Rusya ve İran'ın İdlib'e yönelik saldırılarının artmasına neden olmuştur. Rejimin bölgeye yönelik yoğun saldırıları bölgeden 3 milyondan fazla insanı Türkiye'ye göç etmek zorunda bırakırken; Türkiye İdlib'e ilişkin diplomatik çabalarına hız vermiştir. Bu çerçevede Türkiye, Rusya ve İran arasında başlayan "Astana Görüşmeleri" sonucunda 30 Aralık 2016'da rejim ile muhalif taraflar arasında ateşkes ilan edilmiştir. Ateşkes hakkında detaylı bilgi Astana Görüşmeleri başlığı altında aşağıda detaylı olarak değinilecektir. İdlib'de TSK tarafından başlatılan Bahar Kalkanı Harekatı'nın başlıca nedenleri ise şu şekildedir: Suriye'nin yapılan ateşkesleri ihlal ederek bölgede yaşayan sivil halka saldırı ve katliamların gerçekleştirilmesi, rejimin saldırıları sonucu bölge halkının da Türkiye'ye göç etmesi tehlikesi ve bölgede yaşanan insani kriz ve Türkiye'nin tarihi, kültürel ve akrabalık bağlarının olduğu İdlib halkını bu zulüm ile baş başa bırakmak istememesi, Suriye rejiminin Türk Gözlem noktalarına olan tecavüzü, yine rejimin İdlib merkezli ve çevresine konuşlanmış Türk askerine yönelik saldırıya geçmesi ve zayıf vermesi, rejimin saldırıları sonucu oluşan aşırı gruplaşmalar ve radikal grupların artması ve bu durumun bölgedeki Türk askerini tehdit etmesi ayrıca sınırlarımız açısından da tehdit oluşturması gibi sınırlarımızı kaostan korumak ve tehdit unsurlarını ortadan kaldırmak amacıyla bu harekat yapılmıştır⁶⁸.

27 Şubat 2020 tarihinde ise Türkiye'nin Suriye'ye yönelik yaptığı dördüncü sınır ötesi operasyon olan "Bahar Kalkanı Harekatı" başlamıştır. Bu kez yapılan harekat terör örgütüne karşı değil; ülke yönetimine karşı yapılan bir harekattır. Harekatın hukuki dayanağı ise, Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin 51'inci maddesinde belirtilen "*Meşru Müdafaa Hakkı*", Türkiye-Rusya-İran arasında 2017'de imza altına alınan *Astana Mutabakatı* ile Türkiye'nin de içinde bulunduğu üç ülke tarafından ortak bir şekilde belirtilen sınırlar içerisinde garantör ülke sıfatıyla İdlib'de bulunma hakkına sahip olması, Türkiye ile Rusya arasında 2018'de imzalanan 1. ve 2. *Soçi Mutabakatları* gereğince TSK'nın İdlib'deki ateşkesi denetlemek ve gözetlemek üzere sahada görevinin olması, Türkiye'nin 1998'de Suriye ile yaptığı *Adana Mutabakatı* gereğince hudut

⁶⁸ Bahar Kalkanı Harekatı, Milli Savunma Bakanlığı: <https://www.msb.gov.tr/BaharKalkani> (20.06.2023).

güvenliğinin sağlanması gerekliliği gibi konular dayanak alınarak yapılan operasyon hukuki zemine oturtulmuştur. 27 Şubat 2020’de başlayan hareket yedi gün sürmüş ve 5 Mart 2020’de Türkiye ile Rusya arasında akdedilen *Soçi Mutabakatı'na Ek Protokolle* nihayete ermiştir⁶⁹.

2.2. Diplomatik Girişimler ve Müzakereler

2.2.1. Cenevre Görüşmeleri

30.06.2012 tarihinde, Birleşmiş Milletler Özel Temsilcisi Kofi Annan'ın koordinasyonunda, Cenevre'de Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin mutlak üyelerinin, AB üye ülkelerinin, Arap Birliği'nin temsilcilerinin de yer aldığı Cenevre-1 Zirvesi düzenlenmiştir. Zirveye Suriye rejiminden veya muhalif gruplardan temsilci katılmamıştır. Zirveye katılan ülkeler, zirveyi "*Cenevre Eylem Grubu*" olarak nitelendirerek, hem rejimin hem de muhalefetin yer aldığı geçici bir hükümetin kurulması gibi birçok karar almıştır⁷⁰.

Cenevre zirvesinin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından, 2014 yılında İsviçre'nin Montrö kentinde ikinci Cenevre müzakereleri başlatılmıştır. Bu müzakere, Suriye'nin ve uluslararası toplumun beklentilerini karşılayamadığı ve Suriye'nin Esad hükümetiyle mi yoksa Esad hükümeti olmadan mı devam edeceğine karar verememesi nedeniyle başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu görüşmeyi, birkaç kez ertelenen ancak nihayet Şubat 2016'da başlayan ancak yine başarısızlıkla sonuçlanan üçüncü Cenevre görüşmeleri izlemiştir. 2016 yılında yaşanan çatışmalar nedeniyle başarısızlıkla sonuçlanan 3. Cenevre müzakerelerinin ardından 23 Şubat 2017 tarihinde 4. Cenevre müzakereleri başlamıştır. Türkiye, İran ve Rusya'nın katılımıyla ateşkesin yürürlüğe girmesiyle 2016 yılında gerçekleştirilen 4. Cenevre müzakerelerine "terörle savaş" da dahil edilmiştir. Cenevre Beşli Görüşmeleri 22 Mart 2017'de "terörle mücadele" temasının bir kez daha ön planda tutulmasıyla başlamıştır. BM Suriye Özel Temsilcisi Staffan de Mistura, Nasser Hariri başkanlığında muhalefet partileri ve hükümet konseyiyle ayrı ayrı görüşmelerde bulunulmuştur. Mistura, bölgenin ciddi sıkıntılarla

⁶⁹Demir, "Türkiye'nin Suriye Politikası Bağlamında Tsk'nın Suriye'deki Sınır Ötesi Harekâtlarının Nedenleri Ve Sonuçları", s.563.

⁷⁰<https://tr.euronews.com/2021/10/18/cenevre-suriye-de-hukumet-ve-muhalefet-ilk-kez-anayasa-taslak-metnini-haz-rlamak-icin-topl> (erişim tarihi:19.06.2023)

karşı karşıya olmasına rağmen kimsenin gitmediğini anlatarak, "Son turda trenin istasyonda hazır olduğunu söylemiştik ama artık trenlerin istasyondan kalktığını söyleyebiliriz." ifadelerinde bulunarak yapılan görüşmeyi özetlemiştir. Ayrıca müzakerelerin olumlu sonuçlar verdiğini ve BM Güvenlik Konseyi'nin 2254 sayılı Kararının dört ana noktası üzerinde çalışmak için iyi bir konumda olduklarını da belirtmişlerdir, bu konular ise şunlardır: Kapsayıcı geçiş yönetimi, çok taraflı ve bağımsız geçiş ortamı ve karşı önlemler⁷¹.

Suriye'ye çözüm bulunmasına yönelik hiçbir somut adımın atılmadığı altıncı Cenevre müzakereleri 16-20 Mayıs 2017 tarihleri arasında gerçekleşmiştir. Mistura, Nasser El-Harir ve Beşar Esad hükümetinin gözetiminde muhalefet komitesiyle özel olarak görüşülmüştür. Toplantının odağında BM'nin 2254 sayılı kararının uygulanmasına ilişkin tedbirler yer almıştır. Daha önce yapılan görüşmelerde BM'nin Suriye özel elçileriyle ayrı kabine toplantıları yapan üyeleri, 7. Cenevre görüşmelerinde yüz yüze de görüşme yapabileceklerini belirtmişlerdir. 7. Cenevre müzakereleri ateşkes, terörizm, anayasa ve siyasi geçiş konularını da kapsamaktadır. Sonuç olarak, 7. Cenevre⁷² görüşmelerinde nihai bir sonuç alınamamış ancak yüz yüze görüşmelerin belirtilmesi olumlu bir çözüm olarak değerlendirilmiştir. BM Suriye Özel Temsilcisi Staffan de Mistura, 28 Kasım'da İsviçre'nin Cenevre kentinde başlayan Suriye'deki 8. Cenevre müzakerelerinin de başarısızlıkla sonuçlandığını duyurmuştur. 8. Cenevre görüşmesindeki Suriye görüşmeleri sırasında hükümet ve muhalefet komiteleriyle ayrı ayrı görüşen Mistura, toplantıların ardından BM'nin Cenevre ofisinde basın toplantısı düzenlemiştir. Mistura, görüşmelerin ana konusu olan veraset, anayasa, seçimler ve terörle mücadeleyi ele aldığını belirterek, hükümetin yalnızca "terörizm" konusuna odaklandığını belirtmiştir. Özel Temsilci Mistura, bu toplantının başarısızlıkla sonuçlandığını belirterek, "*Başarısız olduk, altın bir fırsat kaçırıldı*" şeklinde beyanda bulunmuştur⁷³.

⁷¹ Takkaç, " 1957 Krizi'nden Suriye İç Savaşına Suriye'ye Yönelik Türk Dış Politikası", s.80

⁷²Cenevre: Suriye'de hükümet ve muhalefet ilk kez anayasa taslak metnini hazırlamak için toplandı(2021), <https://tr.euronews.com/> (22.06.2023).

⁷³Elçin Neciyev, "Cenevre'den Soçi'ye 'Suriye' Problemine Çözüm Arayışları", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 2019, C.5, S.3, s.843.

2.2.2. Astana Görüşmeleri

Barış görüşmelerinin garantörleri Türkiye, İran ve Rusya, ilk toplantının Kazakistan'ın başkenti Astana'da yapılmasına karar vermiştir. Astana toplantısının temel özelliği, örgütlenme sürecinde ilk kez muhalif komutanların masaya oturacak olmasıdır. Astana toplantılarının bir diğer özelliği ise Suriye hükümeti ile muhalefet liderlerinin müzakerelere başlaması, Şam ile Ankara'nın Suriye iç savaşının başlangıcından bu yana ilk kez bir araya gelmesidir. Astana-1 müzakereleri, Türkiye, Rusya ve İran'ın garantör olarak katıldığı BM temsilcilerinin himayesinde 23 Ocak 2017'de Kazakistan'ın başkentinde gerçekleştirilmiştir. Toplantının ardından bir açıklama okuyan Kazakistan Dışişleri Bakanı Kayrat Abdrahmanov, Suriye ihtilafının siyasi süreçle çözümlenebileceğini belirtmiştir. Açıklamada ayrıca sivillerin tehlikeden korunması, serbest dolaşımın sağlanması, üçlü ateşkes izleme mekanizması kurulması, DEAŞ ve El Nusra'ya karşı ortak mücadele konularında anlaşmaya varıldığı da belirtilmiştir⁷⁴.

Astana-2 görüşmeleri ise 16 Şubat 2017'de gerçekleştirilmiştir ve Ürdün garantör olarak toplantıya dahil edilmiştir. Astana-2 görüşmeleri, Suriye iç savaşında en somut adımların atıldığı toplantı olarak bilinmektedir. Toplantının ardından Rusya, İran ve Türkiye'den oluşan bir çalışma grubunun oluşturulmasına onay verilmiştir. Ayrıca Suriye'de esir alınan kadın ve çocukların değişimi için ayrı bir sistem geliştirdiklerini de açıklamışlardır⁷⁵. Üçüncü tur, 14 Mart 2017'de Birleşmiş Milletler ile Rusya Konseyi arasındaki ikili müzakereler şeklinde gerçekleşmiştir. Türkiye, İran ve Rusya, Suriye'de ateşkesin devamı ve uygulanmasını sağlamak amacıyla oluşturdukları mekanizmayı güçlendirme kararı almışlar ve 3-4 Mayıs 2017'deki dördüncü Astana görüşmelerinde; Suriye'de çatışmaların en yoğun yaşandığı bölgelerde "çatışma bölgeleri" oluşturulmasına karar vermişlerdir. İdlib vilayetinin tamamını, Lazkiye, Halep ve Hama vilayetlerinin bir kısmını, Humus vilayetinin bir kısmını, Şam/Doğu Guta bölgesini ve Ürdün'ün Der'a ve Kuneytra vilayetlerinin bir kısmını kapsayan gerilimi azaltma bölgelerinin kurulmasına yönelik bir mutabakat imzalanmıştır. Türkiye, İran ve Rusya

⁷⁴ Takkaç, " 1957 Krizi'nden Suriye İç Savaşına Suriye'ye Yönelik Türk Dış Politikası", s.81

⁷⁵Elçin Neciyev, "Rusya-Türkiye İşbirliği Bağlamında 'Astana Görüşmeleri'", *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 2021, C. 12, S.31, s.992.

arasındaki görüşmenin temel amacı ise bir an önce "gerginliği azaltma bölgeleri" oluşturularak güvenliğin artırılmasıydı⁷⁶.

4-5 Temmuz 2017 tarihleri arasında yapılan 5. Astana görüşmelerinde "gerginliği azaltma bölgeleri"nin sınırları ve oluşturulacak güvenlik bölgelerinin tanımı tartışılmıştır. İdlib, Humus ve Şam'daki "çatışma bölgeleri"nin hayata geçirilmesi için çalışma topluluğu oluşturulmasına karar verilmiştir. 14-15 Eylül 2017 tarihlerinde gerçekleştirilen altıncı Astana toplantısının ana konuları İdlib'e olası bir operasyona karşı Rusya ve İran'dan gözlemci gönderilmesi ve İdlib'deki gerilimi azaltma bölgelerinin sınırlarının belirlenmesi olmuştur. İdlib operasyonuna İran, Rusya ile Türkiye'den 500 gözlemci gönderilmesi kararlaştırılmıştır. İdlib'de gerilimi azaltma bölgesinin ilan edilmesi, Suriye'deki gerilimi en aza indirmeye yönelik imzalanan mutabakatın uygulanmasındaki son adım özelliğini haizdir. 30 Ekim 2017'de başlayan 7. Astana müzakereleri, rejimin ateşkes ihlalleri, tarihi mekanlardaki mayınların temizlenmesi, Esad rejimi tarafından cezaevlerindeki tutukluların serbest bırakılması, rejimin yardım ulaştırması gibi konuları ele almıştır. Fakat tutukluların serbest bırakılması ile kuşatma altındaki bölgelere yardım ulaştırılması konusunda hiçbir sonuç alınamamıştır. 21-22 Aralık 2017 tarihlerinde 8. Astana görüşmesinde yapılan toplantılarda; Kazakistan Dışişleri Bakanı Kayrat Abdrahmanov kapanış konuşmasında, her iki tarafın da Nusra Cephesi, DEAŞ ve diğer terör örgütlerine karşı kararlılıkla mücadele edeceğini yinelemiştir⁷⁷.

Bildirgede, Soçi'de düzenlenecek Suriye Ulusal Diyalog Kongresi'ne hazırlık yapmak ve komitelerin şiddet kullanımını azaltmak amacıyla düzenli toplantılar yapılması kararlaştırılmıştır. Garantör olan Türkiye, Rusya ve İran, Kazakistan'da düzenlenen 9. Astana toplantısında, gerilim bölgelerinin korunması ve ateşkes konusunda anlaşmaya varıldığını ve bir sonraki garantörler toplantısının Soçi'de yapılmasına karar verildiğini duyurmuştur. Beşar Esad el Cafer başkanlığındaki Suriye heyeti, garantör ülkeler ile BM temsilcilerinin katıldığı Astana görüşmelerinin 10'uncu turu Soçi'de başlamış ve 10. Turun müzakerelerinde Suriye'deki insani duruma özel önem verilmesinin yanı sıra, bu turun gündeminde Suriyeli sığınmacıların ve ülke

⁷⁶Neciyev, "Cenevre'den Soçi'ye 'Suriye' Problemine Çözüm Arayışları", s.841.

⁷⁷ Suriye Konulu 9. Astana Toplantısından Çıkan Netice(2018), <https://www.yeniasya.com.tr/> (21.06.2023).

içinde yerinden edilmiş kişilerin geri dönüşünün sağlanmasının da yer aldığı açıklanmıştır. Astana'da gerçekleştirilen 11. garantörler toplantısında Türkiye ve İran, İdlid'deki anlaşmanın ihlallerinden duydukları endişeyi dile getirerek ateşkesin revize edilmesi için ortak çabaların artırılması kararı almıştır. Astana müzakerelerinin 12. turunda, Dışişleri Bakanlığı'nın 2019 yılı toplantısı sonrasında yaptığı açıklamada; Astana'daki Suriye konusundaki üst düzey görüşmelerin Nur Sultan şehrinde gerçekleştiğine dikkati çeken Erdoğan, toplantının gündeminde bölgesel kalkınma ve Suriye ihtilafına siyasi çözüm bulma çabalarının da yer aldığını belirtmiştir⁷⁸.

1-2 Ağustos 2019 tarihinde gerçekleştirilen 13. garantörler toplantısında yayınlanan sonuç bildirisinde, Suriye'de özerk bir hükümet kurma girişimleri de içinde olmak üzere bölgede yeni bir gerçeklik yaratma çabalarını reddettiklerini belirtmişlerdir. Türkiye, İran ve Rusya, *"İdlid gerilimi azaltma bölgesindeki sivillerin ve Türk, Rus ve Irak askerlerinin güvenliğini sağlamak için uluslararası insan haklarına uygun olarak somut önlemler almaya ortaklaşa karar verdiklerini"* beyan etmişlerdir. 14. görüşmede ise, Türkiye, İran ve Rusya'nın katılımıyla 10-11 Aralık 2019 tarihleri arasında Kazakistan'ın başkenti Nur Sultan'da gerçekleşmiştir. Toplantının ardından yapılan ortak açıklamada, Suriye'nin petrol gelirlerinin hukuksuz bir şekilde alınarak el konulmasına karşı çıktıklarını belirtmişlerdir. Garantör ülkelerin temsilcileri ise yaptıkları ortak açıklamada şunları ifade etmiştir:

"Suriye'nin kuzeydoğusundaki kalkınmayı ele aldılar ve bölgede uzun vadede istikrar ve güvenliğin, Suriye'nin toprak bütünlüğü ve egemenliğinin doğrulanmasıyla sağlanabileceği konusunda anlaştılar. Garantör, Suriye'nin kuzeydoğusundaki kalkınmayı ele aldı."

Garantör ülkeler 22 Ekim 2019'da, bu aşamada, varılan istikrarlı anlaşmadan duydukları memnuniyeti dile getirerek 1998 Adana Anlaşması'nın önemine dikkat çekeceklerini de duyurmuşlardır⁷⁹.

⁷⁸ Neciyev, "Rusya-Türkiye İşbirliği Bağlamında 'Astana Görüşmeleri'", s.995.

⁷⁹ Astana Garantörleri Suriye-Türkiye ilişkilerinin normalleştirilmesine yönelik sürecin sürdürülmesinin önemini vurguladı(2023), <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/astana-garantorleri-suriye-turkiye-iliskilerinin-normallestirilmesine-yonelik-surecin-surdurulmesinin-onemini-vurguladi/2927721> (25.06.2023).

2.2.3. Soçi Zirveleri

22 Kasım 2017'de Cumhurbaşkanı Erdoğan, Hasan Ruhani ve Vladimir Putin Soçi Zirvesi ile bir araya gelmiştir. Astana görüşmeleri, Cenevre görüşmelerine kıyasla Türkiye, İran ve Rusya arasında Suriye sorununun çözümüne yönelik somut adımlar atmayı başardıkları üst düzey bir zirve niteliğindedir. Soçi zirvesinin iç savaşın sona ermesi yönünde önemli bir adım olduğu ve zirvenin önemli sonuçlar doğurduğu da belirtilmiştir. Suriye Ulusal Diyalog Kongresi'nin toplanması ve Suriye'nin gelecekteki yol haritasının belirlenmesi kararlaştırılmıştır. Zirvede bağımsız ve adil seçimlerin düzenlenmesi ve mevcut anayasanın değiştirilmesi tartışılmış ancak üç ülke bu konuda anlaşmaya varamamıştır. İran ve Rusya Esad rejimi dışında hiçbir hükümeti kabul etmezken, Türkiye çözüm olarak Esad'sız bir hükümeti önermiştir. Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkiler kötüleşirken, İran ile Suriye arasındaki ilişkilerin ise önemli ölçüde iyileştiği bu süreçte görülmüştür. Bu durum, Türkiye ile İran'ın iç savaşta karşıt görüş ve hedeflere sahip olmasıyla birlikte iki ülke arasında bir rekabet ortamı yaratmıştır. Putin, zirvenin ardından DEAŞ'ın Türkiye ve İran'ın çabaları sayesinde yenilgiye uğratıldığını vurgulayarak, reform sürecinin kolay olmayacağını ve Suriye hükümeti dahil tüm tarafların taviz vermek zorunda kalacağını söylemiştir⁸⁰.

Cumhurbaşkanı Erdoğan, PYD-YPG rejimini destekleyen Rusya'nın, PKK'nın uzantısı olan bu örgütlerle terör bağlamında mücadele etmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu arada İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani de barış sürecindeki iş birliğinden memnun olduğunu vurgulayarak, toplantının Suriye'de barış ve istikrara hazırlık açısından önemli olduğunu belirtmiştir. Cumhurbaşkanı Ruhani, Suriye hükümetinin davet etmediği yabancı askeri malzemelerin kabul edilmeyeceğini de işaret ederek, tüm terör örgütlerinin ortadan kaldırılması gerektiğini söylemiştir. Zirvenin ardından yapılan ortak basın açıklamasında, Suriye Arap Cumhuriyeti'nin egemenliğinin ve varlığının korunacağı, isyancıların Suriye Ulusal Diyalog Konferansı'na davet edileceği, PYD'nin konferansa katılması halinde Türkiye'nin katılmayacağı ve özgürlüğün korunacağı belirtilmiştir. Türkiye, Soçi Zirvesi'nde sınır güvenliğinin aşılmaması gereken bir kırmızı çizgi olduğunu, PYD ile iş birliği yapılarak sınır güvenliğinin sağlanması ve DEAŞ dahil tüm terör unsurlarının Suriye'den tasfiye edilmesiyle ülkenin toprak

⁸⁰ Takkaç, " 1957 Krizi'nden Suriye İç Savaşına Suriye'ye Yönelik Türk Dış Politikası", s.87.

bütünlüğünün garanti altına alınması gerektiğini ifade etmiştir. Suriye'nin kuzey bölgesinde terör koridorlarının oluşmasına izin vermeyeceğini her zaman vurgulayan Türkiye, 15 Ocak 2018'de PYD'den 30 bin askerin gönderileceğinin açıklanmasıyla sert tepki göstermiştir. 20 Ocak 2018'de söz konusu PYD'nin Afrin kentine yönelik "*Zeytin Dalı Harekatı*" başlatılmıştır. Zeytin Dalı Harekatı'nın tamamlanmasının ardından Üçlü Zirve'nin ikinci zirvesi 4 Nisan 2018'de Ankara'da, 22 Kasım 2017'de Soçi'de düzenlenmiştir. Zirvenin ardından yapılan ortak basın açıklamasında üç garantör ülkenin devlet ve hükümet başkanları, Suriye'nin toprak bütünlüğünü korumanın tüm terör örgütlerine eşit mesafeyi korumakla sağlanabileceğini vurgulamıştır. Bu gelişme, Türkiye'nin Zeytin Dalı Harekatı'ndaki başarısını yansıtan önemli bir sonuç olmuştur⁸¹.

Ankara zirvesinde Suriye'nin toprak bütünlüğünün şartları vurgulanırken, Türkiye bölgedeki PYD/YPG terör örgütleriyle mücadele etme kararlılığını vurgulamış fakat hangi terör örgütlerinin yer aldığına ise değinmemiştir. 7 Eylül 2018'de Tahran'da düzenlenen zirvenin konusu Esad rejiminin, Suriye ile Türkiye arasındaki en önemli sınır kapısı olan Cilvegöz'e ev sahipliği yapan, Afrin ve Azez'in hemen yanında yer alan İdlib operasyonu olmuştur. Türk hükümetinin zirvedeki beklentisi, Rus ve Suriye askeri güçleri ile İranlı milislerin İdlib'deki operasyonlarının durdurulması ve İdlib'de bulunan terör unsurlarına yönelik operasyonların yürütülmesinin sağlanması yönündedir. Cumhurbaşkanı Erdoğan, İdlib'de ateşkes istemiş; ancak Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ve İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani, Erdoğan'ın ateşkes teklifine olumlu yaklaşmamıştır. Buna karşılık Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın terör örgütlerinin silahlarını bırakmaları yönündeki önerisi kabul edilmiş ve zirve sonrasında yayınlanan 12 maddelik Tahran Deklarasyonu yayınlanmıştır⁸².

Tahran'da düzenlenen zirvede taraflar arasında 88 görüş ayrılığı ortaya çıkmıştır. Tahran Zirvesi'nde de diğer zirvelerde olduğu gibi tarafların bu konudaki görüş ayrılıkları Türkiye'ye açıkça ifade edilmiş, Türkiye sürekli olarak ateşkes çağrısını ve sınır güvenliği konusunu vurgulamıştır. Tahran'daki zirvenin ardından devlet ve hükümet başkanları 14 Şubat 2019'da Soçi'de yeniden bir araya gelmiştir. İdlib, HTŞ(Heyeti Tahriru's Şam), ABD'nin Suriye'den çekilmesi gibi konuların ele alındığı zirvede her ülkenin liderleri, terör unsuru HTŞ başta olmak üzere DEAŞ'la mücadele ve

⁸¹ Takkaç, " 1957 Krizi'nden Suriye İç Savaşına Suriye'ye Yönelik Türk Dış Politikası", s.89.

⁸² Neciyev, "Cenevre'den Soçi'ye "Suriye" Problemine Çözüm Arayışları", s.844.

Suriye'nin toprak bütünlüğü gibi terör konularına vurgu yapmıştır. Bu zirvede terörle mücadele, özellikle Fırat'ın doğusuna yönelik operasyonlara Türkiye dışında iki ülkenin de destek verdiği söylenebilir ancak her iki ülke de bu desteği Suriye rejimiyle ortak çalışma şartına bağlamıştır. Bu zirvede Rusya ve İran sığınmacıların geri dönüşünü savunmuş, Türkiye de bu fikri desteklemiştir. Ancak Türkiye, bunun ancak Suriye'deki seçimlerden sonra yeni bir hükümetle mümkün olabileceğinin üzerinde durmuştur. Türkiye'nin başlattığı operasyonlara duyduğu öfkeyi doğrudan veya dolaylı olarak dile getiren İran, Suriye'den işbirliği istemeye devam etmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan, 14 Şubat 2019'da Rusya'da düzenlenen 4. Soçi Zirvesi sonrasında yaptığı açıklamada, İran'ın Türkiye'nin Suriye'deki varlığından rahatsız olduğunu, bunu kamuoyuna açıklamadıklarını ancak açıklamalarından bu durumu anladıklarını ifade etmiştir⁸³.

16 Eylül 2019'da Ankara'da Türkiye, İran ve Rusya arasında yapılan üçlü zirvede, Suriye'de barış ve istikrarın tesisi, toprak bütünlüğü koşullarının korunması ve ayrıca Suriye arasında bir anayasa komisyonunun kurulmasına hız veren fikir birliğine varılmıştır. Ankara Zirvesi'nde Türkiye ile İran arasında oluşan uzlaşma atmosferi, Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyine düzenlediği Barış Pınarı Harekati'nin gündeme gelmesiyle gerilimi yeniden artırmıştır. Türkiye, 9 Ekim 2019'da Fırat'ın doğusunda yaşayan insanların güvenliğini sağlamak için sınırın ulusal güvenliğini tehdit eden terör gruplarından kurtarmak için Fırat'ın doğusunda adeta bir barış kaynağı kurmuştur. Bunu sebebi ise PYD/YPG terör unsurlarının yasa dışı faaliyetlerinin önlenmesi ve Suriye'nin toprak bütünlüğünün korunmasıdır⁸⁴.

⁸³Soçi'de Suriye Zirvesi- Rusya, Türkiye ve İran'dan ortak Mesaj: "Heyet Tahrir Şam terör örgütüyle etkin şekilde mücadele edilecek(2019), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47237716> (25.06.2023).

⁸⁴Soçi Mutabakası Sonrası Ne Beklemeli?(2019), <https://www.setav.org/soci-mutabakati-sonrasi-ne-beklemeli/> (25.06.2023).

3. BÖLÜM

TÜRKİYE’DEKİ SURİYELİ SİĞINMACI KRİZİ VE GÖÇ

1. GÖÇ OLGUSU

Göç insan türünün en yaygın faaliyetlerinden birisidir. Tarih boyunca insanlar ekonomik ve politik değişimler, isyanlar, insan hakları ihlalleri, afetler, kıtlıklar, salgın hastalıklar, devletlerarası çatışmalar, iç savaşlar vb. ile karşı karşıya kalmıştır. Geçici ve/veya kalıcı bir çözüm olarak çeşitli nedenlerden dolayı gönüllü olarak ve/veya başkalarının baskı ve tehditleri sonucunda ülkelerini terk etmek ve hayatlarını devam ettirebilecekleri daha güvenli yerlere sığınmak zorunda kalmışlardır. Çağlar boyunca hızla devam eden göç, özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve toplumsal yaşamın her alanını etkileyen küreselleşmenin bir sonucu olarak günümüz ulusal ve uluslararası arenada daha da belirgin hale gelmiştir. Bir başka ifadeyle göç, ulusal ve uluslararası alanda daha da ön plana çıkmış ve evrensel bir sorun olma özelliğini güçlendirmiştir. Tarafların ve süreçlerin değişmesi, çeşitlenmesi ve çoğalmasıyla birlikte, durumları tanımlayan ve evrenselleştiren kavramsal analiz ve tanımlara olan ihtiyaç daha da önemli hale gelmiştir. Göç kavramı aslında en basit haliyle insanların bir coğrafi alan içerisinde hareketi veya bireylerin ya da toplumsal grupların bir yerden başka bir yere hareketi olarak da tanımlanabilmektedir. Türk Dil Kurumu sözlüğünde göç, *"bireylerin veya grupların ekonomik, sosyal ve politik nedenlerle bir ülkeden diğerine, bir yerleşim yerinden diğerine hareketi"* olarak tanımlanmaktadır. Encyclopaedia Larousse'da (1971) göçü *"bireylerin ekonomik, politik veya sosyal nedenlerin etkisi altında yer değiştirmesi"* olarak tanımlamaktadır⁸⁵.

Uluslararası Göç Örgütü, göçü *"süresi, yapısı veya nedeni ne olursa olsun, insanların uluslararası bir sınırı geçerek veya bir ülke içinde hareketi"* olarak tanımlamaktadır. Göç aynı zamanda *"belirli bir zaman ve mekânda, belirli bir mesafe ve süre boyunca meydana gelen fiziksel, coğrafi farklılaşma veya sosyo-kültürel hareketlilik"* olarak da değerlendirilmektedir⁸⁶. Göç, ekonomik nedenlerle doğrudan

⁸⁵ Savaş Çağlayan, "Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2006, S.17, s.77.

⁸⁶ Fatime Gül Oktay, "Kadın Göçünün Yoksulluğa Etkisi: Isparta Örneği", *Süleyman Demirel Üniversitesi*

ilişkili olup, *"daha iyi bir yaşam umuduyla yaşadıkları çevreyi terk ederek geçici veya kalıcı olarak yeni yerleşim yerlerine gitmeye karar veren birey ve topluluklar"* olarak da tanımlanmaktadır. Tüm bu tanımlara göre göç, idari yerleşmeler, coğrafi bölgeler ve/veya ülkeler arasında sosyal, ekonomik, politik, askeri, hukuki, eğitimsel, kültürel, bireysel ve diğer nedenlerle geçici veya kalıcı yerleşim değişikliklerine karşılık gelen dinamik bir süreçtir. Tüm açıklamalarda kavramı tanımlayan unsurlar arasında yer değişikliği, belli bir mesafeyi kat etme, zamansallık, kalma, sosyo-ekonomik durum gibi boyutları ve sınırları belirsiz olan unsurların yer aldığı görülmektedir. Tanımların unsurlarının belirsizliği ve göreliliği, hem kavramı hem de ilgili diğer kavramları tartışmalı ve incelemeye değer kılmaktadır. Ayrıca konsept; antropoloji, sosyoloji, ekonomi, hukuk, yönetim, tarih, coğrafya, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler, sosyal hizmet ve sosyal hizmetler, lojistik vb. gibi birçok alanda ortak ilgi konusu olması onu doğası gereği çok boyutlu hale getirmekte, hem kavramı hem de ilgili diğer kavramları karmaşıktırmaktadır. Örneğin, literatürde göç kavramı daha çok insanların ülke içinde ve dışında hareketlerini tanımlamak için kullanılmaktadır. Aynı zamanda göçün yalnızca insanların ülke dışına çıkması olduğunu iddia edenler de bulunmaktadır. Örneğin Asari'ye göre göç, *"vatandaşı olduğu ülkeyi herhangi bir amaçla terk eden ve başka ülkelerde yaşamlarını sürdüren insanların yaptığı insan hareketidir"*. Ancak göç iç/dış, geçici/kalıcı, yasal/yasadışı vb. olabilmektedir. Amaç ve sonuçlardaki farklılıklara bakılmaksızın her türlü insan faaliyeti olarak kabul edilmektedir. Göç kavramı altında birleştirilen bu kavramlar arasında teknik, pratik ve hukuki açıdan önemli farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin, 6458 (2013) Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'na göre yasal göç, *"yabancıların Türkiye'ye yasal olarak girişi, kalışı ve ülkeden ayrılması"* anlamına gelmektedir. Buna karşılık yasadışı göç, *"Türkiye'ye yasa dışı yollardan giren, Türkiye'de kalan, Türkiye'den ayrılan ve izinsiz olarak Türkiye'de çalışan bir yabancıyı"* ifade etmektedir. Bu nedenle daha önce de belirtildiği gibi olası karışıklıkları önlemek amacıyla bu çalışma kapsamında göç ve ilgili kavramların açıklığa kavuşturulmaya çalışılması uygun görülmüştür⁸⁷.

Göç olgusunun belirli kural ve ilkelere bağlı olarak gerçekleştiğini iddia eden Ravenstein (2008:198-199), araştırmasını 1871 ve 1881 yılları arasında Büyük

İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi (SDÜİİBFD), 2020, C.25, S.2, s.167.

⁸⁷Göç: www.tdk.gov.tr (27.06.2023).

Britanya'da yapılan nüfus sayımlarından elde edilen verilere dayandırmış ve bu verilere dayanarak bazı ilkeler oluşturmuş, buna da "Göç Yasası" adını vermiştir. Ravenstein bu ilkeleri şu başlıklar altında sıralamıştır: Göç ve mesafe, göç ve aşamaları, yayılma ve özümseme süreci, göç zincirleri, doğrudan göç, kırsal ve kentsel göçmenler arasındaki fark, kadın ve erkek arasındaki fark. Ravenstein'a göre göçlerin çoğu *"kısa mesafeli göç olarak ve genellikle büyük ölçekli göç veya yeniden yerleşimin bir sonucu olarak gerçekleşmektedir"*. Bu tür transferler, ana ticari ve endüstriyel merkezlere göç dalgaları yaratmıştır. Sanayi, ticaret ve ulaşım araçları geliştikçe göç de gelişmiştir. Büyük merkezlere göçün boyutunu belirleyen temel faktör bu kentlerdeki yeni fırsatlar olmuştur. Dolayısıyla yaygın göç sonucu kırsal kesimden kentlere doğru gerçekleşen göç dalgasının ilk varış noktası, en yakın kent merkezleri olmuştur. Daha sonra bu hareket yavaş yavaş büyük ticaret ve sanayi merkezlerine yönelmiş, göçle boşalan kırsal alanlar nispeten uzak bölgelerden gelen insanlarla dolmuştur⁸⁸.

Büyük ticari ve endüstriyel merkezler diğer doğal nedenlerden ziyade kademeli göç nedeniyle büyümektedir. Her adım şehre yaklaştıkça ve diğer göçmenler de şehrin avantajlarını gördükçe, göç ülke geneline yayılmıştır. Yani bu ilkelere bakarak Ravenstein, göçün zamanla zincirleme bir şekilde geliştiğini ve göç alan kolonilerin de göç ettiğini belirtmiştir. Böylece ilerleyen her dalga, itme ve çekme faktörlerinin etkisi altında tetikleyici görevi gören başka bir ilerleyen dalga yaratmıştır. Ravenstein için göçün bir kez başlayıp birbiri ardına devam eden zincirleme bir süreç olduğu çok açıktır. Difüzyon ve soğurma işlemlerinin tek bir amacı vardır; göç tek başına bir amaç olamaz, insanlar sırf taşınmak istedikleri için hareket etmezler, göçmenlerin amacı kentte gelişen ekonomik ve ticari faaliyetlerden elde edilen karın bir kısmını elde etmektir. Genişleme süreci şehrin gelirinden pay alma veya daha iyi yaşama arzusuyla desteklenmektedir. Yeni ve hızla gelişen sanayinin ihtiyaç duyduğu işgücü göçle karşılanmakta ve böylece gelecekteki göç, kentlerin sanayi merkezlerine doğru emilmektedir. Ravenstein'ın sunduğu bu süreçte görüldüğü gibi, her iki süreç de ihtiyaçlarını yer değiştirme yoluyla karşılamakta ve bir amaç doğrultusunda birlikte çalışmaktadır. Özetle, Ravenstein'ın ilk beş göç ilkesi iki göç modelinden bahsetmektedir. Birinci modelde göç kademeli, kısa mesafeli ve sanayi ve ticaret

⁸⁸Türken Çağlar, "Göç Çalışmaları İçin Kavramsal Bir Çerçeve", *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi*, 2018, C.5, S.8, s.31.

merkezlerine zincirlenmiştir. İkinci modelde ise kademesiz, uzun mesafeli ve doğrudan ticari ve endüstriyel merkezlere ulaşım sağlanmaktadır. Bu göç modellerinin ortak noktası, göçmenlerin gelişmiş ticaret ve sanayiye sahip büyük şehirlere akmasıdır. Başka bir deyişle göç, yaşam olanaklarının bir ölçüde kısıtlı olduğu bir çevreden, nispeten daha iyi bir çevreye doğru hareket etme sürecidir. Ancak Feist, göç ve göç konusuna farklı bir yaklaşım önermiştir, bu yaklaşıma göre artık ulusötesi alanın özneleri olan bireylerden göçmen olarak bahsetmek mümkün değildir. Göç deneyimi sonrasında oluşan alan ise ulusötesi bir alan olarak kabul edilmektedir⁸⁹.

2. GÖÇ İLE BAĞLANTILI TERİMLER

2.1. Sığınmacı

Kendi ülkesinden diğer bir ülkeye zulüm veya ciddi zarar nedeniyle sığınma talebinde bulunan ve ilgili uluslararası ve ulusal anlaşmalara uygun olarak sığınmacı statüsüne ilişkin kararı bekleyen kişidir. Başvurunun reddedilmesi durumunda kişi, başvurduğu ülkenin insani yardım amaçlı veya başka sebeplerle oturma izni verilmemesi durumunda ülkeyi terk etmek zorundadır. Yasa dışı bir durumda olmaları halinde söz konusu ülkeden sınır dışı edilebilmeleri söz konusudur. Yukarıda da belirtildiği gibi sığınmacı kavramları birçok ülkenin mevzuatında karıştırılmakta ve birbirinin yerine kullanılmakta ancak net bir tanımdan kaçınılmaktadır. Sığınmacı kavramlarının genel olarak aynı anlama geldiği, sığınmacının sığınmacı statüsünden önceki bir aşama ya da sadece başvuru sahibi olduğu ve henüz tanımlanmamış bir hukuki statüyü içerdiği kabul edilebilmektedir. BM Sığınmacı Örgütü'ne göre sığınmacı, *"sığınma başvurusu henüz işleme alınmamış kişidir"*. Uluslararası Af Örgütü'ne göre *"sığınmacılar, sığınmacı olarak uluslararası korumaya başvuran ancak statüleri henüz resmi olarak tanınmayan kişilerdir."* Uluslararası Af Örgütü, bu terimin genel olarak *"sığınmacı statüsü başvurusu konusunda hükümet veya Birleşmiş Milletler*

⁸⁹E.G. Ravenstein, "The Laws of Migration", *Journal of the Statistical Society of London*, 1885, C.48, S.2, s.42.

Sığınmacılar Yüksek Komiserliği'nden karar bekleyen kişileri" ifade etmek için kullanıldığına dikkat çekmektedir⁹⁰.

Statüleri resmi olarak tanınmasa bile sığınmacılar zorla ülkelerine geri gönderilmez ve hatta hakları korunmaya alınmalıdır. Kişi Cenevre Sözleşmesi tanımını karşıladığı andan itibaren sığınmacı ve sığınmacı statüsü beyan niteliğindedir. Kapsamlı ve adil olarak hazırlanmış bir sığınma prosedürünün sonucunda sığınmacının, sığınmacı olmadığına karar verilirse, bunun uluslararası insan hakları standartlarına uygun olması halinde, kişi ülkesine geri gönderilebilmektedir. Sığınmacı kavramına ilişkin bir diğer sığınmacı tanımı ise şu şekildedir: Sığınmacı olarak tanımlanan kişi; ırk, din, sosyal statü, siyasi görüş veya milli kimlik nedeniyle ülkesinde baskı altında olduğunu hisseden ve ülkesine olan inancını kaybedenler, kendi ülkesinin kendi ülkesi olduğuna inanarak ülkeyi terk ederek başka bir ülkeye sığınmaktadırlar. Sığınmacı; *"Yukarıdaki nedenlerle ülkesini terk eden ve sığınma başvurusu, kaçtığı ülkenin yetkilileri tarafından halen 'soruşturulmakta olan' kişiyi"* ifade eder. Sığınmacı aynı zamanda *"sığınmacı statüsü için başvuruda bulunmuş ancak henüz karar verilmemiş kişi"* olarak da tanımlanmaktadır. Bir diğer tanım ise *"1951 Cenevre Sığınmacı Sözleşmesi kapsamında koruma talep eden ancak sığınmacı talepleri henüz onaylanmamış kişileri ifade eder"*, şeklindedir. Özetle sığınmacı, sığınmacı statüsüne erişmeden evvel adeta köprü görevini gören bir statüdür⁹¹.

2.2. Sınır Yönetimi

Sınır kontrolünün amacı tüccarlar, gezginler, göçmenler ve sığınmacılar de dahil olmak üzere yetkili kişilerin hareketini kolaylaştırmak ve vatandaş olmayanların belirli bir ülkeye yasa dışı girişlerini tespit etmek ve önlemektir. Sınır kontrol önlemleri arasında ülkelerin vize zorunluluğu getirmesi, taşımacılık şirketlerine yaptırımlar uygulaması ve yasa dışı göçmenlerin kara ve deniz yoluyla topraklarına girmesinin engellenmesi yer almaktadır. Uluslararası standartlar dikkate alınarak yasal yolcuların girişini kolaylaştırmak ile uygunsuz nedenlerle veya geçersiz belgelerle yolcuların

⁹⁰Mehmet Fansa, "Kimim Ben? Göçmen, Sığınmacı, Mülteci, Yabancı, Vatansız ve Geçici Koruma: Türkiye'deki Suriyeliler", *Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2021, C.4, S.2, s.297.

⁹¹Fansa, "Kimim Ben? Göçmen, Sığınmacı, Mülteci, Yabancı, Vatansız ve Geçici Koruma: Türkiye'deki Suriyeliler", s.299.

girişine izin vermemek arasında bir denge kurulması gerekmektedir. Avrupa Birliği sınır kavramını "iç sınırlar" ve "dış sınırlar" olmak üzere iki kısma ayırmıştır. 15 Mart 2006 tarih ve 562/2006 sayılı Schengen Sınırları Tüzüğü'nün 2. maddesine göre: "*İç sınır, üye devletlerin nehir ve göl ve deniz sınırları, üye devletlerin iç uçuşlarının havalimanları dahil olmak üzere ortak kara sınırlarını tanımlar*", şeklindedir. Schengen anlaşmasına göre üye devletlerarasındaki iç sınırların kaldırılması, Schengen sınır düzenlemelerinde şu duruma yol açacaktır; iç sınırlarının kaldırılması, bölgede yüksek düzeyde güvenliğin sağlanması için Schengen ülkelerinin işbirliği yapması gibi durumlara yol açabilecektir. Bu işbirliği, ortak dış sınırların düzenlenmesinde sorumlu davranmayı ve Schengen bölgesi dışında kalan AB dışındaki komşu ülkelerle işbirliğine girmeyi de içermektedir. Schengen işbirliği, dış sınır kontrolü için ortak kriterleri, Schengen bölgesine giriş için ortak kuralları ve katılımcı ülkeler arasında üst düzey polis işbirliğini gerektirmektedir⁹².

AB ülkelerinin yetkilileri, AB sınırlarında vatandaşların ve turistlerin güvenliğini sağlamak için sınır kontrolünde işbirliği yapmaları gerekmektedir. Bu işbirliğinin temelinde bir dizi bilgi paylaşım mekanizması bulunmaktadır. Vize Bilgi Sistemi(VIS), Schengen ülkelerinin vize bilgilerini, özellikle de kısa süreli vizelere ilişkin bilgileri paylaşmasına olanak tanımaktadır. Schengen Bilgi Sistemi(SIS), Schengen ülkelerinin şüpheli suçlular, AB'ye girme veya AB'de kalma hakkı olmayan kişiler, kayıp kişiler ve çalınan veya kaybolan mallar hakkında bilgi paylaşmasına olanak tanımaktadır. Türkiye'nin yeni göç idaresi, Türkiye ile Avrupa Komisyonu arasında 2001 yılında imzalanan ve 2003 yılında revize edilen katılım ortaklığı belgesine dayanılarak oluşturulmuştur. Türkiye, belgenin muhtıra metnine göre bir "ulusal eylem planı" açıklayarak göç yönetimini detaylandırmış ve bu kapsamda göç ve sınır kontrolüne ilişkin eylem planında "vize sisteminin yeniden yapılandırılması ve yasa dışı mücadele" başlıklarına yer verilmiştir. Bu hedeflere ulaşmak için 2002 yılında bir "Özel Görev Gücü" oluşturulmuştur. Bir komite şeklinde çalışan bu özel birim, "İçişleri Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Kara Kuvvetleri Komutanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı, Avrupa Birliği İşleri ve Gümrükler Genel Sekreterliği, Jandarma Genel Komutanlığı ve Emniyet Genel Müdürlüğü"nden oluşturulmuştur. Ayrıca Katılım Aracı

⁹²Faruk Acar, "Türkiye-Avrupa Birliği Mülteci Politikaları ve Suriyeli Mülteciler", *İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, İstanbul 2019, s.19.

ve Ulusal Eylem Planı hedeflerine ulaşmak amacıyla sınır, göç ve iltica konularında da çalışma grupları oluşturulmuştur. Yine Avrupa Birliği'nin mali işbirliği programı kapsamında 2002 yılında hazırlanan ve 2004 yılında başlatılan "Türkiye Lokasyon/Göç Dostluğu Projesi"nin amacı, Türkiye'nin ilgili mali ihtiyaçlarının Avrupa Birliği fonlarından karşılanması olmuştur. Avrupa Komisyonu tarafından onaylanan "entegre sınır kontrolü" konusunda Türkiye'nin işbirliği yaptığı Uluslararası Göç Örgütü (IOM), Türkiye, Yunanistan ve Bulgaristan sınır yetkilileriyle de işbirliği yapmıştır⁹³.

Avrupa'nın bir "merkezi sınır güvenliği stratejisi" olarak geliştirilen "ortak sınır kontrolü", ilgili tüm yetkili makamlar arasında etkin ve verimli bir işbirliğini gerektirmiştir. Bu bağlamda entegre sınır kontrolü kurumlar arası işbirliğini ve uluslararası işbirliği gerekliliğini de beraberinde getirmiştir. Etkili sınır kontrolü için bu tür bir bölgesel işbirliği gerekli olduğundan, IOM, *"Türk, Yunan ve Bulgar sınır yetkililerinin bölgesel ve yerel düzeylerde kapasitelerini ve işbirliklerini artırmaya yönelik sınır ötesi programların uygulanmasını"* kolaylaştırmakla görevlendirilmiştir. Bu bağlamda birlikte paylaştıkları ve Uluslararası Göç Örgütü'nün (IOM) görevinin başında *"sınır ötesi işbirliğini, geri dönüş ve geri kabul uygulamalarını, soruşturma yöntemlerini ve yasadışı göçle, insan kaçakçılığıyla ve sahte seyahat belgelerinin ortaya çıkarılmasıyla mücadeleyle yönelik yöntemleri geliştirmek"* gelmiştir. Ayrıca bu görevlerin etkin bir şekilde yerine getirilmesi için *"ortak risk analizi, çalıntı araçların tespiti, ortak ve koordineli devriye, ortak iletişim merkezi"* gibi önlemler de hayata geçirilmiştir. IOM ve Türkiye Sınır Koruma Ekibi, teknik uzmanlık ve altyapı açısından iş birliğini güçlendirmek amacıyla 2005 yılından bu yana Türk sınır muhafızlarıyla birlikte çalışmaktadır⁹⁴.

2.3. Ülkesinde Yerinden Olmuş Kişiler(Internally Displaced Person/IDP)

"Ülkesinde yerinden edilmiş kişi" kavramı açıklanırken kısaltma olarak IDP kavramı kullanılacaktır.

IDP'ler için uluslararası hukukta henüz genel geçer bir tanımlama bulunmamaktadır. Fakat bununla birlikte, 1998 tarihinde *Birleşmiş Milletler İnsan*

⁹³Gülnehan Ölmez Kıyıcı-Ummuhan Kaygısız, "Avrupa Birliği'nin Geri Kabul Anlaşmalarının Avrupa Birliği Göç Politikaları Ve İnsan Hakları Çerçevesinde Değerlendirilmesi", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.10, S.25, s.471.

⁹⁴ Acar, "Türkiye-Avrupa Birliği Mülteci Politikaları ve Suriyeli Mülteciler", s.20.

Hakları Komisyonu'na verilen sunumda; IDP'lere İlişkin Kılavuz İlkeler'inin (Kılavuz İlkeler) giriş kısmında şöyle bir tanımlamaya yer verilmiştir:

"Zorla yahut zorunda kalarak evlerinden ya da sürekli olarak yaşamakta oldukları yerlerden, özellikle de yaygın şiddet hareketlerinin, silahlı çatışmaların, insan hakları ihlallerinin ya da doğal yahut insandan kaynaklı felaketlerin sonucunda ya da bunların etkilerinden kaçmak için uluslararası arenada kabul görmüş, hiçbir devlet sınırlarını geçmeksizin kaçan veya buradaki yerleri terk eden kişi veya kişi grupları" şeklindedir.

BM Genel Sekreteri IDP İnsan Hakları Özel Temsilcisi Dr. Walter Kalin'e göre; IDP'ler, evlerinden ayrılmış olsalar bile sığınmacıların aksine vatandaşları oldukları ülkeyi terk etmiş sayılmazlar. Bu sebeple menşei ülkesinin insan haklarına ve teminatlarına her zaman başvurabilmektedir. Kılavuz İlkeler ilke 3 uyarınca:

"Ulusal yetkili kişiler, kendi yetki alanları kapsamında yerlerinden olmuş kişi ve kişilerin korunmasını sağlamaya ve onlara insani yardımda bulunmak konusunda öncelikli sıra vermeye görev ve yükümlülük sahibidirler. IDP'ler bu yetkililerden korunma ile insani yardım talep etme ve/veya edinme hakkına da sahiptirler. IDP'ler böyle bir talepte bulundukları için de eziyete tabi tutulamaz yahut cezalandırılmazlar."⁹⁵

IDP'ye en iyi örnek Gazze Şeridi'nde yaşanmaktadır. 2008'den beri Gazze'ye İsrail tarafından düzenlenen üç büyük saldırı sonucu nüfusun büyük bir bölümü ülke içinde yerlerini değiştirmek mecburiyetinde kalmışlardır. İsrail'in 2014'ün 7 ve 8. Aylarında Gazze'ye yönelik düzenlediği saldırılar sonucunda ülke nüfusunun yaklaşık %28'i yani 500.000 kişi, yaşadıkları evlerden ve bölgelerden ayrılmış ve IDP statüsüne düşmüştür. Birleşmiş Milletler İnsani İşler Koordinasyon Ofisi'nin idaresinde olan IDP Çalışma Grubu'nun 2016 Nisanında yayımladığı "GAZA Internally Displaced Persons" raporuna göre; 2014 tarihinden sonra 16.000'den fazla kişinin evlerinden ayrıldığı belirtilmiştir. Raporda ise 3000 evin yeniden inşa edildiği fakat on binlerce insanın halen evsiz olarak bulunduğu belirtilmiştir⁹⁶.

⁹⁵Melisa Gjika, "Mülteci Rejiminin "Entegrasyon" ve 'Yönetim' Paradigmaları Açılarından Değerlendirilmesi", *İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, İstanbul 2022, s.49.

⁹⁶ Acar, "Türkiye-Avrupa Birliği Mülteci Politikaları ve Suriyeli Mülteciler", s.25.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği 2017’de yayımladığı "Türkiye’nin Güneydoğusundaki İnsan Hakları Durumuna İlişkin Raporu”nda 2015 Temmuz ve 2016 Aralık arasında Türkiye'nin Güneydoğusunda kayda geçen IDP sayısı 355.000 ile yarım milyon kişi arasında olduğu belirtilmiştir, bu kişilerin çoğunun ise Kürt kökenli olduğu belirtilmiştir. Yine rapordaki bilgilere göre; uluslararası hiçbir kuruluşun insani ihtiyaç ve yardım götürmek üzere IDP'ler de dahil Türkiye'nin GD nüfusa erişime izin verilmemiştir. Yereldeki Sivil Toplum Kuruluşları ise kişiye yapılacak yardımın adli sicilinin temiz olması koşuluna bağlı olduğunu belirtmiştir. Bu durum ise acil durumlarda yapılacak insani yardım müdahalelerine ışık tutan temel insani ilkeleri ihlaline yol açmaktadır⁹⁷.

2.4. Kabul Eden(Alıcı) Ülke

Alıcı ülke, "varış ülkesini" veya üçüncü bir ülkeyi ifade etmek için kullanılır. Ülkeye geri gönderilme durumunda bu terim aynı zamanda menşe ülke anlamına da gelmektedir. Ayrıntılı olarak *"hükümetin, bakanlığın veya parlamentonun kararıyla her yıl belirli sayıda sığınmacı ve göçmeni kabul eden ülke"* anlamına da gelmektedir. Öte yandan literatürde "hedef ülke", "göçmen akışlarının (yasal yahut yasadışı) varış noktası" anlamına gelmekle birlikte "hedef ülke" anlamını da haizdir⁹⁸.

2.5. Zorunlu Göç

Yaşamın sürdürülebilirliğini tehdit eden, doğal veya insan kaynaklı nedenlerle gerçekleşen göç zorunlu göç olarak adlandırılmaktadır. Örneğin, sığınmacılar ve ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin yanı sıra doğal veya çevresel felaketler, kimyasal veya nükleer felaketler, kıtlık veya kalkınma projeleri vb. nedeniyle yerinden edilmiş kişiler, zorunlu göçe maruz kalmış kişilerdir. Eski Yugoslavya'daki savaş ve Suriye'deki kitlesel sivil göç, son yıllardaki zorunlu göçün en önemli örnekleridir. Zorunlu göç, 2014'te neredeyse zirve noktasına ulaşmış ve 2014 yılında göçmen sayısı 51,2 milyon

⁹⁷Gjika, "Mülteci Rejiminin “Entegrasyon” ve ‘Yönetim’ Paradigmaları Açıklarından Değerlendirilmesi”, s.50.

⁹⁸ Acar, "Türkiye-Avrupa Birliği Mülteci Politikaları ve Suriyeli Mülteciler", s.39.

olmuştur. Aynı yıl zorunlu göçün artması nedeniyle sayı şaşırtıcı bir şekilde 59,3 milyona yükselmiştir⁹⁹.

Afganistan, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Somali, Suriye, Orta Afrika Cumhuriyeti, Güney Sudan, Ukrayna ve Irak'ta yaşanan çatışmalar büyük acılara yol açarak dünya çapındaki sığınmacı sayısının 2014 yılında rekor bir artışla 11 milyona yükselmesine neden olmuştur. 2011 yılında 42,5 milyon olan bu rakamın 2014 yılında 59,5 milyona çıktığı dikkate alınırsa sığınmacı sayısının üç yılda ciddi bir şekilde artış gösterdiği gözlemlenmiştir. Avrupa'daki sığınmacı sayısı 2014 öncesinde 70.000 iken, 2014 yılında Ukrayna'daki çatışmaların başlamasıyla yerlerinden edilen Suriyelinin Türkiye üzerinden gelmesiyle sığınmacı sayısı üç katına çıkarak 219.000'e ulaşmıştır. Dünya çapında sığınmacı olarak kayıtlı Suriyeli sayısının "17 Şubat 2016 itibarıyla 4 milyon 719 bin 605" olduğu kayıt altına alınmıştır. Raporda ayrıca Suriye'deki savaştan doğrudan etkilenen insan sayısının 6 milyonu çocuk olmak üzere 13,5 milyona çıktığı da belirtilmiştir. Suriye'ye sınırı olan ülkelerde "4,7 milyonun üzerinde" Suriyeli sığınmacıların bulunduğu, Suriye'de ülke içinde yerinden edilenlerin sayısının ise en az 6,5 milyon iken 2014'te bu sayının 7,6 milyona çıktığı da belirtilmiştir¹⁰⁰.

2.6. Düzensiz/Yasadışı Göç

Gönderen, transit ve kabul eden ülkelerin düzenlemeleri dışında gerçekleşen harekettir. Yasadışı göçün açık ve evrensel olarak kabul edilmiş bir tanımı yoktur. Hedef ülkeler için bu, göçmenlik düzenlemelerine uygun olarak gerekli izinler veya belgeler olmadan giriş, kalış veya çalışmadır. Gönderen ülke açısından bakıldığında, örneğin bir kişinin geçerli bir pasaport veya seyahat belgesi olmadan uluslararası bir sınırı geçmesi veya ülkeyi terk ederken idari gerekliliklere uymaması durumunda usulsüzlükler ortaya çıkmaktadır. Ancak "yasadışı göç" teriminin kullanımı göçmen kaçakçılığı ve insan ticaretiyle sınırlı kalmaktadır. Yasadışı göçün "yumuşak güvenlik yaklaşımı"nın bir sonucu olarak ortaya çıkan "yeni bir tehdit kavramı" olduğu yönünde

⁹⁹ Fansa, "Kimim Ben? Göçmen, Sığınmacı, Mülteci, Yabancı, Vatansız ve Geçici Koruma: Türkiye'deki Suriyeliler", s.299.

¹⁰⁰ Acar, "Türkiye-Avrupa Birliği Mülteci Politikaları ve Suriyeli Mülteciler", s.24.

görüşler de bulunmaktadır. Bu nedenle yasadışı göç en önemli sınır ötesi sorunlardan biri haline gelmiştir¹⁰¹.

Kanunlarına uygun olarak ülkeye giriş yapan ve gerekli oturma izinlerini alan kişiler, yasal göç çerçevesinde kabul edilmektedir. Yasadışı göç, ülkeye yasal giriş ve çıkış koşullarını sağlamadan giriş yapılan ülkenin sınırını geçmek veya ülkeye yasal olarak girdikten sonra izinsiz kalmak olarak tanımlanmaktadır. Uluslararası Göç Örgütü'ne (IOM) göre 214 milyon kişi, yani dünya nüfusunun %3,1'i uluslararası göçmenlerden oluşmaktadır. Bu sayının yüzde 15'i olan yani 20-30 milyona yakın insan kaçak göçmen statüsündedir. Uluslararası Göç Örgütü, insan ticareti ile yasa dışı göçü ifade eden insan kaçakçılığı arasında ayırım yapmaktadır. 2000 yılında BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen Viyana Protokolü'ne göre, *"Göçmen kaçakçılığı, gelir elde etmek amacıyla yasadışı bir faaliyette bulunmak"* anlamına gelmektedir. İnsanların organize örgütler aracılığıyla para ödeyerek başka bir ülkeye yasa dışı yollardan göç etmeleri mümkündür. İnsan ticareti, insanları sömürmek amacıyla baskı ve aldatma yoluyla kandırmak, sömürmek anlamına gelmektedir. Yasadışı göçmen, ekonomik ve diğer nedenlerle kendi isteğiyle ülkesini terk eden ve bu nedenle varış ülkesinin koruması altında olmayan kişiyi ifade eder. Yasadışı bir göçmenin ülkeye yasa dışı yollardan girmesi veya yasal olarak girdikten sonra gerekli izinler olmadan kalmaya devam etmesi durumunda sınır dışı edilmesi doğal bir sonuçtur. Deniz yolu çoğunlukla yasadışı göç için tercih edilen bir yoldur. Genellikle ticari gemiler veya küçük tekneler yahut benzeri gemilerle hedef bölgelere yasa dışı yollarla ulaşmaya çalışılmaktadır. Karayoluyla yasa dışı göç durumunda, sınır kapısı dışındaki arazi koşulları nedeniyle gözetimin yetersiz olduğu yerlerden yaya olarak ya da atlı hayvanlarla sınırı geçmeye çalışmaktadır. Üçüncüsü ise havayoludur fakat bu yol çok daha az tavsiye edilen bir yoldur. Çünkü yolcuların giriş-çıkışları yüksek kontrol altındadır ve sahte seyahat belgesi olmadan böyle bir girişimde bulunmaları imkansızdır¹⁰².

¹⁰¹Enver Günay-Dilek Atılğan-Emine Serin, "Dünya'da ve Türkiye'de Göç Yönetimi", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2017, C.7, S.2, s.42.

¹⁰² Günay-Atılğan-Serin, "Dünya'da ve Türkiye'de Göç Yönetimi", s.55.

2.7. Düzenli Göç

Kişinin ikamet ettiği yerden çıkış, transit ve varış yerinin bulunduğu ülke mevzuatına uygun olarak yeni bir ikamet yerine nakledilmesi durumunu ihtiva eder. Türkiye'nin uzun göç tarihinde sınırlı da olsa belli bir "düzenli göçmen" bulunmaktadır. Bu yasal göçmenler çeşitli kökenlerden gelmekte ve aralarında Avrupa Birliği üye ülkelerinin vatandaşları da yer almaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2000 yılında düzenlediği nüfus sayımında ülkede 1,2 milyon yabancı uyruklu kişinin yaşadığı belirtilmiştir. Düzenli göçmenlerin Türkiye'de oturma, çalışma izni veya öğrenci vizesi gibi geçici izinleri mevcuttur. Emniyet Genel Müdürlüğü'ne göre, 2005 yılında Türkiye'de yaklaşık 180 bin yabancı oturma izniyle yaşadığını belirtmiştir. Bunların yüzde 12'si çalışma iznine, yüzde 14'ü ise öğrenci vizesine sahip kişileri içermektedir. Söz konusu yabancıların çoğu çalışan veya öğrenim gören yabancıların veya Türk vatandaşlarının bakmakla yükümlü olduğu kişileri içermektedir. 2010 yılında ise bu sayı 177.000'e düşmüştür. Bu yasal göçmenlerin yaklaşık 10-20 bininin Avrupa Birliği'ne üye ülke vatandaşları olduğu da tahminler arasında yer almaktadır. Bunların bazıları "yarı düzenli göçmen" statüsündedir çünkü normal turist vizesiyle giriş çıkış sağlamaktadırlar. Buna karşılık 1997 ile 2009 yılları arasında 355.865 kişiye Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı verilmiştir. Bunlardan 82.881'i anne ve baba vatandaşlığından, 272.984'ü ise çeşitli göçlerle Türkiye'ye gelmiş veya evlilik yoluyla Türk vatandaşlığını kazanmış olan kişilerden oluşmaktadır. Bunların yanı sıra Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'ndan çalışma izni almış göçmenler de bulunmaktadır. Bakanlığa göre, 2004 ile 2010 yılları arasında çalışma izni alan göçmenlerin sayısı 4.000'den fazla artış göstermiştir. Aynı zamanda çalışma izni başvurusunu yenileyen göçmenlerin sayısı da bu süreçte iki katına çıkmıştır. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu temel olarak beş bölümden oluşmakta ve üç ana başlığı ihtiva etmektedir. Kanunun ikinci bölümü olan "geri gönderme yasağı" maddesinde göç, Türk hukukunda ilk kez kapsamlı bir şekilde tanımlanmıştır. İlgili maddeye göre yasal göç, yabancıların yasal olarak Türkiye'ye girişi, Türkiye'de kalması ve Türkiye'den ayrılması anlamına gelirken; yasadışı göç ise yabancıların yasa dışı olarak Türkiye'ye girişi, Türkiye'de kalması, Türkiye'den ayrılması ve Türkiye'de izinsiz çalışmaları anlamına gelmektedir¹⁰³.

¹⁰³ Yasadışı Göç Tanımı Bkz: <https://www.goc.gov.tr/> (28.06.2023).

2.8. Sığınmacı Kavramı

Türkiye'nin genel görüşü olarak başlangıçta iç savaşı muhalefetin kazanacağını düşünülmüş ve karar alıcılar tarafından bu yönde gerekli önlemler alınmıştır. Suriyelilerin barınma, beslenme gibi temel ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmıştır. Tamamen insani bir görev olarak verilen bu yardım, hukuki statüsü ne olursa olsun herkes tarafından karşılanıyordu ancak iç savaşın yıllar boyu süreceği ortaya çıkınca Suriyelilerin hukuki statüsünün netleştirilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır¹⁰⁴.

Uluslararası hukuka göre, Türkiye'nin "koruma görevi"ne atıfla Suriyelilere bazı haklar tanınmıştır. Öte yandan medyada ve bazı resmi hükümet açıklamalarında ağırlıklı olarak Türkiye'ye sığınan Suriyeliler için "mülteci" terimi kullanılmıştır. Bu ifade yanlış kullanılmaktadır çünkü yasal nedenlerle ülkesinden kaçıp Türkiye'ye giriş yapan birinin hukukten mülteci sayılabilmesi için "Avrupa'dan gelmiş" olması gerekmektedir. Türkiye, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne hazırlanırken mülteci tanımına böyle bir coğrafi sınırlama getirmiştir. Ancak burada mülteci tanımı kullanılmasının nedeni, bunun uluslararası hukukta genel kabul görmüş bir statü olması ve Türkiye'nin bakış açısını yansıtmasıdır. Çatışmalardan kaçan sığınmacılar konusu 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde özel olarak tanımlanmamıştır. Ancak Afrika Birliği Örgütü'nün Mülteci Sorununun Özel Yönlerine İlişkin 1969 Sözleşmesi ve 1984 Cartagena Mülteciler Bildirgesi, mülteciler konusunu savaşların çoğunu içerecek şekilde açıkça düzenlenmiştir. BM Merkez Komitesi'nin bu konudaki tutumu, bir sığınmacının uluslararası koruma alabilmesi için hükümet yetkilileri tarafından kötü muameleye maruz kalmasına gerek olmadığı yönündedir. Ama sonuçta tüm bu anlaşmalara rağmen dünya çapında insan hakları ihlal edilen veya savaş mağduru insanlara gerekli yardım ve koruma sağlanamıyor. Öte yandan uluslararası hukukta sığınmacı, genellikle mülteci statüsüne başvurmuş ancak prosedürleri henüz tamamlanmamış kişi olarak anlaşılmaktadır¹⁰⁵.

Türkiye'de mevcut Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda "sığınmacı" yerine "şartlı sığınmacı" tabiri de tercih edilmektedir. Ancak Türk hukukunda bu terim, Avrupa dışındaki ülkelerden gelip başka bir ülkeye göç eden kişilere verilen kısa dönem ikamet iznini ifade etmektedir. 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde veya YUKK'da

¹⁰⁴ Acar, "Türkiye-Avrupa Birliği Mülteci Politikaları ve Suriyeli Mülteciler", s.41.

¹⁰⁵ Necati Demir, "Mülteci (Sığınmacı) Kavramına Düşünsel Yaklaşım", *Yedi Aralık Sosyal Araştırmalar Dergisi (YASAD)*, 2022, C.1, S.2, s.17.

Suriyelilerin durumuna ilişkin herhangi bir gerekçe bulunamadığı için Türkiye, Suriyelileri "şartlı sığınmacı" kabul etmemekte, "sığınmacılar" olarak nitelendirmektedir. Öte yandan, 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü, genel olarak, iç veya devletlerarası silahlı çatışmalar nedeniyle kendi ülkelerini terk etmek zorunda kalan kişileri koruyacak bir mekanizmaya sahip değildir. Ancak bunun yerini alabilecek savaş mağdurlarının korunması konusu 1949 Cenevre Sözleşmesi'nde yer almaktadır. Suriye'deki durum da 1949 Cenevre Sözleşmesi'nin 2 numaralı ek protokolü çerçevesindedir. Ulusal hükümet ile muhalefet veya diğer silahlı örgütler arasındaki çatışmaların mağduru olan kişilerin korunması bu protokol kapsamında değerlendirilmelidir. Ancak Türkiye ve Suriye bu protokolü imzalamadıkları için taraf değildirler dolayısıyla da Suriyeliler bu protokol kapsamında insani yardım alamamaktadırlar. Türkiye, Geçici Koruma Yönetmeliği ile Suriye'den kaçarak Türkiye'ye sığınma başvurusunda bulunan, sığınmacı statüsünden ve şartlı sığınmacı statüsünden yararlanamayan Suriyelilerin hukuki durumuna açıklık getirmeye çalışmıştır. Suriye'den sınırlarımıza giren Suriyeli vatandaşlardan uluslararası korumaya başvuranlar ile geçici korumaya başvuranlara geçici koruma verilmesi uygun görülmüştür. Bu düzenleme yürürlüğe girmeden önce Suriyelilerin geçici kimlikleri vardı, düzenleme yürürlüğe girdiğinde ise yenileri gelene kadar önceden aldıkları kimlikleri kullanmalarına izin verilmiştir. Bu geçici koruma statüsü, kimlik kartı olup olmadığına bakılmaksızın tüm Suriyeliler için geçerli kılınmıştır. Uygulamada çok sayıda vatansız kişinin Suriye'den geldiği görülmektedir. Suriye'nin baskıcı politikalarının sonucu vatansız statüsünde olan kişiler de bu düzenlemeden aynı şekilde yararlanmıştır. 1948'den beri devam eden İsrail-Filistin savaşları sonucunda binlerce Filistinli Suriye'ye taşınmak zorunda kalmıştır. Suriye'deki iç karışıklıklar nedeniyle bu Filistinli göçmenler de yeniden sığınmacı durumuna düşmüş ve Suriye'den gelen Filistinliler de geçici koruma statüsünden faydalanmışlardır¹⁰⁶.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 10. maddesinde "*Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplere dayalı ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.*" ifadesi şu anlama gelmektedir: Yabancılar veya vatansız kişiler bile aynı haklara sahip olmaktadır. Başka bir deyişle kanun önünde eşitlik her insanın doğuştan hakkıdır. Kanun önünde eşitliğin korunması adına

¹⁰⁶ Geçici Koruma Hakkında Detaylı Bilgi İçin Bkz: <https://www.goc.gov.tr/> (28.06.2023).

vatandaşlarla yabancılar arasındaki bazı farklılıklara da dikkat çekmek gerekmektedir. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Dairesi Başkanlığı'na göre 2 Mayıs 2019 itibarıyla Türkiye'de 3 milyon 603 bin 88 Suriyeli bulunmaktadır. Sekiz farklı şehirde yaklaşık 13 kamp kurulmuş ve buralara 136 bine yakın Suriyeli yerleştirilmiştir. Ancak 100.000'den fazla sığınmacı kent merkezleri ve kampların dışındaki kırsal bölgelerde zor koşullarda yaşamını devam ettirmektedir. 3.5 milyondan fazla Suriyelinin hayati koşullarını iyileştirmeye yönelik hizmet ve yardımların yetersiz olması nedeniyle ulusal, yerel, uluslararası ve Suriyeli STK'lar hizmet alanlarında faydalı olmaya ve olumlu gelişmeler sağlamaya çalışmaktadır¹⁰⁷.

2.9. Yerleştirme ve Geri Dönüş Kavramı

Yeniden yerleştirme, insanların başka bir coğrafi bölgeye ve çevreye, genellikle de üçüncü bir ülkeye "hareket etmesi" ve "entegrasyonu" anlamına gelmektedir. Bu terim genellikle, yeniden yerleştirme için seçilmiş sığınmacıların "bir topluluğa yerleştirilmesi" sürecini içermektedir. Yeniden yerleştirme sığınmacı kavramıyla bağlantılı olarak, sığınma başvurusunda bulunmak zorunda kaldıkları bir ülkeden kendilerini kabul eden başka bir ülkeye yeniden yerleştirme olarak da anlaşılmaktadır. Sığınmacılara sıklıkla sığınma hakkı veya başka bir uzun süreli ikamet hakkı verilmektedir¹⁰⁸.

1949 Cenevre Sözleşmeleri, 1977 Protokolleri ve 1907 Dördüncü Lahey Sözleşmesi'ne Ek Kara Savaşlarında Kanun ve Teamüllere Saygı Gösterilmesine İlişkin Yönetmelik gereğince, geri dönüş kavramı: İnsan haklarına ilişkin belgeler ile uluslararası hukukun gerekleri gibi birtakım uluslararası yasal belgelerle öngörülen şartlar çerçevesinde; "*sığınmacı yahut savaş tutsaklarının vatandaşı bulundukları ülkeye geri dönme hakkı*"nı ifade eder. Geri dönüş, vatandaşları alıkoyan otoritelere değil, bireylere tanınmış olan kişisel bir hakkı ifade etmektedir. Geri dönüş kavramı, milletlerarası kriz dönemlerinde elçiler ve milletlerarası yetkililer için de kullanılmaktadır¹⁰⁹.

¹⁰⁷Demir, "Mülteci (Sığınmacı) Kavramına Düşünsel Yaklaşım", s.20.

¹⁰⁸ Acar, "Türkiye-Avrupa Birliği Mülteci Politikaları ve Suriyeli Mülteciler",s.43.

¹⁰⁹Sema Burz-Sema Korç, "Mültecilere Yönelik Kalıcı Çözümlerden Biri Olarak Gönüllü Geri Dönüş", *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 2021, S.50, s.202.

3. TÜRKİYE’NİN İNSANİ DİPLOMASİSİ KAPSAMINDA SURİYELİ SİĞİNMACILARIN TÜRKİYE ALGISI

İnsani diplomasi köken olarak 19.yy.daki insani eylemlere dayanmaktadır. Bu türdeki faaliyetler "afet diplomasisi" ya da "müdahale diplomasisi" olarak isimlendirilse de literatür tek bir tanımlama üzerinde görüş birliği sağlamamıştır. İnsani diplomasi konusunu kapsamlı bir şekilde inceleyen ilk kitap 2007 yılında Larry Minear ve Hazel Smith editörlüğüyle yayımlanmıştır. Minear ve Smith, oksimoron, zorunlu hal ve sağduyu olmak üzere toplam üç ideal insani diplomasi anlayışının olduğunu savunmaktadır. Oksimoron anlayışı sahibi olan Hyder'a göre¹¹⁰, insani aktörler milletlerarası insani hukuka göre üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmekte ve sınırlı bir hedefe sahip olmaktadır. Hyder, insanın olduğu alanı yaşatmanın ve yaşama haklarına sahip çıkmanın insani diplomasinin esasını oluşturduğunu belirtmektedir. Sağduyu anlayışında ise; insani operasyonların sıkıntısız ve sağlıklı bir şekilde yönetilip yürütülebilmesi için politik hassasiyet içerisinde hareket edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu sebeple yetkililer ulusal düzeydeki yetkin kişilerle ya da güçlü olan hükümet dışındaki örgütlerle işbirliği yaparak ortak hareket etmelidirler. Bu sebeple, bu görüşün temsilcisi olan Omawale'e göre: İnsani diplomaside güvenilir ve çelişkisiz bilgi sağlamak, tarafların da onay verdiği milletlerarası anlaşmalara ya da diğer ulusal mevzuata dayanmak, anlaşma yoluyla tarafların memnun kalacağı birtakım temel çıkarlara yönelik açıklık getirmek, anlaşmanın diğer tarafı ile birlikte anlaşmada güven ve saygınlık sağlayacak bir arabulucu öncül belirlemek ya da mümkünse anlaşmaya aynı fikirde olan diğer toplulukların veya kişilerin katılmasını sağlamak, anlaşmanın diğer tarafının belirttiği problemlere çözüm önerisi sunmak, imkanlar dahilinde işbirliği sağlayan anlaşmalarla ilgilenmek gibi haller bu kapsamda büyük önem taşımaktadır. Zorunlu hal kapsamınca insani diplomasi, insani faktörlerin milletlerarası çatışmadaki müdahalesini ahlaken savunulabilir şekilde görmektedir. Bu nedenle yetkililerin daha iyi önlemler alabilmeleri için uygun şekilde hazırlanmaları ve eğitilmeleri gerektiğini vurgulamaktadır. Barış inşası yaklaşımı olarak da bilinen bu yaklaşımın öncülerinden André Robefried, başarılı bir insani diplomasinin, insani aktörlerinin hem tarafsız hem de güvenilir olması gerektiğini savunmaktadır hem de

¹¹⁰Yıldırım, "İnsani Güvenlik Kapsamında Gerçekleştirilen İnsani Diplomasi Faaliyetlerinin Türkiye'nin Yumuşak Gücüne Etkisinin Analizi: Suriye Örneği: (2011-2017)", s.2566.

başarılı bir uygulamanın iyi diplomatik beceriler gerektirdiğini de belirtmektedir. Ayrıca Rob Freud, insani diplomasinin uluslararası diplomasiden ve temel çatışma sorunlarından bağımsız olmadığına dikkat çekerek, UNICEF'in resmi olarak çatışmaları sona erdirmekle bağlantılı olmasa da diplomatlara zaman kazandırma ve kamuoyu oluşturma konusunda önemli bir rol oynadığına da dikkat çekmiştir¹¹¹.

Kullanılan yöntem, olayın büyüklüğü, çıkar grupları, zamanı ve yayılma olasılığı dikkate alındığında insani diplomasi işleyişini öncelik ve önem çerçevesinde üç düzeyde incelemek mümkündür. Öncelikli eylem; uluslararası sahiplenmeyi ve işbirliğini artırmaya yönelik destek ve iyileştirme girişimleri ve ana faaliyetler arasında savaş ve çatışma gibi insan yapımı olaylar veya deprem, sel, kasırga gibi doğal olaylar nedeniyle hayatları tehdit altında olan insanların yaşam haklarının sağlanmasına yönelik çalışmalar yer almaktadır. Bu aşamada en kısa sürede, insan kaybının olduğu olayın meydana geldiği yere en uygun ekipmanlara sahip profesyonel bir ekibin gönderilmesine dikkat çekilmiştir. Operasyonun başlangıç döneminde insani yardım kuruluşları insani diplomasinin ön saflarında yer alırken, bu aşamada insani yardım faaliyetlerinde bulunan hem resmi kuruluşlar hem de sivil toplum kuruluşları önemli rol oynamaktadır. İkincil faaliyetler veya destek ve iyileştirme uygulamaları olarak adlandırılan uygulamalar, kriz öncesi duruma dönmek ve daha iyi koşullar yaratmak için insani yardım ve kurtarma sonrası çalışmaları içerir. Bu bağlamda, olumsuz koşullarda partinin beklentilerini ve hedeflerini belirlemek, ihtiyaçları tespit etmek ve bunların nasıl karşılanacağını keşfetmek ve gerekiyorsa ihtiyaçları karşılamaya yönelik ek yollar bulmaya yönelik stratejiler oluşturmak ikincil işlevler arasında yer almaktadır. Bu etkinliğin de başlangıç aşaması gibi üç önemli özelliği vardır: İnsan odaklı, bağımsız ve tarafsız olmasıdır. Ancak bu dönemdeki faaliyetler, erken aşamada gerçekleştirilen faaliyetlerden farklı olarak uzun vadeli planlardır ve kapsamlı bir şekilde yürütülmektedir. Birincil aşamada olduğu gibi ikincil faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde ve etkileşiminde de resmi kurumlar ve STK'lar öncü rol oynamaktadır. İnsani diplomasinin üçüncü aşamasında, önceki aşamalarda kaydedilen ilerlemenin kalıcılığını ve sürekliliğini sağlamak amacıyla uluslararası toplumda konuya ilişkin farkındalığı artırmaya yönelik faaliyetler yürütülmektedir. Bu amaçla bu aşamada uluslararası

¹¹¹Yıldırım-Kalkan Küçüksolak, "Türk Dış Politikasında İnsani Diplomasi Ve Suriyeli Sığınmacıların Türkiye Algısı: Gaziantep İli Örneği", s.605.

kaynakların harekete geçirileceği kapsamlı bir platform oluşturulması ve dünyada herkesi etkileyebilecek konulara dikkat çekilmesi amaçlanmaktadır. Bu bakımdan öncelikle uluslararası kuruluşlar bünyesinde düzenli organizasyonlar ve toplantılar önem taşımaktadır¹¹².

İnsani diplomasi araçları, insan hayatını olumsuz etkileyen, doğal veya insan kaynaklı kriz durumlarında ortaya çıkan sorunların anında çözülmesi ve/veya kalıcı iyileşmenin sağlanması amacıyla tasarlanmış olup, üç ana başlığa ayrılmaktadır: "Barışın inşası, insani yardım ve kalkınma yardımı". Barış inşasının genel doğası, uzun süreli ve şiddetli çatışmalardan zarar gören toplumların onarılması üzerinedir. Bu süreç, çatışmanın taraflarının gelecekteki çatışmaları askeri araçlardan ziyade siyasi yollarla çözme konusundaki kararlılıklarına dayanmaktadır ve çeşitli aktörlerden oluşmaktadır. Paramiliter grupların terhis edilmesi ve diğer güvenlik düzenlemeleri, sığınmacıların yeniden yerleştirilmesi, ekonomik olarak yeniden yapılanma ve insan haklarının desteklenmesi gibi geniş bir faaliyet sürekliliğini gerektirmektedir. Bu bağlamda barış inşası, hem çeşitli kriz durumlarına kısa vadeli tepkileri hem de yeniden yapılanma ve sosyal istikrarsızlığa ilişkin uzun vadeli vizyonları kapsamaktadır. Kısa vadeli yönetim planı, geçici durumun üstesinden gelmek ve geri dönen sığınmacıların ve yerinden edilmiş kişilerin acil ihtiyaçlarının yanı sıra yerel halka yönelik kamu hizmetlerinin eksikliğine yanıt vermek için yoğun müzakerelere dayanmaktadır. Uzun vadede, ulusal uzlaşmayı teşvik etmek, sosyal ve ekonomik kalkınmayı sağlamak, devlet kurumlarında ve siyasi temsilde reform yapmak gibi barış inşa stratejileri, sosyoekonomik bölünmeleri ve bölgesel düşmanlıkları azaltmayı amaçlamaktadır¹¹³.

İnsani yardım, insan yaşamının devamı ve korunmasına odaklanan insani diplomasinin araçlarından biridir. Yani insani yardımın amacı, insani ilkeler çerçevesinde, nerede olursa olsun, insanların hayatlarını kurtarmak ve acılarını hafifletmektir. Bu nedenle yardım faaliyetlerinin ayrımcılık, tarafsızlık ve bağımsızlık ilkeleri çerçevesinde, ırk, din veya grup ayrımı yapılmadan, hiçbir tarafa ihtimam göstermeden, askeri veya siyasi önyargı olmadan yürütülmesi önem arz etmektedir. İnsani yardımlar temel olarak kısa vadede gıda ve barınma ihtiyaçlarının karşılanması

¹¹²Enes Deşilmek, "İnsani Diplomasi, Teoriden Pratiğe: Türk Dış Politikasının Yeni Aracı", *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 2019, C. 6, S.1, s.234.

¹¹³Yıldırım, "İnsani Güvenlik Kapsamında Gerçekleştirilen İnsani Diplomasi Faaliyetlerinin Türkiye'nin Yumuşak Gücüne Etkisinin Analizi: Suriye Örneği: (2011-2017)", s.2567.

ve sağlık hizmetlerinin sağlanmasını, orta ve uzun vadede ise eğitim, tarım, altyapı ve sürdürülebilir kalkınmayı içermektedir. İnsani diplomasinin üçüncü aracı olan dış yardımın standart tanımı, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün(OECD) Kalkınma Yardımı Komitesi(DAC) tarafından hazırlanmıştır. Ekonomik kalkınmayı ve refahı desteklemeye yönelik dış yardım, komisyon tarafından nakit akışları, teknik yardım ve hibe olarak sağlanan mallar açısından tanımlanmaktadır. Komisyon dış yardımları üç gruba ayırmaktadır. Bunlar; resmi kalkınma yardımları, resmi yardımlar ve sivil toplum kuruluşları, dini gruplar, dernekler, vakıflar ve özel teşebbüsler tarafından gönüllü olarak sağlanan yardımlardır. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün tanımına göre gelişmekte olan ülkelere verilen resmi kalkınma yardımları; 1. Kamu kökenli olmalı, 2. Yararlanıcının ekonomik kalkınmasını sağlayacak şekilde devredilmeli, 3. Kaynağın devrinde imtiyazlı olması ve en az %25'inin hibe olarak gösterilmesi gerekmektedir. Ekonomik kalkınmayı amaçlamayan insani yardımlar: Her türlü askeri silah ve/veya askeri yardım, geri ödemesi kolaylaştırılsa bile tamamı geri ödenen her türlü kredi, özel sektörden yapılan transferler veya sivil toplum kuruluşlarının yardım faaliyetleridir¹¹⁴.

İnsani diplomasi faaliyetleri çerçevesinde yapılan insani yardımlardan faydalanan Suriyeli kesimin Türkiye algısını ölçmek amacıyla Gaziantep ilinde bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Araştırma Nizip Geçici Barınma Merkezi içinde ve dışarıda yaşamını sürdüren ve insani yardım alan Suriyelilerle Arapça olarak yapılan soru cevap üzerinden yapılmıştır. Bu çalışmada 188'i geçici barınma merkezinde, 194'ü de geçici barınma merkezi dışında yaşayanlardan seçilmiş ve toplamda 384 kişiye soru yönlendirilmiştir. Kamp dışında yaşayan araştırma grubunun %52'sini kadınlar, %47'sini erkekler oluşturmaktadır. Kamp içi-dışı soru yöneltilenlerin yaş ortalaması ise 30-34 civarındadır. Türkiye'ye giriş yaptıktan sonra bir insani yardım kuruluşundan herhangi bir şekilde yardım alıp almadıkları konusunda hem kamp içindekilere hem de kamp dışındakilere sorular yöneltilmiştir. Kampta yaşayanların %50'si yardım aldıklarını, kamp dışında yaşayanlardan %74'ü yardım almaktadır. Yardım almayanların oransal dağılımı ise kamp içinde %49 iken, kamp dışında %26 oranındadır. Yapılan yardım faaliyetlerinin yeterli olup olmadığının değerlendirilmesi

¹¹⁴Yıldırım-Kalkan Küçüksoğak, "Türk Dış Politikasında İnsani Diplomasi Ve Suriyeli Sığınmacıların Türkiye Algısı: Gaziantep İli Örneği", s.607.

için kamp içi ve de kamp dışındaki kişilere yardımları yeterli olarak görüp görmedikleri sorulduğunda; kampta yaşayanların %60'ı yapılan yardımların yeterli olduğunu belirtirken; kamp dışındaki kişilerin ise sadece %27'si yeterli olduğunu ifade etmiştir¹¹⁵.

Kamp içi ve dışındaki gruba, Türkiye'ye gelmeden Türkiye ile düşüncelerinin ne yönde olduğu sorulduğunda; "çok iyi" cevabı verenlerin oranı %39 iken, "iyi" cevabını verenlerin oranı ise %37'dir. %14'lük kısım ise Türkiye'ye gelmeden önce Türkiye hakkındaki düşüncelerinin "kötü" olduğunu belirtirken; %2'lik bir kesim ise "çok kötü" olarak ifade etmektedirler. Kamp dışında "iyi" diyenlerin oranı %72, "çok iyi" diyenlerin oranı ise %21'dir. Türkiye ile düşüncelerinin gelmeden önce "çok kötü" olduğunu ifade eden bulunmamakla beraber, "kötü" bir algıya sahip olduklarını belirten kişi oranı da %2'dir. Bu kişilerin hepsine Türkiye'ye girdikten sonra Türkiye ile ilgili algılarında bir değişiklik meydana gelip gelmediği sorulmuştur. Kamp içindekilerden %43'ü düşüncelerinin iyi yönde değiştiğini söylerken, %41'i fikirlerinin aynı olduğunu belirtmiştir. Düşünceleri olumsuz yönde değişen kişi oranı ise %15 şeklinde belirtilmiştir. Kamp dışında yaşayan katılımcılardan %52'si düşüncelerinin iyi yönde değiştiğini belirtirken, %46'sında fikir değişikliği olmadığı sonucuna varılmıştır. Fikrinin olumsuz olarak değiştiğini belirten kamp dışında yaşayan Suriyeli oranı ise %1'dir¹¹⁶.

Göç ülkesi olarak Türkiye'yi seçmelerinin birincil sebebi Türkiye'nin güvenle yaşanabilecek bir ülke olmasıdır. İkincil sebep ise akraba ve ailelerinin burada yaşıyor olması gelmektedir. Üçüncü sırada ülkelerinin yani Suriye'nin eski haline döneceğine inanmamaları gelmekte ve dördüncü sırada aynı din ve benzer kültürlerin paylaşılması, Beşinci neden Suriyelilere verilen hak ve imtiyazların iyi olması, altıncı neden olarak Türkiye'yi seviyor olmaları ve son olarak Türkiye'de iş imkanlarının olması yer almaktadır¹¹⁷.

¹¹⁵Erol Özdemir, "Suriyeli Mültecilerin Türkiye'deki Algıları", *Savunma Bilimleri Dergisi*, 2017, C.16, S.1, s.122.

¹¹⁶İNGEV'den Suriyeli Algı Araştırması ve ötekileştirme, düşmanlaşma tehlikesine karşı sosyal uyum dili kullanmaya davet, <https://ingev.org/bulten/ingevden-suriyeli-algi-arastirmasi/> (01.07.2023).

¹¹⁷ Özdemir, "Suriyeli Mültecilerin Türkiye'deki Algıları", s.123.

4. İNSANİ DİPLOMASİ KAPSAMINDA TÜRKİYE’NİN SURİYELİ SİĞİNMACILARA YAKLAŞIMI

Türkiye, Suriye'deki gelişmelerin ulusal güvenliğimiz açısından oluşturduğu risk ve tehditleri dikkate alarak bu risk ve tehditlerle mücadele etmek için çeşitli hazırlıklar yapmaktadır. Türkiye, gerektiğinde uluslararası hukuk kapsamındaki meşru müdafaa hakkını kullanmaya hazır bir durumdadır. Sınırlarını, topraklarını ve vatandaşlarını temel hak ve hürriyetlerini korumak için uluslararası hukuka uygun olarak gerekli tüm tedbirleri almaya da muktedirdir. Bu bağlamda Türk Silahlı Kuvvetleri, Suriye kaynaklı ve Türkiye’yi hedef alan çeşitli sınır olaylarına uluslararası hukuk çerçevesinde gerekli müdahaleleri yapmış ve yapmaya hazır olarak devam etmektedir. Ayrıca değişen angajman kuralları çerçevesinde Türk Silahlı Kuvvetleri, Suriye'den Türkiye’ye atılan topçu ateşlerine de aynı şekilde karşılık vererek sınır güvenliğine karşı taviz vermeyeceğini tüm uluslararası kamuoyuna bildirmiştir. Rejimin elindeki kimyasal silahlara ilişkin raporlama eksiklikleri olduğuna dair güçlü şüpheler olmakla birlikte *Kimyasal Silahların Yasaklanması Örgütü(OPCW)*, bu şüpheleri açıklığa kavuşturmak ve Suriye'de kimyasal silah kullanımının devam etmesini önlemek için gerekli çabayı göstermiş ve muhtemel riskler adına da önlemler almıştır. OPCW-BM Ortak Soruşturma Mekanizması (JIM), BM Güvenlik Konseyi'nin 7 Ağustos 2015'te kabul ettiği, tüm taraflara yönelik bir soruşturma mekanizması kurulmasına ilişkin 2235 sayılı Karar çerçevesinde kurulmuştur¹¹⁸.

Türkiye, rejimin kimyasal silah kullanımını yakından takip etmekte ve uluslararası kontrol mekanizmalarının işleyişine katkı sağlamaktadır. Suriye ihtilafının nihai barışçıl çözüme ulaşması için öncelikle Suriye rejiminin şiddet ve baskıcı politikalarına son vermesi, eli kanlı yöneticilerin bir an önce istifa etmesi gerekmektedir. Ancak Rusya Federasyonu'nun 30 Eylül 2015'ten bu yana Suriye'de yürüttüğü askeri operasyonlar durumu daha da karmaşık hale getirmiştir. Rusya Federasyonu'nun terörle mücadele adı altında Suriye'de yaşlı, kadın ve çocuk ayrımı yapmadan hastane, okul, cami, resmi bina ve pazar yeri gibi sivil alanlara saldırmaya devam etmesi krizden kaçışı zorlaştırmakla kalmamış adeta perçinlemiştir. Hatta bu rakamlar, 30 Eylül'den bu yana Rusya Federasyonu'ndaki saldırıların %89'unun, IŞİD'in

¹¹⁸Burhanettin Duran-Kemal İnat-Mustafa Caner(ed), *Türk Dış Politikası Yıllığı*(İstanbul: Seta Yayınları, 2017), s.189.

saldırıların ise %11'inin muhalif grupları hedef aldığını göstermektedir. Türkiye, Rusya Federasyonu'ndaki sivillere yönelik bu saldırılara sessiz kalmamış, her fırsatı değerlendirerek bu yapılan eylemleri kınamış ve uluslararası topluma bu saldırılara son verilmesi çağrısında bulunmuştur. Suriye krizindeki nihai çözüm için atılacak adımdan beklentimiz, Suriye halkının meşru talep ve beklentilerine dayalı, yeniden hızlandırılmış, Esad'ı zayıflatacak, ırk, din, mezhep ayrımı yapmadan tüm Suriye vatandaşlarının temel hak ve özgürlüklerini güvence altına alacak gerçek bir geçiş sürecini başlatmaktır. Türkiye, komşu ülkede yaşanan bu krizin atlatılabilmesi için insani diplomasi faaliyetleri kapsamında ilerleyerek Suriye halkının yanında olmayı sürdürecektir ve Suriye'nin ulusal birliğini ve toprak bütünlüğünün korunmasında başta sınır güvenliğimiz açısından sonrasında ise insani diplomasi faaliyetleri kapsamınca etkin bir rol oynayacaktır¹¹⁹.

Türkiye, iç savaş nedeniyle yurtlarını terk etmek zorunda kalan Suriye vatandaşlarına "açık kapı" politikası çerçevesinde sınır kapılarını açmıştır. Türkiye'ye giriş yapan ilk grup, 29 Nisan 2011'de Hatay'ın Yayladağı ilçesindeki Cilvegözü sınır kapısından girmiştir. Gelen Suriye vatandaşları kimlik belgeleri esas alınarak ve inceleme sonrasında tercüman eşliğinde kayıt altına alınırken, kimlik belgesi olmayanlar ise sözlü beyan ile kayıt altına alınmıştır. O dönem için Hatay'da bir spor salonu, 252 kayıtlı Suriye vatandaşının geçici konaklama ve gıda ihtiyacını karşılamıştır. Ancak Suriye'deki kriz derinleştikçe Türkiye'ye seyahat edenlerin sayısı da ciddi oranda artış göstermiştir. Bu amaçla Türkiye, acil yardımlar başta olmak üzere, Suriye vatandaşlarının topluma entegrasyonunu destekleyen orta ve uzun vadeli yardım programlarının desteklenmesi yaklaşımını benimsemiştir. Türkiye'nin Suriyeli göçmenlere yönelik yardım programında bakanlıklar, bakanlıklara bağlı tüzel kişiler, İçişleri Bakanlığı'na bağlı AFAD, belediyeler, sendikalar ve gönüllü vatandaşlar aktif rol oynamıştır. Suriyeli vatandaşlar Türkiye'ye giriş yapıp kayıt işlemlerini tamamladıktan sonra ya sığınmacı kamplarına yerleştirilmiş ya da illere nakledilmiştir. 2013 yılında Şanlıurfa, Gaziantep, Kilis, Hatay, Kahramanmaraş, Adıyaman, Adana, Osmaniye, Malatya ve Mardin'de kurulan 20 sığınmacı kampında toplam 200.386 Suriye vatandaşı yaşamını sürdürmektedir. 23 Ağustos 2013 itibarıyla kampların dışında yaklaşık olarak 350.000 Suriyeli sığınmacı bulunmaktaydı ve bu rakam

¹¹⁹Duran-İnat-Caner(ed), *Türk Dış Politikası Yıllığı*, s.190.

Türkiye'deki tüm Suriyelilerin yaklaşık %64'ünü oluşturuyordu. 2014 yılında konaklama merkezi sayısı 16'sı çadır kent, 6'sı konteynır kent olmak üzere 22'ye yükselmiştir. Afadkart dağıtımı sayesinde tüm Suriye vatandaşları marketlerden alışveriş yapma, gıda ve temizlik malzemesi ihtiyaçlarını karşılama imkanına sahip olmuştur. Ayrıca Sağlık Bakanlığı ile yapılan iş birliği çerçevesinde Türkiye'de kayıtlı Suriye vatandaşlarına sağlık hizmetleri ve ilaçlar ücretsiz olarak verilmiştir. Hastalar ayrıca geçici konaklama merkezlerinde kurulan sahra hastanelerinde tedavi edilmiştir. Bu hastanelerde tedavi edilemeyen hastalar şehir merkezindeki hastanelere yönlendirilmiştir. Kamp dışında yaşayan Suriyeli sığınmacıların ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla faaliyet gösteren STK'lar, başta sağlık, barınma ve gıda yardımı olmak üzere insani yardım desteği sağlamıştır¹²⁰.

Geçici koruma altındaki kimlik sahibi kişiler, geçici koruma altında olan ve GİGM'de kayıtlı olmayan kişiler, taşıma sırasında yaralanan ve geçici koruma altında sayılan kişiler sağlık hizmetlerinden faydalanabilmektedir. Geçici koruma sağlanan kişiler, geçici barınma merkezleri dışında kurulan göçmen sağlık merkezlerinin yanı sıra bakanlığa bağlı birinci, ikinci ve üçüncü basamak sağlık birimlerinden hizmet alma hakkına da sahip olmaktadır. Ancak Türkiye'deki Suriyeli vatandaşların üniversite başvuru ve araştırma merkezleri ile özel hastanelerden doğrudan hizmetlere erişimi bulunmamaktadır. Fakat erişkin ve yeni doğan yoğun bakım, kanser tedavisi gibi gerekli durumlarda bu kişiler üniversitelerin uygulama ve araştırma merkezine tavsiye üzerine başvuru yapma olanağına sahiptir. Birinci basamak sağlık hizmetleri kapsamında, aile hekimleri ve toplum ruh sağlığı merkezleri aracılığıyla geçici koruma personeline çocuk ve ergen aşıları ile kadın ve üreme sağlığına ilişkin hizmetler verilmektedir. İkinci ve üçüncü basamak sağlık birimlerinde ayakta veya yatarak bakım, doğum ve ameliyat hizmetleri verilmektedir. Yukarıda belirtilen tedavi masrafları AFAD tarafından karşılanmakta olup, ilaçlar AFAD ile anlaşmalı eczanelerden satın alınabilmektedir¹²¹.

Kasım 2013 itibarıyla yalnızca sağlık sektöründe Suriyeli sığınmacılara yönelik yaklaşık 191 milyon TL harcama yapılmıştır. 2018 verilerine göre Suriyeli sığınmacıların yüzde 90'ından fazlası(3,2 milyon) geçici barınma merkezlerinin dışında

¹²⁰Çağlar Deniz-Yusuf Ekinci-A.Banu Hülür, “Suriyeli Sığınmacıların Karşılaştığı Sosyal Dışlanma Mekanizmaları”, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 2014, S.27, s.27.

¹²¹Özdemir, “Suriyeli Mültecilerin Türkiye’deki Algıları”,s.125.

yaşamaktadır. Şehirlerde yaşayan Suriyelilerin hayatlarını devam ettirebilmeleri için en önemli desteği ise STK'lar sağlamaktadır. STK'lar Ulusal ve uluslararası kuruluşların ulaşamayacağı alanları doldurmaya ve mağdurların ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaktadır. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün aldığı verilere göre Türkiye'deki dernek sayısı 2011 yılında 88.646 iken 2018 yılında 113.969'a yükselmiştir. Türkiye'de faaliyet gösteren bu derneklerin faaliyet alanlarına göre dağılımı incelendiğinde, 5 bin 451'inin insani yardım alanında faaliyet gösterdiği görülmüştür. Dernek sayısında 2011 yılından günümüze en önemli değişim ise Gaziantep ve Şanlıurfa'da yaşanmıştır. 2011 yılında Gaziantep'teki dernek sayısı 1.148 iken, 2018 yılı itibarıyla bu sayı 1.919'a yükselmiştir. Şanlıurfa'da insani yardım alanında faaliyet gösteren 145 dernek bulunmaktadır. Suriye'de yaşanan iç savaş nedeniyle Türkiye'ye gelen Suriyeli vatandaşların barınma ihtiyaçlarının karşılanması için üç farklı yaklaşım geliştirilmiştir. Suriye'de yaşanan olayların hemen ardından bazı Suriyeliler, akrabalarının yanına Şanlıurfa, Gaziantep, Hatay, Mardin ve Siirt'te başta olmak üzere Türkiye'nin çeşitli illerine yerleşmiştir. İkinci olarak Suriyeli sığınmacılar Türkiye'nin 10 ilinde kurulan 20 geçici sığınma merkezinde yaşama olanağına sahip olmuştur. Sunulan üçüncü seçenek ise Suriyelilere herhangi bir yasal engelle karşılaşmadan diledikleri ilde konut satın alma veya kiralama olanağının sağlanmasıdır¹²².

2017 yılı itibarıyla Türk hükümetinin sığınmacılara yönelik barınma masrafları da dahil olmak üzere bu konudaki toplam harcamasının yaklaşık 12 milyar dolar olduğu hesaplanmıştır. Konut maliyetlerine kira, elektrik, su ve ısınma gibi hizmetler de dahildir. STK'lar ve bireyler de bu maliyetleri karşılamaya yönelik kampanyalarda hükümetle birlikte çalışmıştır. Dünya Gıda Programı(WFP), Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılara gıda yardımı sağlanmasında aktif rol oynamıştır. WFP, Türkiye'nin talebi üzerine Ekim 2012'de Suriyeli ailelerin gıda satın alabilmesi için banka kartlarına aylık bakiyeler yerleştiren bir elektronik gıda kartı programı başlatmıştır. Bu elektronik gıda kartı uygulaması aracılığıyla Suriyeliler, gıda, giyim, ilaç satın almak, kira ve faturalarını ödemek için kullanabilecekleri aylık nakit transferlerini sağlamışlardır. WFP'nin, Türk Kızılay'ı ve Cumhurbaşkanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Ofisi

¹²²Yıldırım-Kalkan Küçüksolak, "Türk Dış Politikasında İnsani Diplomasi Ve Suriyeli Sığınmacıların Türkiye Algısı: Gaziantep İli Örneği", s.608.

ortaklığında yürüttüğü program, sığınmacı kamplarında ve dışında yaşamaya devam eden Suriyelilere maddi destek sağlamıştır¹²³.

Gıda yardımlarına ilişkin bir diğer önemli destek kaynağı ise sivil toplum kuruluşları tarafından sağlanmaktadır. Yerel STK'lar faaliyetlerini genişleterek birçok Suriyeli sığınmacının ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmışlardır. Bu kuruluşlar arasında Türk Kızılay'ı ağırlıklı olarak IFRC tarafından desteklenmekte ve Suriye vatandaşlarına büyük miktarlarda gıda yardımı sağlamaktadır. 2011 yılında Suriye'de çatışmaların başlaması ve bunun sonucunda Türkiye'ye gelen sığınmacı sayısının artması, Türkiye'nin sağladığı yardım miktarına da yansımıştır. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı'nın (TİKA) 2011 yılı raporuna göre Türkiye, resmi yardım kategorisine giren "sığınmacılar" ve "acil yardım" alt başlıkları altında sırasıyla 21,36 milyon dolar ve 264,35 milyon dolar harcamıştır¹²⁴.

Ülkelerindeki çatışma koşullarından kaçarak Türkiye'ye gelen 12.000 Suriyelinin harcamaları sığınmacı kategorisinde değerlendirilmiştir. Harcama kalemleri arasında Suriyelilerin işlemlerini yürütmekle görevli kişilerin gümrük vergileri, Türkiye'de eğitim görececek çocukların eğitim giderleri, geçici barınma merkezlerinin giderleri, geri dönmek isteyen sığınmacılara yönelik para, sağlık, barınma, giyim, ülkelerindeki insanlar için ulaşım masrafları ve yakıt gibi yardımlar yer almaktadır. Türkiye'nin resmi kalkınma yardımlarının 2012 yılında ciddi oranda artmasının nedeni ise Türkiye'nin Suriyeli sığınmacılara ev sahipliği yapmasıdır. Türkiye'deki Suriyeli vatandaşlar 2011 yılında "sığınmacı" kategorisinde sınıflandırılırken, TİKA'nın 2012 yılında yayınladığı raporda "acil yardım" kategorisinde sınıflandırılmıştır. Bu dönemde Türkiye'nin acil yardım kategorisi harcamaları bir önceki yıla göre %300 artarak 1,02667 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. Bu dönemde sağlanan insani yardım miktarı, resmi kalkınma yardımlarının %40'ını oluşturmuştur. Türkiye, ABD, Avrupa Birliği kurumları ve Birleşik Krallık'tan sonra en fazla insani yardım sağlayan dördüncü ülke olmuştur. Raporlara göre bu yıl insani yardımların *Gayri Safi Yurt İçi Hasıla(GSYH)* içindeki payı %0,13'tür. Bu orana göre Türkiye ülkeler arasında üçüncü sırada yer almıştır. Toplam harcamaların içinde Suriyeli sığınmacılara yapılan yardımların toplamı

¹²³ Yıldırım-Kalkan Küçüksolak, "Türk Dış Politikasında İnsani Diplomasi Ve Suriyeli Sığınmacıların Türkiye Algısı: Gaziantep İli Örneği", s.610.

¹²⁴ Özdemir, "Suriyeli Mültecilerin Türkiye'deki Algıları", s.127.

979,39 milyon doları bulmuştur. Devletin Suriyeli sığınmacılar için yaptığı harcamaların yanı sıra STK'lar 2012 yılında toplam 151,08 milyon dolar yardımda bulunmuştur. Bunun 54,8 milyon doları acil ve insani yardım kategorisinde olmuştur. 2012 yılında bu miktarın 26,4 milyon doları Somali'ye devlet yardımına giderken, 19,97 milyon doları da STK'lar tarafından Suriye'ye yardım için kullanılmıştır. TİKA, 2013 yılında yayınladığı raporda, Türkiye'nin 2013 yılında yaptığı yardımların %49'unun insani yardım olduğunu belirtmiştir. 2013 yılında insani yardımın GSYİH'ye oranı 1,62918 milyar ABD doları olup, bu oran 2012 yılına göre 0,13'ten 0,21'e çıkmıştır¹²⁵.

Sonuç olarak Türkiye, insani yardım sağlayan ülkeler arasında ilk sırada yer almıştır. Yardım miktarı açısından ise ABD ve İngiltere'nin ardından üçüncü sırada yer almaktadır. Bu dönemde Türkiye'nin insani yardımlarının büyük bir kısmı Suriye'ye gitmiştir. Türkiye, kendi bünyesinde kurulan sığınmacı kamplarında yaşayan Suriyelilerin tüm ihtiyaçlarını hassasiyetle karşılamak için çalışmaktadır. Bu çerçevede, yalnızca 2013 yılında Suriye halkına 1.571,28 milyon ABD doları tutarında insani yardım sağlanmıştır. Suriye'de 2011 yılında başlayan ve 2014 yılına kadar süren çatışmalar milyonlarca Suriyelinin ülkesini terk etmesine neden olmuştur. Türkiye'nin resmi kalkınma yardımlarının yüzde 67'si insani yardımlardan oluşmaktadır. Toplamda 2 milyar 416 milyar dolar insani yardım sağlanmış ve bunun 2 milyar 28 milyar doları Suriye halkına gitmiştir. Türkiye'nin resmi kalkınma yardımları 2015 yılında 2014 yılına göre %9 oranında artmıştır. Türkiye, 3,2 milyar dolar ile dünyanın en büyük insani yardım sağlayıcısıdır ve %0,37'lik GSYH/insani yardım oranıyla 2015 yılında dünyanın en cömert ülkesi seçilmiştir. Yardım miktarı bir önceki yıla göre %31 oranında artarken, Türkiye insani yardım alanında en fazla bağış yapan ülkeler listesinde ABD'den sonra ikinci sırada yer almıştır. Kategorilere göre resmi kalkınma yardımları tahsisinde en büyük pay 2 milyar 737 milyar dolar ile acil yardım ve insani yardımlara ayrılmıştır. Resmi kalkınma yardımlarından en çok yararlanan ülke ise 2 milyar 694 milyar dolarla Suriye olmuştur. 2015 yılında Doğu Almanya'ya yapılan 3,1 milyar dolarlık insani yardımın yüzde 97'si Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılara gitmiştir¹²⁶.

¹²⁵ Geçici Koruma Hakkı: <http://www.goc.gov.tr/> (03.07.2023).

¹²⁶ Özdemir, "Suriyeli Mültecilerin Türkiye'deki Algıları", s.128.

2016 yılında Türkiye'nin sağladığı resmi kalkınma yardımlarının miktarı 6,4 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. Türkiye, 2016 yılında da 6 trilyon ABD doları ile en fazla insani yardım sağlayan ülkeler arasında ikinci sırada yer alırken, 2015 yılına kıyasla Türkiye'nin insani yardım alanındaki katkısı %119 oranında artmıştır. Bu artışın sonucunda 2016 yılında GSYİH/insani yardım oranı %0,75 olarak gerçekleşmiştir. Bu yardımların %99'u Suriye'de devam eden çatışmaların mağduru olan Suriye vatandaşlarına giderken, %1'i başka yerlere gitmiştir. Türkiye, 2017 yılında yine 8,07 milyar dolarla en fazla insani yardım sağlayan ülkeler arasında birinci sırada yer almıştır. Yapılan yardımlar ağırlıklı olarak Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılara yönelik olup, 2017 yılında en fazla yardım sağlanan ülke yine Suriye olmuştur. Türkiye, 10 Ekim 2018 tarihi itibarıyla 171.640'ı geçici kabul merkezlerinde olmak üzere toplam 3.587.930 sığınmacıya ev sahipliği yaparak dünyanın en fazla sığınmacıya sahip ülkesi olurken, en fazla sığınmacı sağlayan ülkeler arasında da birinci sırada yer almıştır¹²⁷.

4.1. Türk Kızılay'ının Suriye'ye Yönelik İnsani Diplomasi Faaliyetlerindeki Aktif Rolü

Sığınmacı akınının sınıra ulaşmasının hemen ardından Türk Kızılay'ı, insani diplomasi yoluyla politikacıların dikkatini bölgeye çekmiştir. Türk Kızılay'ı, Suriye'deki insani yardım operasyonları kapsamında müzakereleri etkili bir insani diplomasi aracı olarak kullanmaktadır. Krizin erken dönemleri Nisan 2011'de Suriye krizi patlak verdiğinde, Türk Kızılay'ı ön saflarda olacak şekilde personel görevlendirmesi yapmıştır. Yayladağı 1, Yayladağı 2, Reyhanlı, Altınözü ve Boynuyoğun adında beş çadır kent kurulmuştur. Türk Kızılay'ı yardım kampanyasının ikinci durağı Güveç, Gruntaş, Agor Pliazi'deki güvenlik kontrol noktaları ve karakollarda toplanan vatandaşlara ve diğer temel ihtiyaç sahiplerine sıcak yemek, bebek bezi, bebek maması ve hijyen ürünlerinin ulaştırılması olmuştur. Bu şekilde devam eden insani yardım operasyonları, Türkiye'deki sığınmacı kamplarında kalanlar ve sınır kapılarında toplananlar için gerekli tedbirlerin alınmasını sağlamıştır¹²⁸.

¹²⁷Sivil Toplum Örgütlerinin Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler İçin Yaptıkları Çalışmalar İle İlgili Rapor, İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi: <https://igamder.org/uploads/belgeler/IGAMSuriyeSTK2013.pdf> (06.08.2023).

¹²⁸Amiran Kurtkan, "Bir Sosyal Yardım Organizasyonu Olarak Kızılay", *Journal of Social Policy Conferences*, 1965, S.16, s.16.

Türk Kızılay'ı, insani zorluklara müdahale etmek, sığınma ve koruma sağlamak da dahil olmak üzere krizin her iki aşamasında da insani diplomasi hedeflerine ulaşmıştır. Bu aşamada Türk Kızılay'ı, Suriyeli sığınmacıların temel insani ihtiyaçlarının karşılanması ve korunması amacıyla Türk hükümeti, AFAD, STK'lar vb. ile işbirliği yapmıştır. Ağustos 2012'de Suriye'de çatışmaların yoğunlaşması ve şiddetin artması nedeniyle Türkiye'ye sığınanların sayısı hızla artmıştır. Ardından Türk Kızılay'ı, Süleymaniye, Seylan Pınar, Akçakale, İslahiye, Kilis ve Karkamış'ta yeni sığınmacı kampları açmıştır. Öte yandan Suriye halkına yardım etme ihtiyacı zorunlu bir insani sorumluluk haline gelirken, aynı zamanda Türkiye'ye güvenli geçişin sağlanması ihtiyacı da ortaya çıkmıştır. Bu aşamada Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı 18 Ağustos 2012 tarihinde dünyaya acil insani yardım çağrısında bulunan bir genelge yayınlamıştır. Bu genelgenin hazırlanması sırasında Türk Kızılay'ı, sınırdaki insani durum hakkında AFAD ve diğer yetkilileri bilgilendirmiş ve bu genelgenin hazırlanmasında önemli bir rolü üstlenmiştir. Yine yayınlanan bu genelgede Türk Kızılay'ının rolüne de değinilmiştir¹²⁹.

AFAD, Türk Kızılay'ı tarafından dört sınır noktasında oluşturulacak sınır yardım ekiplerinin, sınır ötesi insani yardımlar da dahil olmak üzere gümrüklerdeki Suriyelilere insani yardımları alıp depolayacak ve ulaştıracağını duyurmuş ve bu tebliğin ardından Türk Kızılay'ı, insani yardım koridorunun ilk çekirdeği olan Yaradağı, Gilvegezu, Encubinar ve Karkamesh'te dört adet sınır yardım gümrük kapısını kurmuştur. Sonraki birkaç yıl içinde Türk Kızılay'ı tarafından işletilen bu kapıların sayısı 12'ye ulaşmıştır. Bu kapıların tümü, Sıfır Noktasında yardım dağıtmak ve Suriye'nin iç kesimlerine yardım ulaştırmak amacıyla halen faaliyette olan insani yardım koridorunun önemli bir parçası olan noktalardır. Bu noktalar sayesinde de insani diplomasi faaliyetlerine ilişkin eylemler uygulamaya kolaylıkla geçmekte ve böylelikle bu noktalar insani diplomaside de etkin bir rol oynamaktadır¹³⁰.

Türk Kızılay'ının Türkiye'deki Suriyelilerin endişelerini tespit etme ve gidermeye yönelik girişimi kapsamında, IFRC'ye yönelik insani diplomasi faaliyeti başarılı olmuş ve Aralık 2012'de IFRC aracılığıyla bir program yayınlanmıştır. ABD,

¹²⁹Hilal-i Ahmer'den Türk Kızılayı'na 148 Yıllık Yardım Çınarı(2016), Kızılay: <https://www.kizilay.org.tr/Haber/HaberDetay/2850> (22.08.2023).

¹³⁰ Kavak (ed.), *Kuramdan Uygulamaya İnsani Diplomasi*, s.429.

Almanya, İngiltere ve Hollanda Kızıllaçları talebe anında yanıt vermiş; nakdi veya aynı yardım şeklinde geri dönüş sağlamıştır. Söz konusu kampanya sonucunda toplam 135 milyon dolar elde edilmiştir. Türkiye'de toplam 600 kişinin çalıştığı 16 Toplum Merkezinde 600'e yakın personel istihdam edilmektedir. Birleşmiş Milletlerin OCHA Görüşmeleri'nde sınırdeki kapıların açılması ve insani yardım sevkiyatının geçişine izin verilmiştir. Bunun ardından Türk Kızılay'ı, yardımların bu rotadan devam etmesi için uluslararası katılımcılarla görüşmelerini sürdürmüş ve 2014 yılında Suriye'ye insani yardım yolunun tutarlı ve uzun vadeli olmasını teşvik eden "Sınır Ötesi Yardım Projesi"ni, Birleşmiş Milletler OCHA ile doğrudan müzakereler yoluyla başlatmıştır. OCHA Bölge Direktör Yardımcısının sözleri, Türk Kızılay'ının bu insani yol ve yaşam hattındaki öneminin yanı sıra örgütün uluslararası toplumdaki etkisini de yansıtmaktadır: *"Türk Kızılay'ının bu faaliyete katkısı ve insani yardımları, Suriye'de binlerce hayatın korunması konusunda önemli bir başarıyı temsil ediyor. "* Bu kapsamda, Birleşmiş Milletler OCHA aracılığıyla Türk Kızılay'ına toplam 7,3 milyon dolar destek sağlamıştır¹³¹.

Türk Kızılay'ının insani diplomasideki rolü, Suriye'ye insani yardım yolunu başlatması ve Kızılay'ın insani diplomasi hedeflerinin bir parçası olan Kızılay Projesi kapsamında gerçekleştirilen yaşam çizgisine dayalı bir müzakere oluşturmamasından kaynaklanmaktadır. Bu hedefler arasında Türkiye'deki sığınmacılara da insani yardım sağlanması yer almaktadır. Türk Kızılay'ı; AB, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve WFP'nin ortaklaşa başlattığı, SUY olarak da bilinen *Acil Sosyal Güvenlik Ağı* (sosyal uyum yardımı), Türkiye'deki kentli sığınmacıların yaşam kalitesinde önemli bir gelişmeye sebebiyet vermiştir. Bu önemli gelişme, Türkiye'de geçici konaklamalarda yaşayan sığınmacıların ilgisini çekmiştir. Onlar da kamptan ayrılmaya başlamışlar ve 2016-2017 sezonunda kamplarda yaşayan yaklaşık 265.000 sığınmacı şehirlere taşınmaya başlamıştır. Bu uygulama sayesinde ise Türk Kızılay'ı tüm enerjisini ve varlığını sınır ötesine taşımıştır. Kızılay, STK'lar, vakıf ve derneklerin de katılımıyla öncelik çocuklar olmak üzere yaşlı, kadın ve hasta kişilerin hayata tutunabilmeleri adına ve dertlerine, yaralarına şifa olabilmek adına "Sana İhtiyacım Var" kampanyasını başlatmıştır. Bu kampanya gerek ulusal gerekse uluslararası camiada ses getirmiş ve

¹³¹ 2020 Faaliyet Raporu, Kızılay:

https://www.kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/kizilay_fr_2020_tr_web-01-07-2021-48114193.pdf
(21.10.2022)

Türk Kızılay'ının insani misyonunun birçok önemli paydaş tarafından etkili bir şekilde benimsenmesi sağlanmıştır¹³².

Türk Kızılay'ı, meşru müdafaa ve yardım kampanyalarının yanı sıra çeşitli kampanyalara da katılmıştır. Halep'i açlıktan ve aşağılanmadan kurtaran Memur-Sen'in kampanyası bu bağlamda örnek teşkil etmektedir. Türk Kızılay'ının otoriteleri ikna etmek ve kamuoyunun ilgisini çekmek amacıyla kullandığı bir diğer tanıtım aracı ise basın bültenleridir. Örneğin, Türk Kızılay'ı Genel Başkanı Dr. Kerem Kınık 2021 yılının Mart ayında gazetecilerle görüşme gerçekleştirmiştir. Bu görüşmede,

"Suriye insani yardım koridoru başlangıcındaki insani durum ve yaşam hattının kurulmasına ilişkin istatistikleri ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda her şeyini kaybetmiş 20 milyonluk bir topluluğun olduğunu, 13,5 milyon Suriyelinin insani yardıma ihtiyacı olduğunu, 2,5 milyon çocuğun ise eğitimden mahrum kaldığını, okula gidemediğini, yine 6 milyon insanın barınma ihtiyacı olduğunu vurgulamıştır".

Akabinde ise uluslararası kamuoyuna çağrıda bulunarak, silahla ve askeri çatışmalarla bir yere varılamayacağını, tek çözümün insan haklarını merkezine alan gerçekçi ve müeyyidesi olan bir uluslararası anlaşmaya ihtiyacın olduğunu belirtmiştir¹³³.

¹³²Emrin Çebi, "Suriyelilerin Uyum Sürecinde Türk STK'larının Rolü", *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 2017, s.143.

¹³³ 2021 Faaliyet Raporu, Kızılay: <https://www.kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/turk-kizilay-2021-faaliyet-raporu-11-05-2022-98842565.pdf> (24.10.2023).

SONUÇ

Türkiye'nin insani diplomasiye yaklaşımı literatürdeki klasik anlamdan farklı olup kendine özgü yaklaşımlar içermektedir. Türkiye'nin insani diplomasi yaklaşımı, diplomasi anlayışının merkezine insani yerleştirmekte ve kendi vatandaşlarından başlayarak, yakın coğrafi konum ne olursa olsun önleyici diplomasi de dahil olmak üzere kriz bölgelerinde insani yardım sağlamak için aktif bir duruş sergilemeyi amaç edinmektedir. Ayrıca Türkiye, sorunları Birleşmiş Milletler sistemi içinde çözmeye odaklanarak, Birleşmiş Milletler sisteminin çözüm üretmediği durumlarda sorunları alternatif mekanizmalarla çözmeye gayret etmektedir. Bu açıdan bakıldığında zaman, Türkiye'nin 1990'lı yıllardaki kurumsal altyapısı göz önüne alındığında, insani diplomasi konusunda öngörülen yaklaşımını pratikte hayata geçirmesi zor kalmaktaydı. Bu amaçla Türkiye, 2000'li yıllarda mevcut altyapısını destekleyecek yeni kurumlar oluşturarak mevcut kurumlarda reform yapmış ve bu alanda önemli ilerleme kaydetmiştir.

Türkiye, Suriye krizi açısından bakıldığında, krize insani diplomasi perspektifinden iki boyutta bakmaktadır; biri siyasi boyut, diğeri ise insani kriz boyutudur. Birinci cephede Türkiye, krizin başından bu yana insani dış politikasının öngördüğü ilkeler çerçevesinde krizin sona ermesine yönelik adımlar atmış ve atmaya devam edecek politikalar benimsemiştir. Bu girişimler esas olarak ikili ilişkiler düzeyinde başlamış ancak Şam rejiminin tutumu nedeniyle bu yaklaşımın sorunu çözemeyeceğine inanan Ankara, Ağustos 2011'de ikili girişimlere son vermiştir. Bu aşamadan sonra Türkiye, sorunların çözümünde bölgesel ve uluslararası platformları aktif olarak kullanmaya başlamıştır. İnsani kriz boyutu açısından bakıldığında ise; kriz bölgelerine sağlanan insani yardımların, Türkiye'nin sistem ve politikalarının geçmişten farklı olduğu görülmektedir. Bu farklılık sadece Türkiye'nin açık kapı politikasıyla ilgili değildir, çünkü ülkeye sığınan Suriyelilere az miktarda kamu kaynağı tahsis edilerek ve ileride yapılacak bağışlarla sürecin tamamlanmasıyla bu politika izlenecektir. Türkiye'nin insani diplomasiye yaklaşımı Suriye krizi özelinde değerlendirildiğinde, bu krizin bir anlamda Türkiye'nin insani diplomasisinin sınırlarını zorladığı söylenebilmektedir. Türkiye, Suriye krizi öncesinde kurumsal altyapısını yurt içi ve yurt dışında insani operasyonlar yürütmek için kullanmış, Suriye krizinin her aşamasında insani operasyonlar konusunda önemli bir tecrübe birikimine sahip olmuştur.

Dış politikada Türkiye açısından geçtiğimiz yılların en önemli olaylarından olan Suriye krizinde Türkiye çok güçlü bir sınavdan geçmiştir. Sürecin zorlukları, maddi ve manevi deformasyonu olsa da; dış politika bağlamında "insanı diplomasi" politikasına katkıları da olmuştur. Sürecin başından itibaren hükümet kararlı ve istikrarlı bir politika benimsemiş, içeride muhalefetin dışarıda ise ABD başta olmak üzere emperyalist ülkelerin tutumlarını dikkate almamıştır. Geçmiş dönem Türkiye'sinden farklı olarak dış politikada birlik algısı oluşmamış ve sürecin başında CHP'nin gönderdiği beş kişilik heyet ile ülke içi birlik olunmadığı gösterilmek istenmiştir.

Sınır komşumuz olan Suriye'de iç karışıklığın tezahürü ve bölgede PKK, PYD/YPG ve DEAŞ gibi terör yapılanmalarının etkisi ile sınırlarımızdan içeriye kurşun sekmeye, roket isabet etmeye, intihar eylemleri düzenlenmeye, uzaktan kumandalı bombalar yerleştirilmeye ve neticesinde Türkiye'de yaşayan vatandaşlar süreçten etkilenmeye ve hatta ölmeye başlamıştır. Bu durum doğal olarak sınır güvenliği endişesini de beraberinde getirmiştir. 2016 yılında "tehdidi kaynağında ortadan kaldırmak" ve "sınır ötesi operasyon" kavramları gündemimize girmiştir. İlk olarak 24 Temmuz 2016'da başlayan ve 220 gün süren "Fırat Kalkanı" operasyonu ile PYD/YPG ve DEAŞ'ın Afrin ve Münbic bölgesinde terör devleti kurma heveslerine müsaade edilmemiştir. Bu süreçte sınırlarımıza 700 saldırı gerçekleşmiş neticesinde, 20 Ocak 2018'de "Zeytin Dalı Harekatı" ile güvenli bölge için hazırlıklar başlamıştır. Operasyonu takiben "Barış Pınarı Harekatı" ile sınırlarımız temizlenmiş ve güvenli bölge sağlanmıştır. Bu operasyonların ve sahada açıkça gözlemlenen koşulların her biri göstermiştir ki bölgede ABD'nin çok güçlü bir desteği vardır. Bölgede anlaşmalar yapılmaya çalışılmış ve defalarca ihlal söz konusu olmuştur. Bunun neticesi olarak 20 Şubat 2020'de "Bahar Kalkanı Harekatı" başlatılmıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından gerçekleştirilen operasyon ve hareketler Türkiye'nin sınır ötesinden gelen tehdidi gördüğü ve zamanında hamleler ile terörü sınırların çok ötesinde karışılmaya başladığını göstermiştir. Sahada operasyonlar devam ederken, insanı diplomasiden asla taviz verilmemiştir. Ayrıca "Cenevre Görüşmeleri", "Astana Görüşmeleri" ve "Soçi Zirvesi" ile masada da mücadele edilmiştir. Anlatılanlar ışığında Suriye Krizi'ne sadece komşu ülkenin iç karışıklığı olarak bakmak mümkün değildir. Suriye'de yaşanan olaylar ve emperyalist ülkelerin tutumu sınır güvenliğimize açık tehdittir.

Türkiye, insani diplomasinin gereği olarak iç savaş nedeniyle ülkelerini terk etmek zorunda kalan Suriye vatandaşlarına "açık kapı" politikası izlemiştir. Şuan Türkiye'de ortalama 3.5 milyon Suriyeli, geçici sığınmacı statüsünde yaşamaktadır. Türkiye Suriye iç savaşının çıkmasından bu yana Suriyeli sığınmacıların haklarını korumak adına insani diplomasi faaliyetlerini sürdürmektedir. Aynı zamanda, bakanlıklar ve bakanlıklara bağlı tüzel kişilikler, belediyeler, sendikalar, sivil toplum kuruluşları ve yaşadıkları bölgedeki vatandaşlar aracılığı ile Suriyeli sığınmacılara yönelik yardımlar gerçekleşmiştir.

KAYNAKÇA

- Acar,F.,(2019), "Türkiye-Avrupa Birliği Mülteci Politikaları ve Suriyeli Mülteciler", (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Acet İnce, G. S. (2020). Uluslararası Hukuk Bağlamında Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı Harekatları. *Malatya Turgut Özal Üniversitesi İşletme ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 1(1), 65-92.
- Battır,0.,(2017), *İnsani Diplomasi: Teoriden Pratiğe;Türk Dış Politikasının Yeni Aracı*, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Bayezit, F. (2017). Dengeleme Davranışı Olarak Fırat Kalkanı Operasyonu: Neoklasik Realist Bakış. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 4(2), 84-112.
- Bayezit, F. (2017). Dengeleme Davranışı Olarak Fırat Kalkanı Operasyonu: Neoklasik Realist Bakış. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 4(2), 84-112.
- Buz, S., & Korç, S. (2021). Mültecilere Yönelik Kalıcı Çözümlerden Biri Olarak Gönüllü Geridönüş. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 21(50), 195-230.
- Çağlar, T. (2018). Göç Çalışmaları İçin Kavramsal Bir Çerçeve. *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(8), 26-49.
- Çağlayan, S. (2006). Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(17), 67-91.
- Çavuş, T. (2012). Dış Politikada Yumuşak Güç Kavramı ve Türkiye'nin Yumuşak Güç Kullanımı. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 23-37.
- Çebi, E. (2017). Suriyelilerin Uyum Sürecinde Türk STK'larının Rolü. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 87-107.
- Demir, E. (2021). Türkiye'nin Suriye Politikası Bağlamında Tsk'nın Suriye'deki Sınır Ötesi Harekâtlarının Nedenleri ve Sonuçları. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 5(2), 541-580.
- Demir, N. (2022). Mülteci (Sığınmacı) Kavramına Düşünsel Yaklaşım. *Yedi Aralık Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 1-22.
- Deniz,Ç., Ekinci, Y., Hülür, A.(2014) . Suriyeli Sığınmacıların Karşılaştığı Sosyal Dışlanma Mekanizmaları. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 1(27), s.17-40.
- Deşilmek, E. (2019). İnsani Diplomasi, Teoriden Pratiğe: Türk Dış Politikasının Yeni Aracı. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 6(1), 231-236.

- Doğan, Z. (2022). Küresel, Bölgesel ve Ulusal Gelişmeler Bağlamında 2014 Sonrası (Erdoğan Dönemi) Türk Dış Politikası. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(3), 1155-1182.
- Doğan,C.,(2021), “Türkiye’nin Cömertliği ve Ulus Marka İnşası”, *Kriter Dergisi*, <https://kriterdergi.com/siyaset/turkiyenin-comertligi-ve-ulus-marka-insasi>.
- Duman, T., Şensoy A.,(2017), “Türkiye’nin Suriye ve Lübnan Politikaları”, Türk Dış Politikası Yıllığı, 125-143, B.Duran, K.İnat, M.Caner, Seta Yayınları, İstanbul.
- Duran,B., İnat, K., Caner, M.,(Ed), (2020), 2019 Türk Dış Politikası Yıllığı, Seta Yayınları,İstanbul.
- Duran,B., İnat, K., Caner, M.,(Ed), (2021), 2020 Türk Dış Politikası Yıllığı, Seta Yayınları, İstanbul.
- Duran,B., İnat, K., Caner, M.,(Ed), (2022), 2021 Türk Dış Politikası Yıllığı, Seta Yayınları,İstanbul.
- Duran,B., İnat, K., Caner, M.,(Ed), (2023), 2022 Türk Dış Politikası Yıllığı, Seta Yayınları,İstanbul.
- Dülger,K.,(2017), “Etkinliği Giderek Artan Yeni Bir Kavram Olarak İnsani Diplomasi ve Bu Alanda Örnek Teşkil Eden Türkiye’nin İnsani Diplomasi Anlayışı”, *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 1-20.
- Ekşi, M. (2022). Kamu Diplomasisinde Post-Truth: Bir Meydan Okuma Olarak Dezenformasyon. *İletişim Ve Diplomasi*(9), 3-24.
- Erhan, Ç. (2015). Kronik: Hafız Esad’ın Ölümü ve Muhtemel Gelişmeler. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 55(2), 161-170.
- Fansa, M. (2021). Kimim Ben? Göçmen, Sığınmacı, Mülteci, Yabancı, Vatansız ve Geçici Koruma: Türkiye’deki Suriyeliler. *Antakiyat*, 4(2), 289-306.
- Gjika, M.,(2022), "Mülteci Rejiminin “Entegrasyon” ve “Yönetim” Paradigmaları Açılırlarından Değerlendirilmesi”, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Günay, E., Atılgan, D., & Serin, E. (2017). Dünya’da ve Türkiye’de Göç Yönetimi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(2), 37-60.
- Kadıoğlu, İ. A. (2020). Suriye İç Savaşı ve Türkiye: Çatışma, Güvenlik Ve Sığınma. *Opus International Journal Of Society Researches*, 16(29), 2179-2213.
- Kantarcı,Ş.,(2012). Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem: Yeni Sürecin Adı ‘Koalisyonlar Dönemi mi?’. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 8(16), 47-84.

- Kavak,H.,(Ed), (2023), *Kuramdan Uygulamaya İnsani Diplomasi*, Kızılay Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.
- Kaya, E. (2015). Dış Politika Değişimi: Akp Dönemi Türk Dış Politikası. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(12), 72-92.
- Kıvılcım, F. (2013). Küreselleşme Kavramı Ve Küreselleşme Sürecinin Gelişmekte Olan Ülke Türkiye Açısından Değerlendirilmesi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(1), 219-230.
- Kıyıcı, G., Kaygısız, U.,(2018). Avrupa Birliği'nin Geri Kabul Anlaşmalarının Avrupa Birliği Göç Politikaları ve İnsan Hakları Çerçevesinde Değerlendirilmesi. *MAKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(25), 467-484.
- Kiraz, S.,(2018), " Suriye İç Savaşı Sırasındaki Türk Dış Politikasının Neoklasik Realizmin Bakış Açısından Analizi (2011-2017)"(Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Korgun, İ. (2020). Türkiye Suriye İlişkileri. Ahi Evran Akademi, 1(1), 53-66.
- Kurtkan, A. (2011). Bir Sosyal Yardım Organizasyonu Olarak Kızılay. *Journal of Social Policy Conferences*(16), 7-22.
- Küçükşahin, A., Akkan, T.(2007). Değişen Güvenlik Algılamaları Işığında Tehdit ve Asimetrik Tehdit. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 3(5), 41-67.
- Mangır, D.,(Ed), (2020), *Uluslararası İlişkilerde Jeopolitik Teoriler ve Pratikler*,İksad Yayınevi, Ankara.
- Neciyev, E.(2021). Rusya-Türkiye İşbirliği Bağlamında ‘Astana Görüşmeleri’. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 12(31), 988-1001.
- Neciyev,E.(2019). Cenevre’den Soçi’ye ‘Suriye’ Problemine Çözüm Arayışları. *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 5(3), 835-850.
- Nye Jr, J., (2020), *Yumuşak Güç*, BB101 Yayınları, Ankara.
- Oktay,F.(2020). Kadın Göçünün Yoksulluğa Etkisi: Isparta Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(2), 167-183.
- Özdemir,E.(2017). Suriyeli Mültecilerin Türkiye’deki Algıları. *Savunma Bilimleri Dergisi*,16(1),116-136.
- Özel, C. (2018). Yumuşak Güce Bütünsel Bakış. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 7(1), 1-27.
- Özerdem, A. (2016). İnsaniyetçilik ve Türk Dış Politikası. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 13(52), 129-149.
- Ravenstein, E. G. (1885) “The Laws of Migration”, *Journal of the Statistical Society of London*, 48(2), 42 - 43.

- Sadık, G., Zorba, H.,(2017). Humanitarian diplomacy for Syrian refugees and Turkey-EU relations. *The Journal of Migration Studies*,3(2), 10-39.
- Şekerci, Y. (2021). Kamu Diplomasisinde İnsani Diplomasi Temelli Diyalog: Uluslararası İnsani Diplomasi Aktörlerinin Twitter Hesapları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*(6), 107-138.
- Takkaç, A.,(2022), " 1957 Krizi'nden Suriye İç Savaşına Suriye'ye Yönelik Türk Dış Politikası" (Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Torun, Y. (2010). İnsan Hakları. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*(16), 415-424.
- Tosunoğlu, Ş. (2015). Türkiye'nin Resmi Kalkınma Yardımları Politikası: Eğilimler Ve Hedefler. *Hak İş Uluslararası Emek Ve Toplum Dergisi*, 4(10), 9-29.
- Tuna, F. (2021). Kamu Diplomasisinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 1-12.
- Turan, A. (2023). AK Parti Döneminde Yaşanan Dış Politika Sarmalı: Sebepler, Araçlar ve Örnekler. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(78), 66-101.
- Yatağan, A. G. (2018). Sert Güç Unsurlarının Yumuşak Güç Aracı Olarak Etkileri. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 28(2), 69-94.
- Yıldırım, E., & Kalkan, Ö. (2020). Türk Dış Politikasında İnsani Diplomasi Ve Suriyeli Sığınmacıların Türkiye Algısı: Gaziantep İli Örneği. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(37), 593-617.
- Yıldırım, E.,(2019), "İnsani Güvenlik Kapsamında Gerçekleştirilen İnsani Diplomasi Faaliyetlerinin Türkiye'nin Yumuşak Gücüne Etkisinin Analizi: Suriye Örneği: (2011-2017)",(Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi).

İNTERNET KAYNAKLARI

- <https://igamder.org/uploads/belgeler/IGAMSuriyeSTK2013.pdf>,06.08.2023 Tarihli Erişim.
- <https://ihh.org.tr/insani-diplomasi>, 06.06.2023 tarihli erişim.
- <https://ingev.org/bulten/ingevden-suriyeli-algi-arastirmasi/> , 01.07.2023 tarihli erişim.
- <https://setav.org/assets/uploads/2016/12/guvenlik.pdf> , 5.06.2023 tarihli erişim.
- <https://tr.euronews.com/2021/10/18/cenevre-suriye-de-hukumet-ve-muhalefet-ilk-kez-anayasa-taslak-metnini-haz-rlamak-icin-topl>, 19.06.2023 tarihli erişim.

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/astana-garantorleri-suriye-turkiye-iliskilerinin-normallestirilmesine-yonelik-surecin-surdurulmesinin-onemini-vurguladi/2927721>, 25.06.2023 tarihli erişim.

<https://www.aljazeera.com.tr/haber/chp-suriyede-esad-ile-gorustu?page=1>, 09.06.2023 tarihli erişim.

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47237716>, 25.06.2023 tarihli erişim.

<https://www.dictionary.com/>, 27.12.2023 tarihli erişim.

<https://www.goc.gov.tr/>, 28.06.2023 tarihli erişim.

<https://www.kizilay.org.tr/Haber/HaberDetay/2850>, 22.08.2023 tarihli erişim.

https://www.kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/kizilay_fr_2020_tr_web-01-07-2021-48114193.pdf, 21.10.2022 Tarihli Erişim.

<https://www.kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/turk-kizilay-2021-faaliyet-raporu-11-05-2022-98842565.pdf>, 24.10.2023 Tarihli Erişim.

<https://www.mfa.gov.tr/dis-politika-genel.tr.mfa> 03.05.2023, Tarihli Erişim.

<https://www.mfa.gov.tr/uyusmazliklarin-cozumu-ve-arabuluculuk.tr.mfa>, 10.05.2023 tarihli erişim.

<https://www.msb.gov.tr/BaharKalkani>, 18.06.2023 tarihli erişim.

<https://www.msb.gov.tr/ZeytinDaliHarekati>, 16.06.2023 tarihli erişim.

<https://www.setav.org/soci-mutabakati-sonrasi-ne-beklemeli/>, 25.06.2023 tarihli erişim.

<https://www.yeniasya.com.tr/>, 21.06.2023 tarihli erişim.

www.tdk.gov.tr, 27.06.2023 tarihli erişim.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı ve Soyadı : Abdüssamet KAHRAMAN

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Süleyman Demirel Üniversitesi- İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi (2020)

